

लोकसभेत सादर होणार आहे

२०२३ चा बिल क्र. १२३

भारतीय साक्ष्य विधेयक, 2023

कलमांची व्यवस्था

भाग I

धडा I

प्राथमिक

कलमे

1. लहान शीर्षक, अर्ज आणि प्रारंभ.
2. व्याख्या.

भाग दुसरा

प्रकरण दुसरा

तथ्यांची प्रासंगिकता

3. प्रकरणातील तथ्ये आणि संबंधित तथ्यांचे पुरावे दिले जाऊ शकतात.

जवळून जोडलेले तथ्य

4. समान व्यवहाराचा भाग बनवणाऱ्या तथ्यांची प्रासंगिकता.
5. प्रकरणातील तथ्ये किंवा संबंधित तथ्ये जे प्रसंग, कारण किंवा परिणाम आहेत.
6. हेतू, तयारी आणि मागील किंवा त्यानंतरचे आचरण.
7. प्रकरणातील वस्तुस्थिती किंवा संबंधित तथ्ये स्पष्ट करण्यासाठी किंवा परिचय देण्यासाठी आवश्यक तथ्ये.
8. सामान्य डिझाइनच्या संदर्भात षड्यंत्रकृत्याने केलेल्या गोष्टी.
9. जेव्हा अन्यथा प्रासंगिक नसलेली तथ्ये प्रासंगिक बनतात.

10. न्यायालयाला रक्कम निश्चित करण्यास सक्षम बनवणारी तथ्ये दाव्यांमध्ये संबंधित आहेत
नुकसान

11. योग्य किंवा प्रथा प्रश्नात असताना संबंधित तथ्ये.
12. मनाच्या स्थितीचे किंवा शारीरिक भावनांचे अस्तित्व दर्शविणारी तथ्ये.
13. कृत्य अपघाती होते की हेतुपुरस्सर होते या प्रश्नावर आधारित तथ्ये.
14. संबंधित असताना व्यवसायाचे अस्तित्व.

प्रवेश

15. प्रवेश परिभाषित.
16. पक्षकाराकडून किंवा त्याच्या एजंटद्वारे प्रवेश.
17. ज्या व्यक्तीचे स्थान योग्य पक्षाच्या विरुद्ध असल्याचे सिद्ध करणे आवश्यक आहे अशा व्यक्तींचे प्रवेश.
18. पक्षकाराने स्पष्टपणे संदर्भित केलेल्या व्यक्तींचे प्रवेश.
19. त्यांना बनवणाऱ्या व्यक्तींविरुद्ध आणि त्यांच्या वतीने किंवा त्यांच्या वतीने प्रवेशाचा पुरावा.
20. जेव्हा कागदपत्रांच्या सामग्रीसाठी तोंडी प्रवेश प्रासंगिक असतो.
21. संबंधित असताना दिवाणी प्रकरणांमध्ये प्रवेश.

(ii)

कलमे

22. प्रलोभन, धमकी, बळजबरी किंवा वचनानुळे झालेली कबुली, जेव्हा फौजदारी कार्यवाहीमध्ये अप्रासंगिक असते.

23. पोलिस अधिकाऱ्याची कबुली.

24. कबुलीजबाब सिद्ध केलेल्या व्यक्तीवर आणि इतरांना संयुक्तपणे प्रभावित करणाऱ्यांवर विचार करणे त्याच गुन्हासाठी खटला चालू आहे.

25. प्रवेश निर्णायक पुरावा नाही, परंतु थांबू शकतो.

साक्षीदार म्हणून बोलावले जाऊ शकत नाही अशा व्यक्तींचे विधान

26. ज्या प्रकरणांमध्ये प्रकरणातील तथ्यांचे विधान किंवा संबंधित व्यक्ती मृत आहे किंवा सापडत नाही, इ. संबंधित आहे.

27. त्यानंतरच्या कार्यवाहीमध्ये, सत्य सिद्ध करण्यासाठी काही पुराव्याची प्रासंगिकता त्यात नमूद केलेल्या तथ्यांची.

विशेष परिस्थितीत केलेली विधाने

28. जेव्हा संबंधित असेल तेव्हा खात्याच्या पुस्तकांमध्ये नोंदी.

29. सार्वजनिक रेकॉर्डमधील नोंदीची प्रासंगिकता किंवा कामगिरीमध्ये केलेल्या इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डची कर्तव्याचे.

30. नकाशे, तक्ते आणि योजनांमधील विधानांची प्रासंगिकता.

31. काही कायद्यांमध्ये समाविष्ट असलेल्या सार्वजनिक स्वरूपाच्या वस्तुस्थितीच्या विधानाची प्रासंगिकता किंवा अधिसूचना.

32. इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल स्वरूपासह कायद्याच्या पुस्तकांमध्ये समाविष्ट असलेल्या कोणत्याही कायद्याच्या विधानांची प्रासंगिकता.

33. जेव्हा विधान संभाषण, दस्तऐवज, इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड, पुस्तक किंवा पत्र किंवा कागदपत्रांच्या मालिकेचा भाग बनते तेव्हा कोणता पुरावा द्यावा.

न्यायालयांचे निकाल जेव्हा संबंधित असतात

34. दुसरा खटला किंवा खटला रोखण्यासाठी संबंधित मागील निर्णय.

35. प्रोबेट, इ., अधिकारक्षेत्रातील काही निर्णयांची प्रासंगिकता.

36. नमूद केलेल्या व्यतिरिक्त इतर निर्णय, आदेश किंवा डिक्री यांची प्रासंगिकता आणि परिणाम कलम 35 मध्ये.

37. कलम 34, 35 आणि 36 मध्ये नमूद केलेले निर्णय, इ. संबंधित

38. निर्णय मिळविण्यात फसवणूक किंवा संगनमत, किंवा न्यायालयाची अक्षमता, असू शकते सिद्ध केले.

जेव्हा संबंधित असेल तेव्हा तृतीय व्यक्तीची मते

39. तज्ञांची मते.

40. तज्ञांच्या मतांवर आधारित तथ्ये.

41. हाताने लिहिणे आणि डिजिटल स्वाक्षरी, जेव्हा संबंधित असेल तेव्हा मत.

42. जेव्हा संबंधित असेल तेव्हा सामान्य प्रथा किंवा अधिकाराच्या अस्तित्वाबद्दल मत.

43. जेव्हा उपयुक्त असेल तेव्हा वापर, सिद्धांत इ. बद्दल मत.

44. संबंधांवर मत, जेव्हा संबंधित असेल.

45. मताचे कारण, जेव्हा संबंधित असेल.

जेव्हा संबंधित असेल तेव्हा वर्ण

46. दिवाणी खटल्यांमध्ये चारित्र्य हे आरोपित, अप्रासंगिक सिद्ध करण्यासाठी.

(iii)

कलमे

47. गुन्हेगारी प्रकरणांमध्ये पूर्वीचे चांगले वर्ण संबंधित.
48. वर्ण किंवा मागील लैंगिक अनुभवाचा पुरावा विशिष्ट प्रकरणांमध्ये संबंधित नाही.
49. प्रत्युत्तराशिवाय, मागील वाईट वर्ण संबंधित नाही.
50. नुकसान प्रभावित करणारे वर्ण.

भाग तिसरा

पुराव्यावर

प्रकरण तिसरा

तथ्ये जी सिद्ध करण्याची गरज नाही

51. न्यायिकदृष्ट्या लक्षात येण्याजोगे तथ्य सिद्ध करण्याची गरज नाही.
52. कोणती वस्तुस्थिती न्यायालय न्यायिक दखल घेईल.
53. मान्य केलेले तथ्य सिद्ध करणे आवश्यक नाही.

प्रकरण IV

तोंडी पुरावा

54. मौखिक पुराव्याद्वारे तथ्यांचा पुरावा.
55. प्रत्यक्ष असल्याचे तोंडी पुरावे.

प्रकरण V

डॉक्युमेंटरी पुरावा

56. दस्तऐवजांच्या सामग्रीचा पुरावा.
57. प्राथमिक पुरावा.
58. दुय्यम पुरावा.
59. प्राथमिक पुराव्याद्वारे कागदपत्रांचा पुरावा.
60. ज्या प्रकरणांमध्ये कागदपत्रांशी संबंधित दुय्यम पुरावे दिले जाऊ शकतात.
61. इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्डची स्वीकार्यता.
62. इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डशी संबंधित पुराव्यासाठी विशेष तरतुदी.
63. इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डची स्वीकार्यता.
64. उत्पादन करण्याच्या सूचना म्हणून नियम.
65. स्वाक्षरी किंवा लिखित दस्तऐवज तयार केल्याचा आरोप असलेल्या व्यक्तीच्या स्वाक्षरीचा आणि हस्ताक्षराचा पुरावा.
66. इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरीचा पुरावा.
67. कायद्याने आवश्यक कागदपत्रांच्या अंमलबजावणीचा पुरावा प्रमाणित करणे आवश्यक आहे.
68. पुरावा जिथे साक्षीदार सापडला नाही.
69. साक्षात्कृत दस्तऐवजावर पक्षकाराकडून अंमलबजावणीचा प्रवेश.
70. साक्षीदार साक्षित करताना पुरावा फाशी नाकारतो.
71. कायद्याने साक्षात्कृत करणे आवश्यक नसलेल्या कागदपत्राचा पुरावा.
72. मान्य केलेल्या किंवा सिद्ध झालेल्या इतरांशी स्वाक्षरी, लेखन किंवा शिक्का यांची तुलना.
73. डिजिटल स्वाक्षरीची पडताळणी करण्यासाठी पुरावा.

(iv)

कलमे

सार्वजनिक कागदपत्रे

74. सार्वजनिक आणि खाजगी कागदपत्रे.
75. सार्वजनिक दस्तऐवजांच्या प्रमाणित प्रती.
76. प्रमाणित प्रती तयार करून कागदपत्रांचा पुरावा.
77. इतर अधिकृत कागदपत्रांचा पुरावा.

दस्तऐवज म्हणून अनुमान

78. प्रमाणित प्रतींच्या असललेचा अंदाज
७९. पुराव्याची नोंद म्हणून तयार केलेल्या दस्तऐवजांचा अंदाज इ.
80. राजपत्रे, वर्तमानपत्रे आणि इतर दस्तऐवजांचा अंदाज.
81. इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्डमधील गॅझेट्सचा अंदाज.
82. शासनाच्या अधिकाऱ्याने बनवलेले नकाशे किंवा योजनांबद्दलची धारणा.
83. कायदे संग्रह आणि निर्णय अहवाल म्हणून गृहीत.
84. पॉवर्स-ऑफ-अटर्नी म्हणून गृहीत धरणे.
85. इलेक्ट्रॉनिक करारांबाबत गृहीतक.
86. इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड आणि इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी म्हणून गृहीत धरा.
87. इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी प्रमाणपत्रे म्हणून गृहीत.
88. परदेशी न्यायिक नोंदींच्या प्रमाणित प्रती म्हणून गृहीत धरणे.
89. पुस्तके, नकाशे आणि तक्त्यांबाबत गृहीतक.
90. इलेक्ट्रॉनिक संदेशांबाबत गृहीतक.
91. सादर न केलेल्या दस्तऐवजांची योग्य अंमलबजावणी इ.चा अंदाज.
92. तीस वर्षे जुन्या दस्तऐवजांचा अंदाज.
93. पाच वर्षे जुन्या इलेक्ट्रॉनिक नोंदींचा अंदाज.

प्रकरण सहावा

कागदपत्री पुराव्यांद्वारे तोंडी पुरावा वगळणे

94. कराराच्या अटींचा पुरावा, अनुदान आणि मालमत्तेचे इतर स्वरूप दस्तऐवजाच्या स्वरूपात कमी केले गेले.
95. तोंडी कराराचा पुरावा वगळणे.
96. अस्पष्ट दस्तऐवज स्पष्ट करण्यासाठी किंवा दुरुस्त करण्यासाठी पुरावा वगळणे.
97. दस्तऐवजाच्या अर्जाविरुद्ध पुरावा वगळणे विद्यमान तथ्ये.
98. अस्तित्वात असलेल्या तथ्यांचा अर्थहीन संदर्भ दस्तऐवजीकरण करण्यासाठी पुरावा.
99. भाषेच्या वापराचा पुरावा जो अनेकांपैकी फक्त एकाला लागू होऊ शकतो
व्यक्ती
100. वस्तुस्थितीच्या दोनपैकी एका संचाला भाषेचा वापर केल्याचा पुरावा, दोन्हीपैकी नाही
जे संपूर्णपणे योग्यरित्या लागू होते.
101. अयोग्य वर्णांच्या अर्थाचा पुरावा इ.
102. दस्तऐवजाच्या भिन्न अटींच्या कराराचा पुरावा कोण देऊ शकतो.
103. विल्सशी संबंधित भारतीय उत्तराधिकार कायद्याच्या तरतुदींची बचत.

(नवी)

भाग IV

पुराव्याचे उत्पादन आणि परिणाम

प्रकरण सातवा

पुराव्याचे ओझे

कलमे

104. पुराव्याचे ओझे.
105. पुराव्याचा भार कोणावर आहे.
106. विशिष्ट तथ्य म्हणून पुराव्याचे ओझे.
107. पुरावा ग्राह्य धरण्यासाठी तथ्य सिद्ध करण्याचा भार.
108. आरोपीचे केस सिद्ध करण्याचे ओझे अपवादांमध्ये येते.
109. विशेषतः ज्ञानामध्ये तथ्य सिद्ध करण्याचे ओझे.
110. तीस वर्षांच्या आत जिवंत असल्याचे ज्ञात असलेल्या व्यक्तीचा मृत्यू सिद्ध करण्याचा भार.
111. ती व्यक्ती जिवंत आहे हे सिद्ध करण्याचे ओझे सात वर्षांपासून ऐकले नाही
वर्षे
112. भागीदार, घरमालक आणि भाडेकरू, प्रिन्सिपल आणि एजंट यांच्या प्रकरणांमध्ये नातेसंबंधाच्या पुराव्याचा भार.
113. मालकी म्हणून पुराव्याचे ओझे.
114. व्यवहारातील सद्भावनाचा पुरावा जेथे एक पक्ष सक्रिय संबंधात आहे
आत्मविश्वास
115. काही गुन्हांबद्दल गृहीतक.
116. विवाहादरम्यान जन्म, कायदेशीरपणाचा निर्णायक पुरावा.
117. विवाहित महिलेने आत्महत्येस प्रवृत्त केल्याचा अंदाज.
118. हुंडा मृत्यू म्हणून गृहीत धरणे.
119. न्यायालय काही तथ्यांचे अस्तित्व मानू शकते.
120. बलात्कारासाठी काही खटल्यात संमती नसल्याचा अंदाज.

अध्याय आठवा

ESTOPPEL

121. एस्टोपेल.
122. भाडेकरू आणि ताब्यात घेतलेल्या व्यक्तीच्या परवानाधारकांची सुटका.
123. बिल ऑफ एक्स्चेंज, जामीनदार किंवा परवानाधारकाचा स्वीकार करणाऱ्यांचा बंद.

अध्याय नववा

साक्षीदारांचे

124. कोण साक्ष देऊ शकेल.
125. साक्षीदार तोंडी संवाद साधू शकत नाही.
126. काही प्रकरणांमध्ये साक्षीदार म्हणून पती-पत्नीची योग्यता.
127. न्यायाधीश आणि दंडाधिकारी.
128. विवाह दरम्यान संप्रेषण.
129. राज्याच्या कारभाराचा पुरावा.
130. अधिकृत संप्रेषण.

(आम्ही)

कलमे

131. गुन्हा केल्याबद्दल माहिती.
132. व्यावसायिक संप्रेषण.
133. स्वयंसेवा पुराव्याद्वारे विशेषाधिकार माफ केले गेले नाहीत.
134. कायदेशीर सल्लागारांसह गोपनीय संवाद.
135. पक्षकार नसून साक्षीदाराच्या शीर्षक-कृत्यांचे उत्पादन.
136. दस्तऐवज किंवा इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डचे उत्पादन जे दुसऱ्या व्यक्तीकडे आहे ताबा, उत्पादन करण्यास नकार देईल.
137. साक्षीदारास उत्तर देण्यास माफ केले जात नाही कारण उत्तर गुन्हा होईल.
138. साक्षीदार.
139. साक्षीदारांची संख्या.

अध्याय X

साक्षीदारांची तपासणी

140. साक्षीदारांची निर्मिती आणि तपासणीचा क्रम.
141. पुराव्याची ग्राह्यता ठरवण्यासाठी न्यायाधीश.
142. साक्षीदारांची तपासणी.
143. परीक्षांचा क्रम.
144. कागदपत्र तयार करण्यासाठी बोलावलेल्या व्यक्तीची उलटतपासणी.
145. चारित्र्याचे साक्षीदार.
146. अग्रगण्य प्रश्न.
147. लेखी बाबींचा पुरावा.
148. लेखी मागील विधानांप्रमाणे उलटतपासणी.
149. उलटतपासणीमध्ये कायदेशीर प्रश्न.
150. जेव्हा साक्षीदाराला उत्तर देण्यास भाग पाडले जाते.
151. प्रश्न केव्हा विचारला जावा आणि साक्षीदाराला केव्हा सक्ती केली जाईल हे न्यायालय ठरवेल उत्तर
152. वाजवी कारणांशिवाय प्रश्न विचारू नयेत.
153. वाजवी कारणांशिवाय प्रश्न विचारला गेल्यास न्यायालयाची प्रक्रिया.
154. असभ्य आणि निंदनीय प्रश्न.
155. अपमान किंवा त्रास देण्याच्या उद्देशाने प्रश्न.
156. सत्यतेची चाचणी करणाऱ्या प्रश्नांची उत्तरे खंडित करण्यासाठी पुरावा वगळणे.
157. पक्षाने स्वतःच्या साक्षीला प्रश्न.
158. साक्षीदाराचे श्रेय महाभियोग.
159. संबंधित वस्तुस्थितीच्या पुराव्याची पुष्टी करणारे प्रश्न, स्वीकार्य.
160. साक्षीदाराची पूर्वीची विधाने नंतरच्या साक्षीला पुष्टी देण्यासाठी सिद्ध केली जाऊ शकतात समान तथ्य.
161. अंतर्गत सिद्ध केलेल्या विधानाच्या संदर्भात काय बाबी सिद्ध केल्या जाऊ शकतात कलम ३२ किंवा ३३.
162. स्मृती ताजेतवाने.

(vii)

कलमे

१६३. कलम १५९ मध्ये नमूद केलेल्या दस्तऐवजात नमूद केलेल्या तथ्यांची साक्ष.

164. स्मृती रीफ्रेश करण्यासाठी वापरल्या जाणाऱ्या लेखनासाठी प्रतिकूल पक्षाचा अधिकार.

165. कागदपत्रांचे उत्पादन.

१६६. पुरावा म्हणून मागवलेले आणि नोटीसवर सादर केलेले दस्तऐवज देणे.

167. पुरावा म्हणून, दस्तऐवज तयार करण्याचा ज्वाला नोटीसवर नकार दिला गेला.

168. प्रश्न मांडण्याची किंवा उत्पादन ऑर्डर करण्याची न्यायाधीशांची शक्ती.

अध्याय अकरावा

अयोग्य प्रवेश आणि पुरावा नाकारणे

169. अयोग्य प्रवेश किंवा पुरावा नाकारण्यासाठी नवीन चाचणी नाही.

170. रद्द करा आणि बचत.

वेळापत्रक.

२०२३ चा बिल क्र. १२३

भारतीय साक्ष्य विधेयक , 2023

ए

बिल

एकत्रित करणे आणि निष्पक्ष चाचणीसाठी पुराव्याचे सामान्य नियम आणि तत्त्वे प्रदान करणे.

भारतीय प्रजासत्ताकच्या 74व्या वर्षी संसदेने तो खालीलप्रमाणे लागू केला असेल :-

भाग I

धडा I

प्राथमिक

५

1. (1) या कायद्याला भारतीय साक्ष्य अधिनियम, 2023 म्हटले जाऊ शकते.

लहान शीर्षक,
अर्ज आणि प्रारंभ.

(२) ते कोर्ट-मार्शलसह कोणत्याही न्यायालयातील किंवा त्यापुढील सर्व न्यायिक कार्यवाहींना लागू होईल, परंतु कोणत्याही न्यायालयाला किंवा अधिकाऱ्याला सादर केलेल्या प्रतिज्ञापत्रांना किंवा लवादासमोरील कार्यवाहीला लागू होणार नाही.

(३) केंद्र सरकार अधिसूचनेद्वारे नियुक्त करेल अशा तारखेपासून ते अंमलात येईल.

व्याख्या.

२. (१) या अधिनियमात, संदर्भ अन्यथा आवश्यक असल्याशिवाय, -

(a) "कोर्ट" मध्ये सर्व न्यायाधीश आणि दंडाधिकारी आणि सर्व व्यक्तींचा समावेश आहे

मध्यस्थ, पुरावे घेण्यासाठी कायदेशीररित्या अधिकृत;

५

(ब) "निर्णायक पुरावा" म्हणजे जेव्हा या अधिनियमाद्वारे एक सत्य दुसऱ्याचा निर्णायक पुरावा असल्याचे घोषित केले जाते, तेव्हा न्यायालय, एका सत्याच्या पुराव्यावर, दुसऱ्याला सिद्ध मानले जाईल आणि त्यासाठी पुरावे देण्यास परवानगी देणार नाही. ते नाकारण्याचा हेतू;

(c) "दस्तऐवज" म्हणजे कोणत्याही पदार्थावर अक्षरे, आकृत्या किंवा चिन्हे किंवा इतर कोणत्याही माध्यमांद्वारे किंवा त्यांपैकी एकापेक्षा अधिक माध्यमांद्वारे व्यक्त किंवा वर्णन केलेली किंवा अन्यथा रेकॉर्ड केलेली कोणतीही बाब, ज्याचा वापर करण्याच्या हेतूने, किंवा ज्याचा वापर केला जाऊ शकतो, ती बाब रेकॉर्ड करण्याच्या उद्देशाने आणि इलेक्ट्रॉनिक आणि डिजिटल रेकॉर्डचा समावेश आहे.

10

उदाहरणे.

(i) लेखन एक दस्तऐवज आहे.

१५

(ii) पेंट केलेले, लिथोग्राफ केलेले किंवा छायाचित्रित केलेले शब्द दस्तऐवज आहेत.

(iii) नकाशा किंवा योजना एक दस्तऐवज आहे.

(iv) मेटल प्लेट किंवा दगडावरील शिलालेख हा एक दस्तऐवज आहे.

(v) व्यंगचित्र एक दस्तऐवज आहे.

(vi) ई-मेल, सर्व्हर लॉग, संगणक, लॅपटॉप किंवा स्मार्टफोनवरील दस्तऐवज, संदेश, वेबसाइट, स्थानिक पुरावे आणि डिजिटल उपकरणांवर संग्रहित व्हॉइस मेल संदेशांवरील इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड हे दस्तऐवज आहेत;

20

(d) एखाद्या वस्तुस्थितीच्या संदर्भात "खटावलेली" याचा अर्थ, जेव्हा न्यायालयासमोरील बाबींवर विचार केल्यावर, न्यायालय एकतर ते अस्तित्वात नाही असे मानते किंवा तिचे अस्तित्व इतके संभाव्य मानते की एखाद्या विवेकी माणसाने, परिस्थितीनुसार, विशिष्ट प्रकरण, ते अस्तित्वात नाही या कल्पनेवर कार्य करण्यासाठी;

२५

(इ) "पुरावा" म्हणजे आणि त्यात समाविष्ट आहे-

(i) विधाने किंवा इलेक्ट्रॉनिक पद्धतीने दिलेली कोणतीही माहिती ज्याला न्यायालय परवानगी देते किंवा चौकशीत असलेल्या वस्तुस्थितीच्या संदर्भात साक्षीदारांसमोर सादर करण्याची आवश्यकता असते आणि अशा विधानांना किंवा माहितीला तोंडी पुरावा म्हणतात;

३०

(ii) न्यायालयाच्या तपासणीसाठी तयार केलेल्या इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्डसह कागदपत्रे आणि अशा दस्तऐवजांना कागदोपत्री पुरावा म्हणतात;

(f) "तथ्य" म्हणजे आणि त्यात समाविष्ट आहे-

(i) इंद्रियांद्वारे जाणण्यास सक्षम असलेली कोणतीही गोष्ट, वस्तूची स्थिती किंवा वस्तूचा संबंध;

35

(ii) कोणतीही मानसिक स्थिती ज्याबद्दल कोणतीही व्यक्ती जागरूक आहे.

उदाहरणे.

(a) ठराविक वस्तू एका विशिष्ट ठिकाणी विशिष्ट क्रमाने मांडलेल्या असतात, ही वस्तुस्थिती आहे.

(b) एखाद्या व्यक्तीने काहीतरी ऐकले किंवा पाहिले, ही वस्तुस्थिती आहे.

40

(c) एखाद्या व्यक्तीने काही शब्द सांगितले, ही वस्तुस्थिती आहे.

(d) एखादी व्यक्ती विशिष्ट मत ठेवते, विशिष्ट हेतू बाळगते, सद्भावनेने कार्य करते किंवा फसवणूक करते, किंवा विशिष्ट शब्दाचा विशिष्ट अर्थाने वापर करते, किंवा एखाद्या विशिष्ट संवेदनेची जाणीव विशिष्ट वेळी असते किंवा होते, वस्तुस्थिती

(g) "समस्येतील तथ्ये" याचा अर्थ असा आहे आणि त्यात कोणतीही वस्तुस्थिती समाविष्ट आहे ज्यातून, एकतर स्वतः किंवा इतर तथ्यांच्या संबंधात, अस्तित्व, अस्तित्व, नसणे, स्वरूप किंवा कोणत्याही हक्काचे, दायित्व किंवा अपंगत्वाचे प्रमाण, कोणत्याही दाव्यात प्रतिपादन केले किंवा नाकारले गेले. किंवा पुढे जाणे, अपरिहार्यपणे खालील.

स्पष्टीकरण.—जेव्हाही, दिवाणी प्रक्रियेशी संबंधित कायद्याच्या तरतुदींनुसार, सध्याच्या काळात, कोणतेही न्यायालय वस्तुस्थितीचा मुद्दा नोंदवते, तेव्हा अशा समस्येच्या उत्तरात ठामपणे किंवा नाकारण्यात येणारी वस्तुस्थिती ही वस्तुस्थिती आहे.

उदाहरणे.

- (i) A वर B च्या खुनाचा आरोप आहे.
- (ii) त्याच्या खटल्यात, खालील तथ्ये मुद्दाम असू शकतात.
- (iii) त्या A मुळे B चा मृत्यू झाला.
- (iv) A चा B चा मृत्यू होण्याचा हेतू होता.
- (v) A ला B कडून गंभीर आणि अचानक चिथावणी मिळाली होती.
- (vi) की A, ज्या कृतीमुळे B चा मृत्यू झाला होता, त्या वेळी, मानसिक आजारामुळे, त्याचे स्वरूप जाणून घेण्यास असमर्थ होता;
- (i) "ग्राह्य धरू शकते".—जेव्हा जेव्हा या अधिनियमाद्वारे असे प्रदान केले जाते की न्यायालय एखादी वस्तुस्थिती गृहीत धरू शकते, तेव्हा ते एकतर असे तथ्य सिद्ध मानू शकते, जोपर्यंत ते सिद्ध होत नाही तोपर्यंत किंवा त्याचा पुरावा मागू शकते;
- (j) "सिद्ध झाले नाही."—एखादी वस्तुस्थिती सिद्ध होत नाही असे म्हटले जाते जेव्हा ते सिद्ध किंवा नाकारले जात नाही;
- (k) "सिद्ध झाले".—एखादी वस्तुस्थिती सिद्ध झाली असे म्हटले जाते जेव्हा, समोरच्या बाबींचा विचार केल्यावर, न्यायालय एकतर ती अस्तित्वात आहे असे मानते, किंवा तिचे अस्तित्व इतके संभाव्य मानते की एखाद्या विवेकी माणसाने, विशिष्ट परिस्थितीत असणे आवश्यक आहे. केस, ते अस्तित्वात असल्याच्या कल्पनेवर कार्य करण्यासाठी;
- (l) "संबंधित".—एखादी वस्तुस्थिती जेव्हा वस्तुस्थितीच्या प्रासंगिकतेशी संबंधित या अधिनियमातील तरतुदींमध्ये संदर्भित केलेल्या कोणत्याही प्रकारे दुसऱ्याशी जोडली जाते तेव्हा ती संबंधित असल्याचे म्हटले जाते;
- (m) "ग्राह्य धरेल".—जेव्हा जेव्हा या अधिनियमाद्वारे असे निर्देश दिले जातात की न्यायालयाने एखादी वस्तुस्थिती गृहीत धरली जाईल, तेव्हा ते असे तथ्य सिद्ध झाले आहे असे मानेल, जोपर्यंत ते खोटे ठरत नाही तोपर्यंत.

(2) येथे वापरलेले शब्द आणि वाक्प्रचार आणि माहिती तंत्रज्ञान कायदा, 2000, भारतीय नागरिक सुरक्षा संहिता, 2023 आणि भारतीय न्याय संहिता, 2023 मध्ये परिभाषित केलेले नसून परिभाषित केलेले शब्द आणि अभिव्यक्ती यांना उक्त अधिनियम आणि संहिता मध्ये नियुक्त केलेले समान अर्थ असतील.

भाग दुसरा

प्रकरण दुसरा

तथ्यांची प्रासंगिकता

3. मुद्द्यातील प्रत्येक वस्तुस्थितीच्या अस्तित्वाचा किंवा नसल्याचा आणि यापुढे संबंधित म्हणून घोषित केलेल्या आणि इतर कोणत्याही गोष्टींचा पुरावा कोणत्याही खटल्यात किंवा कार्यवाहीमध्ये दिला जाऊ शकतो.

स्पष्टीकरण.—हे कलम कोणत्याही व्यक्तीला एखाद्या वस्तुस्थितीचा पुरावा देण्यास सक्षम करणार नाही, जे सिव्हिल प्रोसिजरशी संबंधित सध्या लागू असलेल्या कायद्याच्या कोणत्याही तरतुदीद्वारे सिद्ध करण्यासाठी तो अयोग्य आहे.

प्रकरणातील तथ्ये आणि संबंधित तथ्यांचे पुरावे दिले जाऊ शकतात.

उदाहरणे.

(a) A चा मृत्यू घडवून आणण्याच्या उद्देशाने B च्या हत्येचा प्रयत्न केला जातो.

A च्या खटल्यात खालील तथ्ये समोर आली आहेत:-

A चा क्लबसोबत B ला पराभव;

अ अशा मारहाणीमुळे ब चा मृत्यू होतो;

ब चा मृत्यू घडवण्याचा अ चा हेतू.

(b) दावेदार त्याच्यासोबत आणत नाही, आणि खटल्याच्या पहिल्या सुनावणीच्या वेळी उत्पादनासाठी तयार असतो, ज्यावर तो अवलंबून असतो. भारतीय नागरिक सुरक्षा संहिता 2023 ने विहित केलेल्या अटीनुसार हे कलम त्याला बॉण्ड तयार करण्यास किंवा कार्यवाहीच्या पुढील टप्प्यावर त्यातील सामग्री सिद्ध करण्यास सक्षम करत नाही.

जवळून जोडलेले तथ्य

समान व्यवहाराचा भाग बनवणाऱ्या तथ्यांची प्रासंगिकता.

४. वस्तुस्थिती जी प्रकरणामध्ये नसली तरी, प्रकरणातील वस्तुस्थितीशी किंवा त्याच व्यवहाराचा भाग म्हणून संबंधित वस्तुस्थितीशी इतकी जोडलेली आहे, ती एकाच वेळी आणि ठिकाणी किंवा वेगवेगळ्या वेळी आणि ठिकाणी आली असली तरीही ती प्रासंगिक आहेत.

उदाहरणे.

(a) A ला मारहाण करून B चा खून केल्याचा आरोप आहे. A किंवा B किंवा मारहाणीच्या वेळी उपस्थित असलेल्यांनी जे काही बोलले किंवा केले, किंवा त्यापूर्वी किंवा नंतर व्यवहाराचा एक भाग म्हणून जे काही बोलले किंवा केले, ते एक संबंधित तथ्य आहे.

(b) A वर सशस्त्र बंडखोरीमध्ये भाग घेऊन भारत सरकारविरुद्ध युद्ध पुकारल्याचा आरोप आहे ज्यामध्ये मालमत्तेचा नाश केला जातो, सैन्यावर हल्ले केले जातात आणि तुरुंग फोडले जातात. या वस्तुस्थितीची घटना सामान्य व्यवहाराचा भाग म्हणून संबंधित आहे, जरी A त्या सर्वांमध्ये उपस्थित नसला तरी.

(c) पत्राचा एक भाग असलेल्या पत्रात समाविष्ट असलेल्या मानहानीसाठी A B वर दावा दाखल करतो. ज्या विषयातून मानहानी झाली त्या विषयाशी संबंधित पक्षांमधील पत्रे आणि ज्या पत्रव्यवहारात ते समाविष्ट आहे त्या पत्रव्यवहाराचा भाग बनवणे ही संबंधित तथ्ये आहेत, जरी त्यामध्ये मानहानी नाही.

(d) प्रश्न असा आहे की, B कडून ऑर्डर केलेल्या काही वस्तू A ला वितरित केल्या गेल्या. माल अनेक मध्यवर्ती व्यक्तींना क्रमशः वितरित केला गेला. प्रत्येक वितरण एक संबंधित तथ्य आहे.

संबंधित प्रकरणातील तथ्यांचे प्रसंग, कारण किंवा परिणाम असलेली तथ्ये

5. प्रसंग, कारण किंवा परिणाम, तात्काळ किंवा अन्यथा, संबंधित तथ्ये, किंवा प्रकरणातील तथ्ये, किंवा ज्या गोष्टींच्या अंतर्गत त्या घडल्या, किंवा त्यांच्या घटनेची किंवा व्यवहाराची संधी देणारी जी वस्तुस्थिती निर्माण करते, ती संबंधित आहेत. .

उदाहरणे.

(a) प्रश्न असा आहे की, A B ने लुटले का , संबंधित आहेत.

(b) प्रश्न असा आहे की, A खून केलेला B. जमिनीवर मार्क करतो, a द्वारे निर्मित ज्या ठिकाणी खून झाला त्या ठिकाणी किंवा त्याजवळील संघर्ष ही संबंधित तथ्ये आहेत.

(c) प्रश्न असा आहे की, A ला विषबाधा झाली आहे का. विषाच्या लक्षणांपूर्वी B च्या आरोग्याची स्थिती आणि B च्या सवयी, ज्या A ला ज्ञात आहेत, ज्याने विष वापरण्याची संधी दिली होती, हे संबंधित तथ्य आहे.

हेतू, तयारी आणि मागील किंवा त्यानंतरचे आचरण.

6. (1) कोणतीही वस्तुस्थिती ही प्रासंगिक असते जी मुद्दा किंवा संबंधित वस्तुस्थितीमधील कोणत्याही तथ्यासाठी हेतू किंवा तयारी दर्शवते किंवा तयार करते.

(२) कोणत्याही पक्षाचे, किंवा कोणत्याही पक्षाचे एजंटचे वर्तन, कोणत्याही दाव्यासाठी किंवा कार्यवाहीसाठी, अशा खटल्याच्या किंवा कार्यवाहीच्या संदर्भात, किंवा त्यामधील किंवा संबंधित प्रकरणातील कोणत्याही तथ्याच्या संदर्भात, आणि कोणत्याही व्यक्तीचे आचरण, असा गुन्हा ज्याच्या विरुद्ध कोणत्याही कार्यवाहीचा विषय आहे, तो संबंधित आहे, जर असे वर्तन एखाद्या प्रकरणातील किंवा संबंधित वस्तुस्थितीवर प्रभाव टाकत असेल किंवा प्रभावित करत असेल, आणि तो पूर्वीचा किंवा त्यानंतरचा असेल.

५

स्पष्टीकरण 1.—या विभागातील "आचरण" या शब्दात विधाने समाविष्ट नाहीत, जोपर्यंत ती विधाने विधानांव्यतिरिक्त इतर कृतींसोबत आणि स्पष्टीकरण देत नाहीत; परंतु हे स्पष्टीकरण या अधिनियमाच्या इतर कोणत्याही कलमांतर्गत विधानांच्या प्रासंगिकतेवर परिणाम करणार नाही.

10 स्पष्टीकरण 2.—जेव्हा कोणत्याही व्यक्तीचे आचरण संबंधित असते, तेव्हा केलेले कोणतेही विधान त्याला किंवा त्याच्या उपस्थितीत आणि सुनावणी, जे अशा वर्तनावर परिणाम करते, संबंधित आहे.

उदाहरणे.

(a) A वर B च्या खुनाचा प्रयत्न केला जातो. A ने C चा खून केला, A ला C चा खून केल्याचे B ला माहित होते आणि B ने A कडून त्याची माहिती सार्वजनिक करण्याची धमकी देऊन पैसे उकळण्याचा प्रयत्न केला होता ही तथ्ये प्रासंगिक आहेत.

१५

(b) पैसे भरण्यासाठी A बॉण्डवर B वर दावा दाखल करतो, B बॉंड तयार करण्यास नकार देतो. ज्या वेळी बॉंड बनवल्याचा आरोप करण्यात आला होता, त्या वेळी B ला एका विशिष्ट हेतूसाठी पैशांची आवश्यकता होती, ही वस्तुस्थिती संबंधित आहे.

20 (c) A वर विष देऊन B च्या हत्येचा प्रयत्न केला जातो. वस्तुस्थिती अशी की, मृत्यूपूर्वी बी, ए बी ला प्रशासित केलेल्या विषप्रमाणेच प्राप्त केलेले विष प्रासंगिक आहे.

(d) प्रश्न असा आहे की, एखादे विशिष्ट दस्तऐवज अ ची इच्छा आहे की नाही. कथित मृत्युपत्राच्या तारखेच्या काही काळापूर्वीच, कथित तरतुदींचा संबंध ज्या प्रकरणांशी संबंधित असेल त्या प्रकरणांची चौकशी करण्यात आलेली वस्तुस्थिती; मृत्युपत्र बनवण्याच्या संदर्भात त्याने वकिलांचा सल्ला घेतला आणि त्याने इतर इच्छापत्रांचे मसुदे तयार केले, ज्यापैकी त्याने मंजूर केले नाही, हे संबंधित आहेत.

२५ (e) A हा गुन्ह्याचा आरोप आहे. कथित गुन्ह्याच्या आधी, किंवा वेळी, किंवा नंतर, ए ने पुरावे प्रदान केले जे केसच्या तथ्यांना स्वतःला अनुकूल असे स्वरूप देईल किंवा त्याने पुरावे नष्ट केले किंवा लपवले किंवा प्रतिबंधित केले. साक्षीदार असू शकतील अशा व्यक्तींची उपस्थिती किंवा अनुपस्थिती, किंवा त्याबद्दल खोटे पुरावे देण्यासाठी गौण व्यक्ती, संबंधित आहेत.

३० (f) प्रश्न असा आहे की, A ने B लुटले की नाही. वस्तुस्थिती आहे की, B ने लुटल्यानंतर, C A च्या उपस्थितीत म्हणाला- "B लुटणाऱ्या व्यक्तीचा शोध घेण्यासाठी पोलिस येत आहेत", आणि त्यानंतर लगेच A पळून गेला, संबंधित आहेत.

35 (g) प्रश्न असा आहे की A कडे ब दहा हजार रुपये देणे बाकी आहे का. A ने C ला त्याला पैसे उसने देण्यास सांगितले आणि D A च्या उपस्थितीत आणि सुनावणीत C ला म्हणाला - "मी तुला सल्ला देतो की A वर विश्वास ठेवू नका, कारण B त्याच्याकडे दहा हजार रुपये आहेत" आणि A काहीही उत्तर न देता निघून गेला. , संबंधित तथ्ये आहेत.

(h) प्रश्न असा आहे की, A ने गुन्हा केला आहे का. एक पत्र मिळाल्यानंतर A फरार झाला ही वस्तुस्थिती, A ला चेतावणी दिली की गुन्हेगाराची चौकशी केली जात आहे आणि पत्रातील मजकूर प्रासंगिक आहे.

40 (i) A हा गुन्ह्याचा आरोप आहे. कथित गुन्हा केल्यानंतर, A फरार झाला, किंवा मालमत्तेच्या ताब्यात होता किंवा गुन्ह्याद्वारे मिळवलेल्या मालमत्तेचे उत्पन्न, किंवा ते करण्यासाठी वापरले गेलेल्या किंवा वापरल्या गेलेल्या गोष्टी लपविण्याचा प्रयत्न केला, ही तथ्ये प्रासंगिक आहेत.

४५ (j) प्रश्न असा आहे की, A वर बलात्कार झाला होता. कथित बलात्कारानंतर, A ने गुन्ह्याशी संबंधित तक्रार केली, ही वस्तुस्थिती, कोणत्या परिस्थितीत आणि कोणत्या अटींमध्ये, तक्रार केली गेली, हे संबंधित आहे. ही वस्तुस्थिती, तक्रार न करता, A ने सांगितले की A ने बलात्कार केला आहे हे या कलमाखाली वर्तन म्हणून संबंधित नाही, जरी ते कलम 26 च्या कलम (1) अंतर्गत मृत्यूची घोषणा म्हणून किंवा कलम 160 अंतर्गत पुष्टीकारक पुरावा म्हणून संबंधित असू शकते. .

(k) प्रश्न असा आहे की, A ला लुटले गेले. कथित दरोड्यानंतर लगेचच, A ने गुन्हाशी संबंधित तक्रार केली, ही वस्तुस्थिती, कोणत्या परिस्थितीत आणि कोणत्या अटींमध्ये, तक्रार केली गेली, हे संबंधित आहे. अ ने कोणतीही तक्रार न करता, तो लुटला गेला आहे असे सांगितले ही वस्तुस्थिती या कलमाखालील वर्तन म्हणून संबंधित नाही, जरी ती कलम २६ च्या कलम (१) अंतर्गत मृत्यूची घोषणा म्हणून किंवा कलम १५७ अंतर्गत पुष्टीकारक पुरावा म्हणून संबंधित असू शकते. .

५

तथ्ये
समस्या किंवा संबंधित
तथ्यांमधील तथ्य
स्पष्ट करणे किंवा परिचय
करणे आवश्यक
आहे.

7. प्रकरणातील वस्तुस्थिती किंवा संबंधित वस्तुस्थितीचे स्पष्टीकरण देण्यासाठी किंवा त्याची ओळख करून देण्यासाठी आवश्यक तथ्ये, किंवा जे प्रकरणातील वस्तुस्थिती किंवा संबंधित वस्तुस्थितीद्वारे सुचविलेल्या अनुमानाचे समर्थन करतात किंवा खंडन करतात, किंवा जे कोणत्याही गोष्टीची ओळख स्थापित करतात, किंवा ज्या व्यक्तीची ओळख, संबंधित आहे, किंवा प्रकरणातील कोणतीही वस्तुस्थिती किंवा संबंधित वस्तुस्थिती ज्या वेळी घडली ती वेळ किंवा ठिकाण निश्चित करणे, किंवा ज्या पक्षांनी असे कोणतेही सत्य व्यवहार केले होते त्यांचे संबंध दर्शवितात, ते त्या हेतूसाठी आवश्यक असल्याने ते संबंधित आहेत.

10

उदाहरणे.

(a) प्रश्न असा आहे की, दिलेला कागदपत्र अ ची इच्छा आहे का. अ ची स्थिती कथित मृत्युपत्राच्या तारखेला त्याच्या कुटुंबाची मालमत्ता आणि संबंधित तथ्ये असू शकतात.

१५

(b) A ला बदनामीकारक वर्तनाचा आरोप करणाऱ्या मानहानीसाठी B वर खटला दाखल करतो; B ने पुष्टी केली की बदनामीकारक असल्याचा आरोप केलेले प्रकरण खरे आहे. ज्या वेळी मानहानी प्रकाशित झाली त्या वेळी पक्षांची स्थिती आणि संबंध हे प्रकरणातील तथ्यांचा परिचय म्हणून संबंधित तथ्य असू शकतात. कथित मानहानीशी संबंधित नसलेल्या प्रकरणाबद्दल अ आणि ब यांच्यातील विवादाचे तपशील अप्रासंगिक आहेत, जरी अ आणि ब यांच्यातील संबंधांवर परिणाम झाला असेल तर विवाद झाला ही वस्तुस्थिती संबंधित असू शकते.

20

(c) A हा गुन्हाचा आरोप आहे. गुन्हा घडल्यानंतर लगेचच, A हा त्याच्या घरातून फरार झाला, ही वस्तुस्थिती कलम 6 अन्वये संबंधित आहे, कारण त्यानंतरच्या वर्तनामुळे आणि प्रकरणातील तथ्यांवर परिणाम झाला आहे. ज्या वेळी त्याने घर सोडले त्या वेळी, A ला तो ज्या ठिकाणी गेला होता तेथे अचानक आणि तातडीचा व्यवसाय होता, ही वस्तुस्थिती संबंधित आहे, कारण त्याने अचानक घर सोडले या वस्तुस्थितीचे स्पष्टीकरण देण्यास प्रवृत्त आहे. ज्या व्यवसायावर त्याने सोडले त्या व्यवसायाचे तपशील संबंधित नाहीत, कारण तो व्यवसाय अचानक आणि निकडीचा होता हे दर्शविण्यासाठी ते आवश्यक आहेत.

२५

(d) A ने B ने A बरोबर केलेला सेवेचा करार मोडण्यास प्रवृत्त केल्याबद्दल B वर खटला भरला. C, A ची सेवा सोडल्यावर A ला म्हणतो- "मी तुला सोडत आहे कारण B ने मला चांगली ऑफर दिली आहे". हे विधान C च्या वर्तनाचे स्पष्टीकरण देणारे एक संबंधित तथ्य आहे, जे प्रकरणातील तथ्य म्हणून संबंधित आहे.

३०

(e) A, चोरीचा आरोपी, चोरीची मालमत्ता B ला देताना दिसतो, जो A च्या पत्नीला देताना दिसतो. ब म्हणतो- "अ म्हणतो तू हे लपवायचे आहेस". B चे विधान व्यवहाराचा भाग असलेल्या वस्तुस्थितीचे स्पष्टीकरण देणारे म्हणून संबंधित आहे.

(f) A चा दंगलीसाठी प्रयत्न केला जातो आणि जमावाच्या डोक्यावर मोर्चा काढल्याचे सिद्ध होते. जमावाचे रडणे व्यवहाराच्या स्वरूपाचे स्पष्टीकरण म्हणून प्रासंगिक आहेत.

35

संदर्भित
कटकारस्थानाने केलेल्या
गोष्टी, सांगितले
सामान्य
डिझाइन

8. दोन किंवा अधिक व्यक्तींनी मिळून गुन्हा करण्याचा किंवा कारवाई करण्यायोग्य चुकीचा कट रचला आहे असे मानण्याचे वाजवी कारण असल्यास, अशा व्यक्तींपैकी कोणत्याही व्यक्तीने त्यांच्या सामान्य हेतूच्या संदर्भात असे काहीही सांगितले, केले किंवा लिहिले त्यांच्यापैकी कोणाचाही हेतू प्रथम मनोरंजन करण्यात आला होता, ही एक प्रासंगिक वस्तुस्थिती आहे कारण प्रत्येक व्यक्तीने असे षड्यंत्र रचले आहे असे मानले जाते, तसेच षड्यंत्राचे अस्तित्व सिद्ध करण्याच्या हेतूने तसेच अशी कोणतीही व्यक्ती होती हे दाखविण्याच्या हेतूने. त्यात पार्टी करा.

40

चित्रण.

A युद्ध पुकारण्याच्या कटात सामील झाला आहे यावर विश्वास ठेवण्यासाठी वाजवी कारण अस्तित्वात आहे राज्याच्या विरोधात.

४५

कटाच्या उद्देशाने बी ने युरोपमधून शस्त्रे खरेदी केली, सी ने कोलकाता येथे अशाच वस्तूसाठी पैसे गोळा केले, डीने मुंबईतील कटात सामील होण्यासाठी व्यक्तींना प्रवृत्त केले, ई आघा येथे दृश्यात वस्तूची विक्री करणारे लेखन प्रकाशित केले आणि F दिल्लीहून प्रसारित केले

		७	
	सिंगापुर येथे G ने कोलकाता येथे C ने जमा केलेले पैसे आणि H ने कटाचा हिशेब देणाऱ्या पत्रातील मजकूर, कटाचे अस्तित्व सिद्ध करण्यासाठी आणि त्यात A चा सहभाग सिद्ध करण्यासाठी दोन्हीही संबंधित आहेत. कदाचित तो त्या सर्वांपासून अनभिज्ञ असेल, आणि ज्या व्यक्तीद्वारे हे केले गेले ते त्याच्यासाठी अनोळखी असले तरीही, आणि जरी ते कटात सामील होण्यापूर्वी किंवा तो सोडल्यानंतर घडले असले तरीही.		
५			
	9. अन्यथा संबंधित नसलेली तथ्ये प्रासंगिक आहेत-		जेव्हा तथ्ये अन्यथा प्रासंगिक नसतात तेव्हा प्रासंगिक होताना.
10	(1) जर ते प्रकरणातील कोणत्याही तथ्याशी किंवा संबंधित वस्तुस्थितीशी विसंगत असतील; (२) जर ते स्वतःहून किंवा इतर तथ्यांच्या संबंधात अस्तित्व निर्माण करतात किंवा प्रकरणातील कोणत्याही वस्तुस्थितीचे अस्तित्व नसणे किंवा अत्यंत संभाव्य किंवा असंभाव्य संबंधित तथ्य.		
	उदाहरणे.		
१५	(a) प्रश्न असा आहे की A ने चेन्नई येथे विशिष्ट दिवशी गुन्हा केला आहे का. त्या दिवशी ए लडाख येथे होते ही वस्तुस्थिती प्रासंगिक आहे. ज्या वेळी गुन्हा घडला होता त्या वेळेच्या जवळ, A हा गुन्हा केलेल्या ठिकाणापासून काही अंतरावर होता, ज्यामुळे तो अत्यंत असंभाव्य, जरी अशक्य नसला तरी, त्याने तो केला होता, ही वस्तुस्थिती संबंधित आहे.		
20	(b) प्रश्न असा आहे की A ने गुन्हा केला आहे का. परिस्थिती अशी आहे की गुन्हा एकतर A, B, C किंवा D द्वारे केला गेला असावा. प्रत्येक वस्तुस्थिती जी दर्शवते की गुन्हा इतर कोणीही केला नसावा आणि तो B, C किंवा D यापैकी कोणीही केलेला नसावा. , संबंधित आहे.		
	10. ज्या खटल्यांमध्ये नुकसान भरपाईचा दावा केला जातो, अशी कोणतीही वस्तुस्थिती जी न्यायालयास सक्षम करेल संबंधित नुकसान भरपाईची रक्कम निश्चित करा.		तथ्य प्रवृत्त न्यायालय सक्षम करण्यासाठी निर्धारित करण्यासाठी सूट मध्ये रक्कम संबंधित आहेत नुकसानीसाठी.
	11. जिथे कोणताही अधिकार किंवा प्रथा अस्तित्वात असण्याचा प्रश्न आहे, तिथे खालील तथ्ये संबंधित आहेत-		योग्य किंवा प्रथा प्रश्नात असताना संबंधित तथ्ये.
२५	(अ) कोणताही व्यवहार ज्याद्वारे विचाराधीन हक्क किंवा प्रथा तयार केली गेली, दावा केला गेला, सुधारित केला गेला, मान्यता दिली गेली किंवा नाकारली गेली किंवा जी त्याच्या अस्तित्वाशी विसंगत होती;		
	(b) विशिष्ट उदाहरणे ज्यामध्ये हक्क किंवा प्रथा दावा केला गेला होता, ओळखला गेला किंवा व्यायाम केला, किंवा ज्यामध्ये त्याचा व्यायाम विवादित, ठामपणे मांडला गेला किंवा सोडला गेला.		
३०	चित्रण.		
	अ ला मत्स्यपालनाचा अधिकार आहे का, हा प्रश्न आहे. A च्या पूर्वजांना मत्स्यपालन बहाल करणारे करार, A च्या वडिलांनी मत्स्यपालन गहाण ठेवलेले, A च्या वडिलांनी दिलेले मत्स्यपालन, गहाण ठेवण्याशी जुळणारे नसलेले, ज्या विशिष्ट उदाहरणांमध्ये A च्या वडिलांनी अधिकार वापरला किंवा ज्यामध्ये अ. अधिकार A च्या शेजाऱ्यांनी थांबवले होते, ही संबंधित तथ्ये आहेत.		
35			
	12. हेतू, ज्ञान, सद्भावना, निष्काळजीपणा, उतावळेपणा, दुर्भावना किंवा कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तीबद्दल सद्भावना, किंवा शरीराच्या किंवा शारीरिक भावनांच्या कोणत्याही स्थितीचे अस्तित्व दर्शविणारी तथ्ये, संबंधित आहेत, जेव्हा अशा कोणत्याही मनाची किंवा शरीराची किंवा शारीरिक भावनांचे अस्तित्व समस्या किंवा संबंधित असते.		मनाच्या स्थितीचे किंवा शारीरिक भावनांचे अस्तित्व दर्शवणारे तथ्य.
40	स्पष्टीकरण 1.—संबंधित मनःस्थितीचे अस्तित्व दर्शविणारी वस्तुस्थिती दर्शविली पाहिजे की मनाची स्थिती अस्तित्वात आहे, सामान्यतः नाही, परंतु प्रश्नातील विशिष्ट प्रकरणाच्या संदर्भात.		
	स्पष्टीकरण 2.—परंतु जिथे, एखाद्या गुन्ह्याचा आरोप असलेल्या व्यक्तीच्या खटल्याच्या वेळी, गुन्ह्याच्या आरोपीने मागील कमिशन या कलमाच्या अर्थानुसार संबंधित असेल, अशा व्यक्तीची पूर्वीची शिक्षा देखील एक संबंधित वस्तुस्थिती असेल.		
४५			

उदाहरणे.

(a) A वर चोरीला गेलेला माल मिळाल्याचा आरोप आहे. हे सिद्ध झाले आहे की त्याच्याकडे विशिष्ट चोरीचा माल होता. त्याच वेळी, त्याच्याकडे चोरीच्या इतर अनेक वस्तू होत्या ही वस्तुस्थिती प्रासंगिक आहे, कारण त्याच्याकडे चोरीला गेलेल्या प्रत्येक वस्तूची त्याला माहिती होती.

५

(b) A वर फसवणुकीने दुसऱ्या व्यक्तीला बनावट चलन वितरीत केल्याचा आरोप आहे, जे त्याने ते वितरीत केले तेव्हा त्याला बनावट असल्याचे माहित होते. त्याच्या वितरणाच्या वेळी, A कडे बनावट चलनाच्या इतर अनेक तुकड्या होत्या ही वस्तुस्थिती संबंधित आहे. A ला पूर्वी दुसऱ्या व्यक्तीला खऱ्या बनावट चलनाचे वितरण केल्याबद्दल दोषी ठरविण्यात आले होते हे तथ्य संबंधित आहे.

10

(c) A B च्या कुत्र्याने केलेल्या नुकसानासाठी B वर खटला भरला, ज्याला B हे क्रूर असल्याचे माहीत होते. कुत्र्याने यापूर्वी X, Y आणि Z चा चावला होता आणि त्यांनी B कडे तक्रार केली होती ही वस्तुस्थिती प्रासंगिक आहे.

(d) प्रश्न असा आहे की, A, बिल ऑफ एक्स्चेंज स्वीकारणाऱ्याला हे माहित होते की देयकाचे नाव काल्पनिक आहे. प्राप्तकर्ता खरी व्यक्ती असती तर अ ने त्याच प्रकारे काढलेली इतर बिले प्राप्त करणाऱ्याद्वारे त्याच्यापर्यंत पोहोचवण्याआधी स्वीकारली होती ही वस्तुस्थिती संबंधित आहे, हे दर्शविते की A ला माहिती होती की प्राप्तकर्ता एक काल्पनिक व्यक्ती आहे.

१५

(e) ब च्या प्रतिष्ठेला हानी पोहोचवण्याच्या उद्देशाने आरोप प्रकाशित करून B ची बदनामी केल्याचा A वर आरोप आहे. A ने मागील प्रकाशनांची वस्तुस्थिती B ला मान देऊन, A च्या बाजूने B बद्दल दुर्बुद्धी दर्शवणे प्रासंगिक आहे, कारण A चा हेतू सिद्ध करणे प्रश्नातील विशिष्ट प्रकाशनाद्वारे B च्या प्रतिष्ठेला हानी पोहोचवणे. अ आणि ब यांच्यात पूर्वीचे कोणतेही भांडण नव्हते आणि अ ने ते ऐकले म्हणून तक्रार केल्याची पुनरावृत्ती केलेली वस्तुस्थिती, अ चा ब च्या प्रतिष्ठेला हानी पोहोचवण्याचा हेतू नव्हता हे दाखवून देणारे आहेत.

20

(f) C विलायक आहे असे फसवणुकीने B ला दर्शविल्याबद्दल A ने B ला खटला भरला आहे, ज्यायोगे B, C ला विश्वास ठेवण्यास प्रवृत्त केल्यामुळे, जो दिवाळखोर होता, त्याचे नुकसान झाले. ज्या वेळी A ने C ला सॉल्व्हेंट म्हणून प्रस्तुत केले होते, तेव्हा C त्याच्या शेजाऱ्यांनी आणि त्याच्याशी व्यवहार करणाऱ्या व्यक्तींनी सॉल्व्हेंट असायला हवे होते, ही वस्तुस्थिती संबंधित आहे, हे दर्शविते की A ने सद्भावनेने प्रतिनिधित्व केले आहे.

२५

(g) A ने B ने केलेल्या कामाच्या किमतीसाठी B ने दावा केला आहे, ज्या घराचा A मालक आहे, C च्या आदेशाने, कंत्राटदार. A चा बचाव असा आहे की B चा करार C सोबत होता. A ने प्रश्नातील कामासाठी C ला पैसे दिले ही वस्तुस्थिती प्रासंगिक आहे, कारण A ने सद्भावनेने, C ला प्रश्नातील कामाचे व्यवस्थापन केले, त्यामुळे C होता C च्या स्वतःच्या खात्यावर B शी करार करण्याच्या स्थितीत, आणि A साठी एजंट म्हणून नाही.

३०

(h) A वर त्याला सापडलेल्या मालमत्तेच्या अप्रामाणिक गैरवापराचा आरोप आहे, आणि प्रश्न असा आहे की, जेव्हा त्याने ते विनियोजन केले तेव्हा त्याचा खरा मालक सापडला नाही यावर सद्भावनेने विश्वास ठेवला होता. मालमत्तेच्या नुकसानीची सार्वजनिक सूचना ज्या ठिकाणी A होती त्या ठिकाणी देण्यात आली होती, ही वस्तुस्थिती संबंधित आहे, कारण A चा सद्भावनेने विश्वास नव्हता की मालमत्तेचा खरा मालक सापडला नाही. मालमत्तेचे नुकसान झाल्याचे ऐकून आणि त्यावर खोटा दावा मांडू इच्छिणाऱ्या C द्वारे नोटीस फसव्या रीतीने देण्यात आली होती, हे A ला माहीत होते किंवा विश्वास ठेवण्याचे कारण होते, ही वस्तुस्थिती दर्शविणारी आहे. नोटीसच्या माहितीमुळे A चा सद्भावना खोटा ठरला नाही.

35

40

(i) A ला मारण्याच्या उद्देशाने B वर गोळ्या झाडल्याचा आरोप आहे. A चा हेतू दर्शविण्यासाठी, अ ने यापूर्वी ब वर गोळी घातल्याची वस्तुस्थिती सिद्ध होऊ शकते.

(j) A वर B ला धमकीची पत्रे पाठवल्याचा आरोप आहे. A द्वारे B ला पाठवलेली धमकीची पत्रे पत्रांचा हेतू दर्शविल्याप्रमाणे सिद्ध होऊ शकतात.

४५

(k) प्रश्न असा आहे की, ब, त्याच्या पत्नीशी क्रूरतेसाठी A दोषी आहे का. कथित क्रूरतेच्या काही काळापूर्वी किंवा नंतर एकमेकांबद्दल त्यांच्या भावना व्यक्त करणे हे प्रासंगिक तथ्य आहे.

(l) A चा मृत्यू विषामुळे झाला का हा प्रश्न आहे. A ने त्याच्या आजारादरम्यान त्याच्या लक्षणांबद्दल केलेली विधाने संबंधित तथ्य आहेत.

50

(m) प्रश्न असा आहे की, ज्यावेळी त्याच्या जीवनावर आश्वासन देण्यात आले त्या वेळी A च्या तब्येतीची स्थिती काय होती. प्रश्नातील वेळी किंवा त्याच्या जवळच्या आरोग्याच्या स्थितीबद्दल A ने केलेली विधाने संबंधित तथ्य आहेत. A _ त्या विशिष्ट कारच्या दोषाकडे इतर प्रसंगी B चे लक्ष वेधले गेले हे तथ्य प्रासंगिक आहे. त्याने भाड्याने दिलेल्या

गाड्यांबाबत बी सवयीने दुर्लक्ष केले होते हे तथ्य अप्रासंगिक आहे.

५

(o) B चा हेतुपुरस्सर गोळ्या घालून खून केल्याचा खटला A वर केला जातो. इतर प्रसंगी A ने B वर गोळी झाडली ही वस्तुस्थिती B ला गोळ्या घालण्याचा त्याचा हेतू दर्शविण्याइतकी प्रासंगिक आहे. A ला त्यांची हत्या करण्याच्या हेतूने लोकांवर 10 गोळीबार करण्याची सवय होती हे तथ्य अप्रासंगिक आहे.

(p) A गुन्ह्यासाठी खटला चालवला जातो. तो विशिष्ट गुन्हा करण्याचा हेतू दर्शवणारे काहीतरी बोलले ही वस्तुस्थिती प्रासंगिक आहे. त्या वर्गाच्या गुन्ह्यांसाठी सामान्य स्वभाव दर्शवणारे काहीतरी त्याने म्हटले हे तथ्य अप्रासंगिक आहे.

13. जेव्हा एखादी कृती अपघाती किंवा हेतुपुरस्सर होती किंवा एखाद्या विशिष्ट ज्ञानाने किंवा हेतूने केली गेली की नाही असा १५ प्रश्न उपस्थित होतो, तेव्हा वस्तुस्थिती अशी आहे की अशी कृती ही अशाच घटनांच्या मालिकेचा भाग बनली आहे, ज्यामध्ये ती कृती करणारी व्यक्ती संबंधित होती, संबंधित आहे.

कृत्य अपघाती होते की हेतुपुरस्सर होते या प्रश्नावर आधारित तथ्ये.

उदाहरणे.

(a) ज्यासाठी विमा उतरवला आहे ते पैसे मिळविण्यासाठी A वर त्याचे घर जाळल्याचा आरोप आहे. अ हा एकामागोमाग अनेक घरांमध्ये राहत होता, ज्यापैकी प्रत्येक घरामध्ये त्याने विमा उतरवला होता, त्यातील प्रत्येक घरात आग लागली होती आणि प्रत्येक आगीनंतर अ ला वेगळ्या विमा 20 कंपनीकडून पैसे मिळाले होते, ही वस्तुस्थिती प्रासंगिक आहे, कारण आग लागली नव्हती अपघाती

(b) A ला B च्या कर्जदारांकडून पैसे मिळवण्यासाठी नियुक्त केले जाते. त्याला मिळालेल्या रकमा दर्शविणाऱ्या पुस्तकात नोंदी करणे A चे कर्तव्य आहे. एखाद्या विशिष्ट प्रसंगी, त्याला खरोखर मिळालेल्यापेक्षा कमी मिळाले हे दाखवून तो एक नोंद करतो. ही खोटी नोंद आकस्मिक होती की २५ हेतुपुरस्सर, हा प्रश्न आहे. त्याच पुस्तकात A ने केलेल्या इतर नोंदी खोट्या आहेत आणि खोटी नोंद प्रत्येक बाबतीत A च्या बाजूने आहे ही वस्तुस्थिती संबंधित आहे.

(c) A वर बनावट चलन B ला फसवणूक केल्याचा आरोप आहे. रुपयाची डिलिव्हरी अपघाती होती का, असा प्रश्न उपस्थित होत आहे. B ला डिलिव्हरी होण्यापूर्वी किंवा नंतर लगेच, A ने C, D आणि E ला बनावट रूपये वितरित केले हे तथ्य प्रासंगिक आहेत, कारण B ला डिलिव्हरी अपघाती ३० नव्हती.

14. जेव्हा एखादी विशिष्ट कृती केली गेली होती की नाही असा प्रश्न उपस्थित होतो, तेव्हा कोणत्याही व्यवसायाचे अस्तित्व, ज्यानुसार ते नैसर्गिकरित्या केले गेले असते, ही एक प्रासंगिक वस्तुस्थिती आहे.

जेव्हा संबंधित असेल तेव्हा व्यवसायाचे अस्तित्व.

उदाहरणे.

(a) प्रश्न असा आहे की एखादे विशिष्ट पत्र पाठवले गेले होते का. पोस्टवर नेण्यासाठी विशिष्ट ठिकाणी टाकलेली सर्व पत्रे आणि ती विशिष्ट पत्र 35 त्या ठिकाणी टाकण्यात आलेली सर्व पत्रे हा सामान्य व्यवसाय होता ही वस्तुस्थिती संबंधित आहे.

(b) प्रश्न असा आहे की एखादे विशिष्ट पत्र A पर्यंत पोहोचले का. ते पोस्ट करण्यात आलेले तथ्य योग्य वेळी, आणि रिटर्न लेटर ऑफिसद्वारे परत केले गेले नाही, ते संबंधित आहेत.

40

प्रवेश

15. प्रवेश हे विधान, तोंडी किंवा डॉक्युमेंटरी किंवा इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात समाविष्ट आहे, जे प्रकरणातील किंवा संबंधित वस्तुस्थितीतील कोणत्याही वस्तुस्थितीचा कोणताही निष्कर्ष सूचित करते आणि जे कोणत्याही व्यक्तीने केले आहे, आणि परिस्थितीनुसार, पुढे नमूद केले आहे.

प्रवेश निश्चित केला.

16. (1) कार्यवाहीसाठी पक्षकाराने किंवा अशा कोणत्याही पक्षाला एजंटने दिलेली विधाने, ज्यांना न्यायालयाने प्रकरणाच्या परिस्थितीत, ४५ स्पष्टपणे किंवा निहितपणे अधिकृतपणे ते बनविण्यास अधिकृत केले आहे, ते प्रवेश आहेत.

पक्षाकडून पुढे जाण्यासाठी किंवा त्याच्या एजंटद्वारे प्रवेश.

(२) यांनी केलेले विधान-

(i) एखाद्या प्रातिनिधिक पात्रात खटला दाखल करणारे किंवा खटला दाखल करणारे पक्ष प्रवेश नाहीत, जोपर्यंत ते बनवले जात नाहीत तोपर्यंत पक्षाने त्यांना ते पात्र धारण केले होते;

(ii) ज्या व्यक्तींना कार्यवाहीच्या विषयामध्ये कोणतीही मालकी किंवा आर्थिक स्वारस्य आहे आणि ज्यांनी त्यांच्या व्यक्तिरेखेमध्ये इतके स्वारस्य असलेले विधान केले आहे; किंवा

५

(iii) ज्या व्यक्तींकडून दाव्यातील पक्षकारांनी दाव्याच्या विषयात रस घेतला आहे,

प्रवेश आहेत, जर ते विधाने करणाऱ्या व्यक्तींच्या हिताच्या निरंतरतेदरम्यान केले गेले असतील.

10

ज्या व्यक्तींचे स्थान पक्षाच्या विरुद्ध असल्याचे सिद्ध करणे आवश्यक आहे अशा व्यक्तींनी प्रवेश प्राप्त झाल्यासाठी.

17. ज्या व्यक्तींचे स्थान किंवा दायित्व, दाव्यातील कोणत्याही पक्षाविरुद्ध सिद्ध करणे आवश्यक आहे, अशा व्यक्तींनी केलेली विधाने प्रवेश आहेत, जर अशी विधाने अशा व्यक्तींविरुद्ध किंवा द्वारे आणलेल्या दाव्यातील अशा स्थिती किंवा दायित्वाच्या संबंधात संबंधित असतील तर त्यांच्या विरुद्ध, आणि त्यांना बनवणारी व्यक्ती अशा पदावर असताना किंवा अशा उत्तरदायित्वाच्या अधीन असताना ते केले असल्यास.

१५

चित्रण.

A B साठी भाडे गोळा करण्याचे वचन देतो. B ने C कडून B ला देय भाडे वसूल न केल्याबद्दल A वर खटला भरला. A नकार देतो की C कडून B ला भाडे देय होते. C चे एक विधान आहे की त्याला B भाडे देणे आहे हे प्रवेश आहे, आणि एक संबंधित तथ्य आहे A च्या विरुद्ध, जर A ने नकार दिला की C ने B ला भाडे देणे बाकी आहे.

पक्षाद्वारे स्पष्टपणे संदर्भित केलेल्या व्यक्तींचे प्रवेश.

18. दाव्यातील पक्षकाराने विवादित प्रकरणाच्या संदर्भात माहितीसाठी स्पष्टपणे संदर्भित केलेल्या व्यक्तींनी केलेली विधाने प्रवेश आहेत.

20

चित्रण.

A ते B ने विकलेला घोडा आवाज आहे का, हा प्रश्न आहे.

A B ला म्हणतो- "जा आणि C ला विचारा, C ला याबद्दल सर्व माहिती आहे". C चे विधान एक प्रवेश आहे.

त्यांना बनवणाऱ्या व्यक्तींविरुद्ध आणि त्यांच्या वतीने किंवा त्यांच्या वतीने प्रवेशाचा पुरावा.

19. प्रवेश हे संबंधित आहेत आणि ते बनवणाऱ्या व्यक्तीच्या किंवा त्याच्या हिताच्या प्रतिनिधीच्या विरोधात सिद्ध केले जाऊ शकतात; परंतु ते खालील प्रकरणांशिवाय, ज्या व्यक्तीने त्यांना बनवले आहे किंवा त्याच्या प्रतिनिधीद्वारे ते सिद्ध केले जाऊ शकत नाही, म्हणजे:-

२५

(१) प्रवेश तयार करणाऱ्या व्यक्तीद्वारे किंवा तिच्या वतीने सिद्ध केला जाऊ शकतो, जेव्हा तो अशा स्वरूपाचा असेल की, ती बनवणारी व्यक्ती मृत असल्यास, ती उप-कलम (2) अंतर्गत तृतीय व्यक्तीप्रमाणे संबंधित असेल . कलम २३ चे;

३०

(२) प्रवेश करणाऱ्या व्यक्तीद्वारे किंवा तिच्या वतीने सिद्ध केला जाऊ शकतो, जेव्हा त्यामध्ये मनाच्या किंवा शरीराच्या कोणत्याही स्थितीच्या अस्तित्वाचे विधान असते, संबंधित किंवा समस्या, अशा स्थितीच्या वेळी किंवा त्याबद्दल केले जाते. मन किंवा शरीर अस्तित्त्वात आहे, आणि त्याच्या सोबत असत्य असण्याची शक्यता नाही असे आचरण आहे;

35

(३) प्रवेश तयार करणाऱ्या व्यक्तीद्वारे किंवा तिच्या वतीने सिद्ध केला जाऊ शकतो, जर तो असेल प्रवेशाएवजी संबंधित.

उदाहरणे.

(a) A आणि B मधील प्रश्न हा आहे की एखादे ठराविक कृत्य बनावट आहे की नाही. A ते खरा असल्याची पुष्टी करतो, B ते बनावट आहे. A हे बी द्वारे विधान सिद्ध करू शकते की ते खरे आहे, आणि बी A चे विधान सिद्ध करू शकते की कृत्य बनावट आहे; परंतु A स्वतःहून विधान सिद्ध करू शकत नाही की ते खरे आहे, किंवा बी स्वतःहून विधान सिद्ध करू शकत नाही की हे कृत्य बनावट आहे.

40

(b) A, जहाजाचा कप्तान, तिला दूर फेकण्याचा प्रयत्न केला जातो. जहाज तिच्या योग्य मार्गातून बाहेर काढले होते हे दाखवण्यासाठी पुरावे दिले जातात. A त्याच्या व्यवसायाच्या सामान्य वाटचालीत त्याच्याद्वारे ठेवलेले एक पुस्तक तयार करतो जे त्याने घेतलेल्या कथित निरीक्षणे दर्शविते

४५

दिवसेंदिवस, आणि सूचित करते की जहाज तिच्या योग्य मार्गातून बाहेर काढले गेले नाही. A ही विधाने सिद्ध करू शकतात, कारण कलम 23 च्या पोटकलम (2) अंतर्गत, जर तो मरण पावला असेल तर ती तृतीय पक्षांदरम्यान स्वीकार्य असतील.

(c) A त्याच्यावर कोलकाता येथे केलेल्या गुन्ह्याचा आरोप आहे. तो स्वतः लिहिलेले आणि त्या दिवशी चेन्नई येथे दिनांकित केलेले पत्र तयार करतो आणि त्या दिवशी चेन्नई पोस्ट चिन्ह धारण करतो. पत्राच्या तारखेतील विधान ग्राह्य आहे, कारण, जर A मरण पावला असता, तर ते कलम 23 च्या पोटकलम (2) अंतर्गत स्वीकार्य असेल.

(d) A वर चोरीला गेलेला माल मिळाल्याचा आरोप आहे. तो त्यांना त्यांच्या किंमतीपेक्षा कमी विकण्यास नकार दिला हे सिद्ध करण्याची ऑफर देतो. A ही विधाने सिद्ध करू शकतात, जरी ते प्रवेश आहेत, कारण ते प्रकरणातील तथ्यांद्वारे प्रभावित आचरणाचे स्पष्टीकरण आहेत.

(e) A वर फसवणूक केल्याचा आरोप आहे की त्याच्याकडे बनावट चलन असल्याचे त्याला माहीत होते. तो सिद्ध करण्यासाठी ऑफर करतो की त्याने एका कुशल व्यक्तीला चलन तपासण्यास सांगितले कारण त्याला ते बनावट आहे की नाही अशी शंका आली आणि त्या व्यक्तीने ते तपासले आणि त्याला सांगितले की ते खरे आहे. अ चित्रण (ई) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या कारणांमुळे ही तथ्ये सिद्ध करू शकतात .

१५

20. दस्तऐवजाच्या मजकुरासाठी तोंडी प्रवेश संबंधित नाहीत, जोपर्यंत आणि जोपर्यंत ते सिद्ध करण्याचा प्रस्ताव मांडणारा पक्ष असे दर्शवत नाही की तो यापुढे समाविष्ट असलेल्या नियमांनुसार अशा दस्तऐवजातील सामग्रीचा दुय्यम पुरावा देण्यास पात्र आहे, किंवा जोपर्यंत त्याची वास्तविकता आहे. तयार केलेला दस्तऐवज प्रश्नात आहे.

जेव्हा दस्तऐवजाच्या सामग्रीसाठी तोंडी प्रवेश प्रासंगिक असतो.

20

21. दिवाणी प्रकरणांमध्ये कोणताही प्रवेश संबंधित नाही, जर तो एकतर स्पष्ट अटीवर केला असेल की त्याचा पुरावा देऊ नये, किंवा ज्या परिस्थितीतून न्यायालय असा अंदाज लावू शकेल की पक्षांनी एकत्रितपणे मान्य केले आहे की त्याचा पुरावा असू नये. दिले.

जेव्हा संबंधित असेल तेव्हा दिवाणी प्रकरणांमध्ये प्रवेश.

स्पष्टीकरण.— कलम १३२ च्या पोटकलम (१) आणि (२) अन्वये पुरावा देण्यास भाग पाडले जाईल अशा कोणत्याही प्रकरणाचा पुरावा देण्यापासून वकिलाला सूट देण्यासाठी या कलमातील काहीही घेतले जाणार नाही.

२५

22. आरोपी व्यक्तीने दिलेला कबुलीजबाब फौजदारी प्रक्रियेत अप्रासंगिक आहे, जर कबुलीजबाब कोर्टासमोर असे दिसून येते की आरोपी व्यक्तीविरुद्धच्या आरोपाचा संदर्भ असलेल्या कोणत्याही प्रलोभने, धमकी, जबरदस्ती किंवा अभिवचनामुळे. अधिकार असलेल्या आणि पुरेशा असलेल्या व्यक्तीकडून, न्यायालयाच्या मते, आरोपी व्यक्तीला असे कारण देण्यास वाजवी वाटेल की त्याला असे समजावे की तो काही फायदा मिळवेल किंवा तात्कालिक स्वरूपाचे कोणतेही वाईट टाळेल. त्याच्यावर कारवाई :

प्रलोभन, धमकी, बळजबरी किंवा वचन दिल्याने

३०

कबुलीजबाब, जेव्हा फौजदारी कार्यवाहीमध्ये अप्रासंगिक असते.

परंतु, न्यायालयाच्या मते, अशा कोणत्याही प्रलोभने, धमकी, बळजबरी किंवा वचनामुळे झालेल्या छापानंतर कबुलीजबाब दिलेला असेल, तर तो संबंधित आहे:

35

परंतु पुढे असे की, जर अशी कबुली अन्यथा संबंधित असेल, तर ती केवळ गुप्ततेच्या वचनाखाली किंवा ती मिळविण्याच्या उद्देशाने आरोपी व्यक्तीवर केलेल्या फसवणुकीच्या परिणामी, किंवा तो मद्यधुंद अवस्थेत असताना अप्रासंगिक ठरत नाही. , किंवा ज्या प्रश्नांची त्याला उत्तरे देण्याची गरज नाही अशा प्रश्नांची उत्तरे म्हणून ती तयार केली गेली होती, त्या प्रश्नांचे स्वरूप जे काही असू शकते, किंवा त्याला अशी कबुली देण्यास बांधील नाही असा इशारा देण्यात आला नव्हता आणि त्याचा पुरावा असू शकतो. त्याच्या विरोधात दिले.

40

23. (1) कोणत्याही गुन्ह्याचा आरोप असलेल्या व्यक्तीविरुद्ध पोलीस अधिकाऱ्याला दिलेला कोणताही कबुलीजबाब सिद्ध करता येणार नाही.

पोलिस अधिकाऱ्याची कबुली.

(२) पोलीस अधिकारी कोठडीत असताना कोणत्याही व्यक्तीने दिलेली कबुली नाही, दंडाधिकाऱ्याच्या ताबडतोब उपस्थितीत केल्याशिवाय त्याच्याविरुद्ध सिद्ध केले जाईल:

४५

परंतु, कोणत्याही गुन्हाचा आरोप असलेल्या, पोलिस अधिकाऱ्याच्या ताब्यात असलेल्या व्यक्तीकडून मिळालेल्या माहितीच्या परिणामात कोणतीही वस्तुस्थिती आढळून आल्यावर, अशा माहितीपैकी बरीचशी माहिती, मग ती कबुलीजबाब असो वा नसो, ज्याशी स्पष्टपणे संबंधित असेल. शोधलेली वस्तुस्थिती सिद्ध होऊ शकते.

सिद्ध कबुलीजबाब
विचारात घेणे
व्यक्ती बनविण्यावर
परिणाम करते

24. जेव्हा एकाच गुन्हासाठी एकापेक्षा अधिक व्यक्तींवर संयुक्तपणे खटला चालवला जात असेल आणि अशा व्यक्तीपैकी एकाने स्वतःवर आणि अशा काही व्यक्तींवर प्रभाव टाकून दिलेली कबुलीजबाब सिद्ध होईल, तेव्हा न्यायालय अशा अन्य व्यक्तीच्या विरुद्ध कबुलीजबाब विचारात घेऊ शकते. तसेच अशी कबुली देणाऱ्या व्यक्तीविरुद्ध.

५

ते आणि इतर
एकाच गुन्हासाठी
संयुक्तपणे खटला चालू
आहे.

स्पष्टीकरण I.—"गुन्हा", या विभागात वापरल्याप्रमाणे, यात प्रवृत्त करणे, किंवा गुन्हा करण्याचा प्रयत्न.

10

स्पष्टीकरण II.—भारतीय नागरिक सुरक्षा संहिता, 2023 च्या कलम 82 अन्वये जारी केलेल्या घोषणेचे पालन करण्यात अयशस्वी झालेल्या आरोपीच्या अनुपस्थितीत एकापेक्षा अधिक व्यक्तींचा खटला संयुक्त खटला मानला जाईल. या विभागाचा उद्देश.

उदाहरणे.

१५

(a) C च्या हत्येसाठी A आणि B यांच्यावर संयुक्तपणे खटला चालवला जातो. हे सिद्ध होते की A ने "B आणि I C खून केला आहे.

(b) C च्या हत्येसाठी A त्याच्यावर खटला चालू आहे. C चा खून A आणि B ने केल्याचे दाखविणारे पुरावे आहेत आणि B ने "A आणि मी C चा खून केला" असे म्हटले आहे. हे विधान न्यायालयाने A विरुद्ध विचारात घेतले नाही कारण B चा संयुक्तपणे खटला चालवला जात नाही.

20

प्रवेश निर्णायक
पुरावा नाही, परंतु थांबू
शकतो.

25. प्रवेश हे दाखल केलेल्या बाबींचे निर्णायक पुरावे नाहीत परंतु ते यापुढे समाविष्ट असलेल्या तरतुदींनुसार एस्टोपेल म्हणून कार्य करू शकतात.

साक्षीदार म्हणून बोलावले जाऊ शकत नाही अशा व्यक्तींचे विधान

ज्या प्रकरणांमध्ये
प्रकरणातील तथ्यांचे
विधान किंवा संबंधित
व्यक्ती मृत आहे
किंवा सापडत नाही, इ.
संबंधित आहे.

26. मेलेल्या, किंवा जी सापडत नाही, किंवा जो पुरावा देण्यास अक्षम झाला आहे, किंवा ज्याची हजेरी विलंब किंवा खर्चाशिवाय मिळवता येत नाही अशा संबंधित वस्तुस्थितीची विधाने, लेखी किंवा मौखिक. प्रकरणाची परिस्थिती न्यायालयाला अवास्तव वाटते, स्वतःच प्रकरणातील तथ्ये आहेत किंवा खालील प्रकरणांमध्ये संबंधित तथ्ये आहेत, म्हणजे:-

२५

(1) जेव्हा एखाद्या व्यक्तीने त्याच्या मृत्यूचे कारण म्हणून किंवा त्याच्या मृत्यूच्या परिणामी व्यवहाराच्या कोणत्याही परिस्थितीबद्दल विधान केले जाते, तेव्हा त्या व्यक्तीच्या मृत्यूचे कारण प्रश्नात येते. अशी विधाने संबंधित आहेत की ज्या व्यक्तीने ती बनवली ती व्यक्ती होती किंवा नव्हती, ज्या वेळी ते केले गेले होते, मृत्यूच्या अपेक्षेखाली, आणि त्याच्या मृत्यूचे कारण ज्या प्रक्रियेत प्रश्न येतो त्या प्रक्रियेचे स्वरूप काहीही असू शकते.

३०

(२) जेव्हा अशा व्यक्तीने व्यवसायाच्या सामान्य वाटचालीत विधान केले असेल आणि विशेषतः जेव्हा व्यवसायाच्या सामान्य अभ्यासक्रमात ठेवलेल्या पुस्तकांमध्ये किंवा व्यावसायिक कर्तव्य पार पाडताना त्याने केलेल्या कोणत्याही नोंदी किंवा ज्ञापनाचा त्यात समावेश असेल; किंवा पैसे, वस्तू, सिव्क्युरिटीज किंवा कोणत्याही प्रकारच्या मालमत्तेच्या पावतीबद्दल त्याने लिहिलेल्या किंवा स्वाक्षरी केलेल्या पोचपावती; किंवा त्याने लिहिलेल्या किंवा स्वाक्षरी केलेल्या वाणिज्यमध्ये वापरलेल्या दस्तऐवजाचा; किंवा पत्र किंवा इतर दस्तऐवजाच्या तारखेची सामान्यतः तारीख, लिहिलेली किंवा स्वाक्षरी केलेली.

35

40

(३) जेव्हा विधान हे करणाऱ्या व्यक्तीच्या आर्थिक किंवा मालकीच्या हिताच्या विरुद्ध असेल, किंवा जेव्हा, सत्य असल्यास, ते त्याला उघड करेल किंवा त्याला फौजदारी खटला किंवा नुकसान भरपाईसाठी खटला भरावा लागेल.

(४) जेव्हा विधान अशा कोणत्याही व्यक्तीचे मत, सार्वजनिक हक्क किंवा प्रथा किंवा सार्वजनिक किंवा सामान्य हिताच्या बाबींच्या अस्तित्वाविषयी, ज्याच्या अस्तित्वाची, जर ती अस्तित्वात असेल, तर त्याला जाणीव असण्याची शक्यता असते, आणि जेव्हा असे विधान अशा हक्क, प्रथा किंवा बाबीबद्दल कोणत्याही विवादापूर्वी केले गेले होते.

४५

(५) जेव्हा विधान रक्त, विवाह किंवा दत्तक या व्यक्तीमधील रक्त, विवाह किंवा दत्तक यांच्यातील नातेसंबंधाच्या अस्तित्वाशी संबंधित असते तेव्हा विधान करणाऱ्या व्यक्तीला विशेष ज्ञानाचे साधन होते आणि जेव्हा विधानाच्या आधी विधान केले गेले होते. वादात प्रश्न उपस्थित केला.

५ (६) जेव्हा विधान मृत व्यक्तीमधील रक्त, विवाह किंवा दत्तक याद्वारे कोणत्याही नातेसंबंधाच्या अस्तित्वाशी संबंधित असेल आणि अशी कोणतीही मृत व्यक्ती ज्या कुटुंबाशी संबंधित असेल, किंवा कोणत्याही कुटुंबात असेल त्या कुटुंबाशी संबंधित कोणत्याही मृत्युपत्रात किंवा करारात केली असेल. वंशावळ, किंवा कोणत्याही थडग्यावर, कौटुंबिक पोर्ट्रेट किंवा इतर गोष्टींवर ज्यावर अशी विधाने सहसा केली जातात आणि जेव्हा विवादात प्रश्न उपस्थित होण्यापूर्वी असे विधान केले गेले होते.

10

(७) जेव्हा विधान कोणत्याही करारात, मृत्युपत्रात किंवा इतर दस्तऐवजात समाविष्ट असते कलम 11 च्या खंड (अ) मध्ये निर्दिष्ट केल्याप्रमाणे अशा कोणत्याही व्यवहाराशी संबंधित आहे .

(8) जेव्हा विधान अनेक व्यक्तींनी केले आणि व्यक्त केले विचाराधीन प्रकरणाशी संबंधित त्यांच्याकडून भावना किंवा इंप्रेशन.

१५

उदाहरणे.

(a) प्रश्न असा आहे की A चा खून B ने केला होता का; किंवा एखाद्या व्यवहारात झालेल्या दुखापतीमुळे तिचा मृत्यू झाला होता. प्रश्न असा आहे की ती बी द्वारे रागावली होती का; किंवा प्रश्न असा आहे की, अ ची विधवेकडून ब विरुद्ध खटला चालेल अशा परिस्थितीत अ ची हत्या ब ने केली होती का. A ने त्याच्या किंवा तिच्या मृत्यूचे कारण म्हणून केलेली विधाने, अनुक्रमे खून, बलात्कार आणि विचाराधीन कारवाईयोग्य चुकीचा संदर्भ देत, संबंधित तथ्ये आहेत.

20

(b) प्रश्न A च्या जन्म तारखेचा आहे. एखाद्या मृत सर्जनच्या डायरीमध्ये व्यवसायादरम्यान नियमितपणे ठेवलेली नोंद, एका विशिष्ट दिवशी तो A च्या आईकडे गेला आणि तिला मुलगा झाला, ही एक संबंधित वस्तुस्थिती आहे.

२५

(c) प्रश्न असा आहे की, A दिलेल्या दिवशी नागपुरात होता का. मयत सॉलिसिटरच्या डायरीतील विधान, व्यवसायादरम्यान नियमितपणे ठेवलेले विधान, विशिष्ट दिवशी सॉलिसिटरने नमूद केलेल्या ठिकाणी, नागपुरात, विशिष्ट व्यवसायासाठी त्याच्याशी चर्चा करण्याच्या हेतूने, A मध्ये हजर राहिले, ही एक संबंधित वस्तुस्थिती आहे.

३०

(d) प्रश्न असा आहे की, एखादे जहाज ठराविक दिवशी मुंबई बंदरातून निघाले होते का. एका व्यापाऱ्याच्या फर्मच्या मृत सदस्याने लिहिलेले पत्र, ज्याद्वारे ती चेन्नईतील त्यांच्या वार्ताहरांना चार्टर्ड करण्यात आली होती, ज्यांना माल पाठवला गेला होता, त्यात असे नमूद केले होते की जहाज मुंबई बंदरातून एका ठराविक दिवशी निघाले होते, ही एक संबंधित वस्तुस्थिती आहे.

35

(e) प्रश्न असा आहे की, A ला ठराविक जमिनीसाठी भाडे दिले होते का. A च्या मयत एजंटने A ला दिलेले पत्र, की त्याला A च्या खात्यावर भाडे मिळाले होते आणि A च्या आदेशानुसार ते ठेवले होते ही एक प्रासंगिक वस्तुस्थिती आहे.

40

(f) प्रश्न असा आहे की A आणि B कायदेशीररित्या विवाहित होते का. एका मृत पाळकाचे विधान की त्याने त्यांच्याशी लग्न अशा परिस्थितीत केले की उत्सव हा गुन्हा ठरेल.

40

(g) प्रश्न असा आहे की A, सापडत नसलेल्या व्यक्तीने a वर पत्र लिहिले आहे का ठराविक दिवस. त्यांनी लिहिलेले पत्र त्या दिवशीचे आहे ही वस्तुस्थिती प्रासंगिक आहे.

(h) प्रश्न असा आहे की जहाजाच्या नाशाचे कारण काय होते. कर्णधाराने केलेला निषेध, ज्याची उपस्थिती मिळवता येत नाही, ही एक प्रासंगिक वस्तुस्थिती आहे.

(i) दिलेला रस्ता सार्वजनिक मार्ग आहे का, हा प्रश्न आहे. ए, मृत व्यक्तीचे निवेदन गावातील पंचायतीचे सरपंच, रस्ता सार्वजनिक होता, ही प्रासंगिक वस्तुस्थिती आहे.

४५

(j) प्रश्न असा आहे की एका विशिष्ट दिवशी एका विशिष्ट बाजारात धान्याची किंमत काय होती. एका मृत व्यावसायिकाने त्याच्या व्यवसायाच्या सामान्य वाटचालीत केलेले किमतीचे विधान ही एक संबंधित वस्तुस्थिती आहे.

(k) प्रश्न असा आहे की, A, जो मरण पावला आहे, तो B चा पिता होता. A चे विधान आहे की

बी त्यांचा मुलगा होता, ही एक प्रासंगिक वस्तुस्थिती आहे.

(l) प्रश्न असा आहे की A ची जन्मतारीख काय होती. A च्या मृत व्यक्तीचे पत्र

एखाद्या मित्राला वडील, दिलेल्या दिवशी A च्या जन्माची घोषणा करणे, ही एक प्रासंगिक वस्तुस्थिती आहे.

(m) प्रश्न असा आहे की, A आणि B चे लग्न झाले की नाही आणि केव्हा झाले. दिलेल्या तारखेला आपल्या मुलीचे A सोबत लग्न ५

झाल्याची C, B च्या मृत वडिलांनी मेमोरँडम बुकमध्ये केलेली नोंद ही एक संबंधित वस्तुस्थिती आहे.

(n) दुकानाच्या खिडकीत उघडलेल्या पेंट केलेल्या व्यंगचित्रात व्यक्त केलेल्या मानहानीसाठी A B वर दावा दाखल करतो.

प्रश्न व्यंगचित्र आणि त्याच्या निंदनीय पात्राच्या समानतेचा आहे. या मुद्यांवर प्रेक्षकांच्या गर्दीची टिप्पणी सिद्ध होऊ शकते.

10

साठी काही पुराव्याची प्रासंगिकता

सिद्ध करून, त्यानंतरच्या कार्यवाहीत, त्यात नमूद केलेल्या तथ्यांची सत्यता.

27. न्यायालयीन कार्यवाहीमध्ये साक्षीदाराने दिलेला पुरावा, किंवा कायद्याने अधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीसमोर, हे सिद्ध करण्याच्या उद्देशाने, त्यानंतरच्या न्यायालयीन प्रक्रियेत किंवा त्याच न्यायिक कार्यवाहीच्या नंतरच्या टप्प्यात, सत्य आहे. जेव्हा साक्षीदार मरण पावला असेल किंवा सापडत नसेल, किंवा पुरावा देण्यास असमर्थ असेल, किंवा प्रतिकूल पक्षाने त्याला मार्गापासून दूर ठेवले असेल, किंवा त्याची उपस्थिती विलंब किंवा खर्चाशिवाय मिळवता येत नसेल तेव्हा जे, खटल्याच्या परिस्थितीत, न्यायालय अवास्तव मानते:

१५

परंतु, कार्यवाही समान पक्ष किंवा त्यांचे प्रतिनिधी यांच्यात हितसंबंधित होती; पहिल्या प्रक्रियेतील प्रतिकूल पक्षाला उलटतपासणी करण्याचा अधिकार आणि संधी होती आणि प्रकरणातील प्रश्न दुसऱ्या कार्यवाहीप्रमाणेच पहिल्या प्रमाणेच होते.

20

स्पष्टीकरण.—एक फौजदारी खटला किंवा चौकशी दरम्यानची कार्यवाही मानली जाईल फिर्दादी आणि आरोपी या कलमाचा अर्थ.

विशेष परिस्थितीत केलेली विधाने

जेव्हा संबंधित असेल तेव्हा खात्याच्या पुस्तकांमध्ये नोंदी.

28. लेखापुस्तकांमधील नोंदी, इलेक्ट्रॉनिक फॉर्ममध्ये ठेवलेल्या, व्यवसायादरम्यान नियमितपणे ठेवल्या गेलेल्या नोंदी, जेव्हा जेव्हा न्यायालयाला चौकशी करायची असते अशा प्रकरणाचा संदर्भ घेतात तेव्हा त्या संबंधित असतात, परंतु अशी विधाने केवळ पुरेसा पुरावा नसतात. उत्तरदायित्व असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीवर शुल्क आकारणे.

२५

चित्रण.

A B वर एक हजार रुपयांसाठी खटला भरतो आणि त्याच्या खात्याच्या पुस्तकातील नोंदी दाखवतो की B त्याला या रकमेसाठी कर्जदार आहे. नोंदी संबंधित आहेत, परंतु कर्ज सिद्ध करण्यासाठी इतर पुराव्याशिवाय पुरेशा नाहीत.

3०

सार्वजनिक रेकॉर्डमधील नोंदीची प्रासंगिकता किंवा कर्तव्याच्या कामगिरीमध्ये केलेले इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड.

29. कोणत्याही सार्वजनिक किंवा इतर अधिकृत पुस्तकातील नोंद, नोंदणी किंवा रेकॉर्ड किंवा इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड, प्रकरणातील वस्तुस्थिती किंवा संबंधित वस्तुस्थिती दर्शविणारी, आणि सार्वजनिक सेवकाने त्याच्या अधिकृत कर्तव्याच्या पूर्ततेसाठी किंवा इतर कोणत्याही व्यक्तीद्वारे केलेली नोंद. देशाच्या कायद्याने विशेषतः आज्ञा केलेले कर्तव्य ज्यामध्ये असे पुस्तक, रजिस्टर किंवा रेकॉर्ड किंवा इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड ठेवलेले आहे, ही स्वतःच एक संबंधित वस्तुस्थिती आहे.

35

च्या प्रासंगिकता मध्ये विधाने नकाशे, तक्ते आणि योजना.

30. सामान्यतः सार्वजनिक विक्रीसाठी ऑफर केलेल्या प्रकाशित नकाशे किंवा तक्त्यामध्ये किंवा केंद्र सरकारच्या किंवा कोणत्याही राज्य सरकारच्या अधिकाराखाली तयार केलेल्या नकाशे किंवा योजनांमध्ये तयार केलेले मुद्दे किंवा संबंधित तथ्यांचे विधान नकाशे, तक्ते किंवा योजना हे स्वतःच संबंधित तथ्य आहेत.

40

च्या प्रासंगिकता काही कायद्यांमध्ये किंवा अधिसूचनांमध्ये समाविष्ट असलेल्या सार्वजनिक स्वरूपाच्या वस्तुस्थितीचे विधान.

31. जेव्हा न्यायालयाला सार्वजनिक स्वरूपाच्या कोणत्याही वस्तुस्थितीच्या अस्तित्वाविषयी मत बनवायचे असते, तेव्हा त्याचे कोणतेही विधान, कोणत्याही केंद्रीय कायदा किंवा राज्य कायद्यामध्ये किंवा केंद्र सरकार किंवा राज्य सरकारच्या अधिसूचनेमध्ये समाविष्ट असलेल्या पठणात केले जाते. संबंधित अधिकृत राजपत्रात किंवा कोणत्याही छापील कागदावर किंवा इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल स्वरूपात असे राजपत्र असावे, ही एक संबंधित वस्तुस्थिती आहे.

४५

५	32. जेव्हा न्यायालयाला कोणत्याही देशाच्या कायद्याबद्दल मत बनवायचे असते, तेव्हा अशा कायद्याचे कोणतेही विधान अशा देशाच्या सरकारच्या अधिकाराखाली इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल स्वरूपात मुद्रित किंवा प्रकाशित करण्याच्या पुस्तकात समाविष्ट आहे आणि अशा कोणत्याही कायद्याचा समावेश असेल आणि अशा देशाच्या न्यायालयांच्या निर्णयाचा कोणताही अहवाल इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल स्वरूपात पुस्तकात समाविष्ट असेल ज्यात अशा निर्णयांचा अहवाल असावा.	इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल स्वरूपासह कायद्याच्या पुस्तकांमध्ये समाविष्ट असलेल्या कोणत्याही कायद्याच्या विधानांची प्रासंगिकता.
	विधान किती सिद्ध करायचे आहे	
10	33. जेव्हा पुरावे दिलेले कोणतेही विधान दीर्घ विधानाचा भाग किंवा संभाषण किंवा वेगळ्या दस्तऐवजाचा भाग बनते, किंवा एखाद्या दस्तऐवजात समाविष्ट असते जे एखाद्या पुस्तकाचा भाग बनते, किंवा इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डच्या भागामध्ये समाविष्ट असते किंवा पत्रे किंवा कागदपत्रांच्या जोडलेल्या मालिकेचा पुरावा, विधान, संभाषण, दस्तऐवज, इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड, पुस्तक किंवा पत्रांची मालिका किंवा कागदपत्रांची मालिका न्यायालयास त्या विशिष्ट प्रकरणात पूर्ण समजण्यासाठी आवश्यक आहे असे बरेच काही दिले जाईल. विधानाचे स्वरूप आणि परिणाम आणि ते कोणत्या परिस्थितीत केले गेले.	विधान करताना कोणते पुरावे द्यावेत संभाषण, दस्तऐवज, इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड, पुस्तक किंवा पत्रांच्या मालिकेचा भाग बनते
	न्यायालयांचे निकाल जेव्हा संबंधित असतात	किंवा कागदपत्रे.
१५	34. कायद्याने कोणत्याही न्यायालयाला खटल्याची दखल घेण्यास किंवा खटला चालविण्यापासून प्रतिबंधित करणारा कोणताही निकाल, आदेश किंवा हुकूम अस्तित्वात असणे ही एक प्रासंगिक वस्तुस्थिती आहे जेव्हा अशा न्यायालयाने अशा खटल्याची दखल घ्यावी किंवा अशा खटल्याची दखल घ्यावी का, असा प्रश्न उपस्थित केला जातो. चाचणी	दुसरा खटला किंवा खटला रोखण्यासाठी संबंधित मागील निर्णय.
20	35. (1) सक्षम न्यायालय किंवा न्यायाधिकरणाचा अंतिम निर्णय, आदेश किंवा हुकूम, प्रोबेट, वैवाहिक, अॅडमिरल्टी किंवा दिवाळखोरी अधिकार क्षेत्राचा वापर करताना, जो कोणत्याही व्यक्तीस कोणतेही कायदेशीर पात्र बहाल करतो किंवा त्याच्याकडून काढून घेतो, किंवा कोणत्याही व्यक्तीस घोषित करतो. अशा कोणत्याही वर्णाचा हक्क मिळणे, किंवा कोणत्याही विशिष्ट गोष्टीचा हक्क मिळणे, कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तीच्या विरुद्ध नाही परंतु पूर्णपणे, जेव्हा अशा कोणत्याही कायदेशीर वर्णाचे अस्तित्व, किंवा अशा कोणत्याही व्यक्तीचे शीर्षक, अशा कोणत्याही गोष्टीसाठी संबंधित आहे. संबंधित	च्या प्रासंगिकता निश्चित प्रोबेट, इ., अधिकारक्षेत्रातील निर्णय.
२५	(२) असा निर्णय, आदेश किंवा हुकूम हा निर्णायक पुरावा आहे की-	
	(i) कोणताही कायदेशीर वर्ण, जो असा निर्णय, आदेश किंवा हुकूम कार्यान्वित होताना प्राप्त झाला होता;	
	(ii) कोणतेही कायदेशीर वर्ण ज्यासाठी ते अशा कोणत्याही व्यक्तीस पात्र असल्याचे घोषित करते, त्या व्यक्तीला जमा केलेले, जेव्हा असा निर्णय आदेश किंवा डिक्री त्या व्यक्तीला जमा झाल्याचे घोषित करते;	
३०	(iii) कोणताही कायदेशीर वर्ण जो तो अशा कोणत्याही व्यक्तीकडून काढून घेतो ज्या वेळी तो बंद झाला होता ज्यातून असा निर्णय, आदेश किंवा डिक्री घोषित केले की ते थांबले आहे किंवा थांबले पाहिजे; आणि	
35	(iv) कोणतीही गोष्ट ज्यासाठी ती कोणत्याही व्यक्तीला इतका हक्कदार असल्याचे घोषित करते ती त्या व्यक्तीची मालमत्ता होती ज्यावरून असा निर्णय, आदेश किंवा हुकूम घोषित करतो की ती त्याची मालमत्ता होती किंवा असावी.	
	36. कलम 31 मध्ये नमूद केलेले निवाडे, आदेश किंवा डिक्री जर चौकशीशी संबंधित सार्वजनिक स्वरूपाच्या प्रकरणांशी संबंधित असतील तर ते संबंधित असतील; परंतु असे निवाडे, आदेश किंवा हुकूम ते जे सांगतात त्याचा निर्णायक पुरावा नसतात.	कलम 31 मध्ये नमूद केलेल्या निर्णयांव्यतिरिक्त निर्णय, आदेश किंवा डिक्री यांची प्रासंगिकता आणि परिणाम.
	चित्रण.	
40	अ त्याच्या जमिनीवर अतिक्रमण केल्याबद्दल ब वर दावा दाखल करतो. B ने जमिनीवर सार्वजनिक अधिकार असल्याचा आरोप केला आहे, जो A नाकारतो. प्रतिवादीच्या बाजूने डिक्रीचे अस्तित्व, त्याच जमिनीवरील अतिक्रमणासाठी C विरुद्ध C ने केलेल्या दाव्यात, ज्यामध्ये C ने समान हक्काच्या अस्तित्वाचा आरोप केला होता, तो संबंधित आहे, परंतु तो निर्णायक पुरावा नाही की मार्गाचा अधिकार अस्तित्वात आहे.	

कलम 34, 35
आणि 36 मध्ये
नमूद केलेले
निवाडे, इ.

37. कलम 34, 35 आणि 36 मध्ये नमूद केलेले निर्णय किंवा आदेश किंवा डिक्री अप्रासंगिक आहेत, जोपर्यंत असा निर्णय किंवा आदेश किंवा डिक्रीचे अस्तित्व हे प्रकरणातील तथ्य आहे किंवा या अधिनियमातील इतर काही तरतुदींनुसार संबंधित आहे.

उदाहरणे.

(a) A आणि B स्वतंत्रपणे C ला मानहानीसाठी दावा करतात जे त्या प्रत्येकावर प्रतिबिंबित करतात. C प्रत्येक प्रकरणात असे म्हणते की बदनामीकारक असल्याचा आरोप केलेली बाब सत्य आहे आणि परिस्थिती अशी आहे की ती कदाचित प्रत्येक प्रकरणात सत्य आहे किंवा दोन्हीपैकी नाही. A ला C विरुद्ध नुकसान भरपाईसाठी डिक्री प्राप्त होते कारण C त्याचे समर्थन करण्यात अयशस्वी झाले. वस्तुस्थिती B आणि C दरम्यान अप्रासंगिक आहे.

(b) A C, A च्या पत्नीसोबत व्यभिचार केल्याबद्दल B चा खटला चालवतो. C ही A ची पत्नी आहे हे B नाकारते, परंतु न्यायालयाने B ला व्यभिचारासाठी दोषी ठरवले. त्यानंतर, A च्या हयातीत B सोबत लग्न केल्याबद्दल C विरुद्ध खटला चालवला जातो. सी म्हणते की ती कधीही अ ची पत्नी नव्हती. B विरुद्धचा निकाल सी विरुद्ध अप्रासंगिक आहे.

(c) A B ला त्याच्याकडून गाय चोरल्याबद्दल खटला चालवतो. बी दोषी ठरला आहे. A नंतर गाईसाठी C वर खटला भरतो, जी B ने त्याला दोषी ठरवण्यापूर्वी विकली होती. A आणि C च्या दरम्यान, B विरुद्धचा निकाल अप्रासंगिक आहे.

(d) A ने B. C, B च्या मुलाच्या विरुद्ध जमीन ताब्यात घेण्यासाठी डिक्री प्राप्त केली आहे, परिणामी A चा खून केला आहे. गुन्ह्याचा हेतू दर्शविल्याप्रमाणे, निकालाचे अस्तित्व संबंधित आहे.

(e) A वर चोरीचा आरोप आहे आणि पूर्वी चोरीचा आरोप आहे. मागील खात्री ही प्रकरणातील वस्तुस्थिती म्हणून संबंधित आहे.

(f) A वर B च्या हत्येचा खटला चालवला आहे. B ने A वर मानहानीचा खटला चालवला आणि A ला दोषी ठरवून शिक्षा ठोठावण्यात आली ही वस्तुस्थिती कलम 8 अंतर्गत प्रकरणातील वस्तुस्थितीचा हेतू दर्शविणारी आहे.

निर्णय
मिळविण्यात
फसवणूक
किंवा संगनमत,
किंवा न्यायालयाची
अक्षमता, सिद्ध होऊ
शकते.

38. खटला किंवा इतर कार्यवाहीतील कोणताही पक्षकार असे दर्शवू शकतो की कलम 34, 35 आणि 36 अंतर्गत संबंधित कोणताही निर्णय, आदेश किंवा हुकूम, आणि जो प्रतिकूल पक्षाने सिद्ध केला आहे, तो देण्यास सक्षम नसलेल्या न्यायालयाने दिलेला आहे. , किंवा फसवणूक किंवा संगनमताने मिळवले होते.

जेव्हा संबंधित असेल तेव्हा तृतीय व्यक्तीची मते

तज्ञांची मते.

39. (1) जेव्हा न्यायालयाला परदेशी कायद्याच्या किंवा विज्ञान किंवा कला किंवा इतर कोणत्याही क्षेत्राच्या मुद्द्यावर किंवा हस्तलेखन किंवा बोट्यांच्या ठशांच्या ओळखीबद्दल मत बनवायचे असते तेव्हा त्या मुद्द्यावर, विशेष कुशल व्यक्तींची मते. अशा परदेशी कायद्यात, विज्ञान किंवा कला, किंवा इतर कोणत्याही क्षेत्रात किंवा हस्ताक्षर किंवा बोट्यांच्या ठशांच्या ओळखीच्या प्रश्नांमध्ये संबंधित तथ्ये आहेत आणि अशा व्यक्तींना तज्ञ म्हणतात.

उदाहरणे.

(a) प्रश्न असा आहे की A चा मृत्यू विषामुळे झाला होता. ज्या विषामुळे A चा मृत्यू झाला असावा, त्या विषामुळे निर्माण होणाऱ्या लक्षणांबाबत तज्ञांची मते प्रासंगिक आहेत.

(b) प्रश्न असा आहे की, एखादी विशिष्ट कृती करत असताना, अ, मनाच्या अस्वस्थतेमुळे, त्या कृत्याचे स्वरूप जाणून घेण्यास असमर्थ होता, किंवा तो जे चुकीचे किंवा कायद्याच्या विरुद्ध होते ते करत होता. . A द्वारे दर्शविलेली लक्षणे सामान्यतः मनाची अस्वस्थता दर्शवितात का या प्रश्नावरील तज्ञांची मते आणि अशा मनाची अस्वस्थता सामान्यतः व्यक्तींना ते करत असलेल्या कृत्यांचे स्वरूप जाणून घेण्यास असमर्थ ठरते किंवा ते जे करतात ते चुकीचे आहे हे जाणून घेण्यास असमर्थ ठरते. किंवा कायद्याच्या विरुद्ध, संबंधित आहेत.

(c) प्रश्न असा आहे की एखादा विशिष्ट दस्तऐवज A ने लिहिला होता का. आणखी एक दस्तऐवज तयार केला जातो जो A ने लिहिला असल्याचे सिद्ध किंवा मान्य केले जाते. तज्ञांची मते

दोन दस्तऐवज एकाच व्यक्तीने किंवा वेगवेगळ्या व्यक्तींनी लिहिलेल्या आहेत या प्रश्नावर, संबंधित आहेत.

(२) कार्यवाही सुरू असताना, न्यायालयाने कोणत्याही संगणक संसाधनामध्ये किंवा इतर कोणत्याही इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल स्वरूपात प्रसारित किंवा संग्रहित केलेल्या कोणत्याही माहितीशी संबंधित कोणत्याही विषयावर मत तयार करावे लागेल, कलम 79A मध्ये संदर्भित इलेक्ट्रॉनिक पुराव्याच्या परीक्षकाचे मत. माहिती तंत्रज्ञान कायदा, 2000, ही एक संबंधित वस्तुस्थिती आहे.

2000 चा 21.

स्पष्टीकरण.— या उपविभागाच्या हेतूसाठी, इलेक्ट्रॉनिक पुराव्याचा परीक्षक हा तज्ञ असेल.

40. तथ्ये, अन्यथा संबंधित नसलेल्या, तथ्ये तज्ज्ञांच्या मतांना समर्थन देत असलेल्यास किंवा विसंगत असलेल्यास ते संबंधित असतात, जेव्हा अशी मते प्रासंगिक असतात.

तज्ञांच्या मतांवर आधारित तथ्ये.

उदाहरणे.

(a) प्रश्न असा आहे की A ला विशिष्ट विषाने विषबाधा झाली होती का. त्या विषाने विषबाधा झालेल्या इतर व्यक्तींमध्ये काही लक्षणे दिसून आली जी त्या विषाची लक्षणे असल्याचे तज्ञ पुष्टी करतात किंवा नाकारतात, ही वस्तुस्थिती प्रासंगिक आहे.

(b) प्रश्न असा आहे की बंदरात अडथळा ठराविक समुद्र-भिंतीमुळे होतो का. इतरही बंदरे अशाच प्रकारे इतर बाबतीत वसलेली आहेत, परंतु जेथे अशा समुद्र-भिंती नाहीत, त्याच वेळी अडथळा येऊ लागला, ही वस्तुस्थिती प्रासंगिक आहे.

४१. (१) ज्या व्यक्तीने कोणताही दस्तऐवज लिहिला किंवा स्वाक्षरी केली असेल त्या व्यक्तीबद्दल न्यायालयाला मत तयार करायचे असते, तेव्हा ज्या व्यक्तीने ते लिहिलेले किंवा स्वाक्षरी केलेले असावे, अशा व्यक्तीच्या हस्तलेखनाशी परिचित असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीचे मत. त्या व्यक्तीने लिहिलेले किंवा स्वाक्षरी केलेले नव्हते, ही एक संबंधित वस्तुस्थिती आहे.

हस्तलेखन आणि डिजिटल स्वाक्षरीबद्दल मत,

जेव्हा संबंधित.

स्पष्टीकरण.—एखादी व्यक्ती दुसऱ्या व्यक्तीच्या हस्ताक्षराशी परिचित आहे असे म्हटले जाते जेव्हा त्याने त्या व्यक्तीला लिहिलेले पाहिले असेल किंवा जेव्हा त्याला त्या व्यक्तीने स्वतः किंवा त्याच्या अधिकाराखाली लिहिलेल्या आणि संबोधित केलेल्या कागदपत्रांच्या उत्तरात त्या व्यक्तीने लिहिलेली कागदपत्रे प्राप्त झाली असतील. त्या व्यक्तीला, किंवा जेव्हा, व्यवसायाच्या सामान्य वाटचालीत, त्या व्यक्तीने लिहिलेली कागदपत्रे त्याला सवयीने सादर केली जातात.

चित्रण.

दिलेले पत्र इटानगर येथील व्यापाऱ्याच्या हस्ताक्षरात आहे का, असा प्रश्न उपस्थित होत आहे. ब हा बॅंगळूरूमधील एक व्यापारी आहे, ज्याने A ला उद्देशून पत्रे लिहिली आहेत आणि त्यांना पत्रे मिळाली आहेत. C, B चा लिपिक आहे ज्याचे कर्तव्य B चा पत्रव्यवहार तपासणे आणि दाखल करणे होते. D हा B चा दलाल आहे, ज्याला B ने त्याच्याशी सल्ला देण्याच्या उद्देशाने A ने लिहिलेली पत्रे सवयीने सादर केली होती. अक्षर A च्या हस्ताक्षरात आहे की नाही या प्रश्नावर B, C आणि D ची मते प्रासंगिक आहेत, जरी B, C किंवा D दोघांनीही A लिहिलेले पाहिले नाही.

(२) जेव्हा न्यायालयाला कोणत्याही व्यक्तीच्या इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरीबद्दल मत बनवावे लागते, तेव्हा इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी प्रमाणपत्र जारी केलेल्या प्रमाणन प्राधिकरणाचे मत ही संबंधित वस्तुस्थिती असते.

42. जेव्हा न्यायालयाला कोणत्याही सामान्य प्रथा किंवा अधिकाराच्या अस्तित्वाबद्दल मत बनवायचे असते, तेव्हा अशा प्रथा किंवा अधिकाराच्या अस्तित्वाविषयी, ज्यांना ती अस्तित्त्वात असल्यास तिच्या अस्तित्वाबद्दल माहिती असण्याची शक्यता असलेल्या व्यक्तींची मते असतात. संबंधित

सामान्य रीतिरिवाज किंवा अधिकाराच्या अस्तित्वाबद्दल मत, केव्हा

स्पष्टीकरण.— "सामान्य रीतिरिवाज किंवा अधिकार" या अभिव्यक्तीमध्ये कोणत्याही मोठ्या वर्गातील व्यक्तींसाठी सामान्य रूढी किंवा हक्क समाविष्ट असतात.

संबंधित

चित्रण.

विशिष्ट गावातील ग्रामस्थांना विशिष्ट विहिरीचे पाणी वापरण्याचा अधिकार हा या कलमाच्या अर्थाअंती सर्वसाधारण अधिकार आहे.

४५

43. जेव्हा न्यायालयाला असे मत बनवावे लागते-

(i) पुरुष किंवा कुटुंबाच्या कोणत्याही शरीराचे उपयोग आणि सिद्धांत;

जेव्हा उपयुक्त असेल तेव्हा वापर, सिद्धांत इत्यादींबद्दल मत.

(ii) कोणत्याही धार्मिक किंवा धर्मादाय संस्थांचे संविधान आणि शासन; किंवा

(iii) विशिष्ट जिल्ह्यांमध्ये किंवा लोकांच्या विशिष्ट वर्गाद्वारे वापरल्या जाणाऱ्या शब्दांचा किंवा संज्ञांचा अर्थ;

(iv) त्यावरील ज्ञानाची विशेष साधने असलेल्या व्यक्तींची मते ही संबंधित तथ्ये आहेत.

५

संबंधांवर मत,
जेव्हा संबंधित असेल.

44. जेव्हा न्यायालयाला एका व्यक्तीच्या दुसऱ्या व्यक्तीशी असलेल्या नातेसंबंधाविषयी मत तयार करायचे असते तेव्हा, कुटुंबातील सदस्य म्हणून किंवा अन्यथा, अशा कोणत्याही व्यक्तीचे, अशा नातेसंबंधाच्या अस्तित्वाविषयी, आचरणाद्वारे व्यक्त केलेले मत. विषयावरील ज्ञानाचे विशेष साधन, ही एक संबंधित वस्तुस्थिती आहे:

10

परंतु असे मत घटस्फोट कायदा, 1869 अंतर्गत कार्यवाहीमध्ये किंवा भारतीय न्याय संहिता, 2023 च्या कलमांखालील खटल्यांमध्ये विवाह सिद्ध करण्यासाठी पुरेसे नाही.

1869 चा 4.

उदाहरणे.

(a) प्रश्न असा आहे की A आणि B विवाहित होते का. त्यांना सहसा त्यांच्या मित्रांनी पती-पत्नी म्हणून स्वीकारले आणि वागवले, ही वस्तुस्थिती प्रासंगिक आहे.

१५

(b) प्रश्न असा आहे की, A हा B चा कायदेशीर मुलगा होता का. कुटुंबातील सदस्यांनी A ला नेहमी असेच वागवले होते, ही वस्तुस्थिती प्रासंगिक आहे.

जेव्हा संबंधित
असेल तेव्हा मतांचे
कारण.

45. जेव्हा कोणत्याही जिवंत व्यक्तीचे मत प्रासंगिक असते, त्या आधारावर असे मत देखील संबंधित आहे.

20

चित्रण.

तज्ज्ञ आपले मत तयार करण्याच्या उद्देशाने केलेल्या प्रयोगांची माहिती देऊ शकतात.

जेव्हा संबंधित असेल तेव्हा वर्ण

दिवाणी प्रकरणांमध्ये,
वर्ण ते
आरोपित आचरण सिद्ध
करा, असंबद्ध.

46. दिवाणी प्रकरणांमध्ये, संबंधित कोणत्याही व्यक्तीचे चारित्र्य जसे की त्याच्यावर आरोपित केलेले कोणतेही वर्तन संभाव्य किंवा असंभाव्य असे प्रतिपादन करणे, हे अप्रासंगिक आहे, कारण असे पात्र तथ्यांवरून दिसते अन्यथा संबंधित आहे.

२५

गुन्हेगारी
प्रकरणांमध्ये, पूर्वीचे
चांगले वर्ण संबंधित.

47. फौजदारी कार्यवाहीमध्ये, आरोप केलेली व्यक्ती चांगल्या चारित्र्याची आहे, ही वस्तुस्थिती संबंधित आहे.

वर्ण किंवा मागील
लैंगिक अनुभवाचा
पुरावा विशिष्ट प्रकरणांमध्ये
संबंधित नाही.

48. कलम 64, कलम 65, कलम 67, कलम 68, कलम 70, कलम 71, कलम 73, कलम 74, कलम 75, कलम 76 किंवा कलम 77 मधील भारतीय नागरिक सुरक्षा संहिता, 2023 किंवा कलम 77 अंतर्गत गुन्हासाठी खटल्यात असा कोणताही गुन्हा करण्याचा प्रयत्न करताना, जिथे संमतीचा प्रश्न आहे, पीडितेच्या चारित्र्याचा पुरावा किंवा अशा व्यक्तीच्या कोणत्याही व्यक्तीसोबतच्या पूर्वीच्या लैंगिक अनुभवाचा पुरावा अशा संमतीच्या मुद्यावर किंवा संमतीच्या गुणवत्तेशी संबंधित असणार नाही.

३०

35

उत्तराशिवाय मागील
वाईट वर्ण संबंधित
नाही.

49. फौजदारी कारवाईमध्ये, आरोपीचे चारित्र्य वाईट आहे, हे तथ्य अप्रासंगिक आहे, जोपर्यंत त्याचे चारित्र्य चांगले असल्याचा पुरावा दिला जात नाही, अशा परिस्थितीत ते संबंधित होते.

स्पष्टीकरण 1.—हे कलम अशा प्रकरणांना लागू होत नाही ज्यामध्ये कोणत्याही व्यक्तीचे वाईट चारित्र्य हे स्वतःच एक सत्य आहे.

40

स्पष्टीकरण 2.—मागील दोषारोप वाईट चारित्र्याचा पुरावा म्हणून संबंधित आहे.

50. दिवाणी प्रकरणांमध्ये, कोणत्याही व्यक्तीच्या चारित्र्यावर परिणाम होतो हे तथ्य त्याला मिळालेल्या नुकसानीची रक्कम संबंधित आहे.

म्हणून वर्ण
नुकसान
प्रभावित.

स्पष्टीकरण.— यामध्ये आणि कलम ४६, ४७ आणि ४९ मध्ये, "वर्ण" या शब्दात प्रतिष्ठा आणि स्वभाव दोन्ही समाविष्ट आहेत; परंतु, कलम 59 मध्ये प्रदान केल्याप्रमाणे, पुरावे केवळ सामान्य प्रतिष्ठा आणि सामान्य स्वभावाचे दिले जाऊ शकतात, आणि विशिष्ट कृत्यांचा नाही
५ ज्याद्वारे प्रतिष्ठा किंवा स्वभाव दर्शविला गेला आहे.

भाग तिसरा

पुराव्यावर

प्रकरण तिसरा

10

तथ्ये जी सिद्ध करण्याची गरज नाही

51. न्यायालय ज्याची न्यायालयीन दखल घेईल असे कोणतेही तथ्य सिद्ध करण्याची गरज नाही.

न्यायिकदृष्ट्या लक्षात
वेण्याजोगे तथ्य
सिद्ध करण्याची
गरज नाही.

५२. (१) न्यायालय खालील तथ्यांची न्यायालयीन दखल घेईल, म्हणजे:-

त्यातील तथ्ये
कोर्ट करेल
न्यायिक घ्या
सूचना

(अ) भारताच्या प्रदेशात प्रचलित असलेले सर्व कायदे ज्यात अतिरिक्त-प्रादेशिक ऑपरेशन असलेल्या कायद्यांचा समावेश आहे;

१५

(b) देश किंवा देशांसोबत आंतरराष्ट्रीय करार, करार किंवा करार भारत, किंवा आंतरराष्ट्रीय संघटना किंवा इतर संस्थांमध्ये भारताने घेतलेले निर्णय;

(c) भारताच्या संविधान सभेच्या कामकाजाचा मार्ग, संसदेच्या भारताचे आणि राज्य विधानमंडळांचे;

(d) सर्व न्यायालये आणि न्यायाधिकरणांचे शिक्का;

20

(e) न्यायालयांचे सील, नौटंकी आणि सागरी अधिकार क्षेत्र, नोटरी पब्लिक, आणि सर्व सील जे कोणत्याही व्यक्तीला संविधानाद्वारे किंवा संसदेच्या कायद्याद्वारे किंवा राज्य विधानमंडळाच्या कायद्याद्वारे किंवा भारतातील कायद्याचे अधिकार असलेल्या नियमांद्वारे वापरण्यास अधिकृत केले आहे;

(f) कार्यालयात प्रवेश, नावे, पदव्या, कार्ये, आणि कोणत्याही राज्यातील कोणतेही सार्वजनिक कार्यालये म्हणून भरणाऱ्या व्यक्तींची स्वाक्षरी, जर अशा कार्यालयात त्यांची नियुक्ती झाल्याची वस्तुस्थिती कोणत्याही अधिकृत राजपत्रात सूचित केली गेली
२५ असेल तर;

(g) भारत सरकारने मान्यता दिलेल्या प्रत्येक देशाचे किंवा सार्वभौम राष्ट्राचे अस्तित्व, शीर्षक आणि राष्ट्रीय ध्वज;

(h) काळाचे विभाग, जगाचे भौगोलिक विभाग आणि सरकारी राजपत्रात अधिसूचित सार्वजनिक सण, उपवास आणि सुट्ट्या;

३०

(i) भारताचा प्रदेश;

(j) यांच्यातील शत्रुत्वाची सुरुवात, निरंतरता आणि समाप्ती भारत सरकार आणि इतर कोणताही देश किंवा व्यक्तींची संस्था;

(k) न्यायालयांचे सदस्य आणि अधिकारी आणि त्यांचे प्रतिनिधी आणि अधीनस्थ अधिकारी आणि सहाय्यक यांची नावे, तसेच तिची प्रक्रिया पार पाडणारे सर्व अधिकारी, आणि वकील आणि कायद्याने हजर राहण्यासाठी किंवा कारवाई करण्यासाठी
35 अधिकृत केलेल्या इतर व्यक्तींची नावे. ते;

(l) रस्ता किंवा जमीन किंवा समुद्राचा नियम.

(२) उप-कलम (१) मध्ये संदर्भित प्रकरणांमध्ये आणि सार्वजनिक इतिहास, साहित्य, विज्ञान किंवा कला या सर्व प्रकरणांमध्ये, न्यायालय आपल्या मदतीसाठी योग्य पुस्तके किंवा संदर्भ दस्तऐवजांचा अवलंब करू शकते आणि जर न्यायालयाला बोलावले असेल तर कोणत्याही व्यक्तीने कोणत्याही वस्तुस्थितीची न्यायालयीन दखल घेतल्यावर, ती व्यक्ती तसे करण्यास सक्षम करण्यासाठी आवश्यक वाटेल असे कोणतेही पुस्तक किंवा दस्तऐवज तयार करत नाही तोपर्यंत ती तसे करण्यास नकार देऊ शकते.

40

मान्य केलेले तथ्य सिद्ध करण्याची गरज नाही.

53. पक्षकार किंवा त्यांचे एजंट जे सुनावणीच्या वेळी कबूल करण्यास सहमत आहेत, किंवा जे, सुनावणीपूर्वी, ते त्यांच्या हाताखालील कोणत्याही लिखाणाद्वारे किंवा बाजू मांडण्याच्या कोणत्याही नियमानुसार मान्य करण्यास सहमत आहेत अशा कोणत्याही कार्यवाहीमध्ये कोणतेही तथ्य सिद्ध करण्याची आवश्यकता नाही. त्यांनी त्यांच्या विनवणीनुसार कबूल केले असे मानले जाते त्या वेळी अंमलात:

परंतु, न्यायालयाला, आपल्या विवेकबुद्धीनुसार, अशा प्रवेशांशिवाय अन्यथा सिद्ध केलेली तथ्ये सिद्ध करणे आवश्यक असेल. ५

प्रकरण IV

तोंडी पुरावा

मौखिक पुराव्याद्वारे तथ्यांचा पुरावा.

54. दस्तऐवजातील सामग्री वगळता सर्व तथ्ये तोंडी पुराव्याद्वारे सिद्ध केली जाऊ शकतात.

तोंडी पुरावा प्रत्यक्ष असावा.

55. तोंडी पुरावा, सर्व प्रकरणांमध्ये, काहीही असो, प्रत्यक्ष असेल; जर त्याचा संदर्भ असेल तर, 10

(i) एक वस्तुस्थिती जी पाहिली जाऊ शकते, तो साक्षीदाराचा पुरावा असावा जो म्हणतो की त्याने ते पाहिले आहे;

(ii) एक सत्य जे ऐकले जाऊ शकते, तो साक्षीदाराचा पुरावा असावा जो म्हणतो की त्याने ते ऐकले आहे;

(iii) एखादी वस्तुस्थिती जी इतर कोणत्याही अर्थाने किंवा इतर कोणत्याही प्रकारे जाणली जाऊ शकते, तो साक्षीदाराचा पुरावा असावा जो म्हणतो की त्याला त्या अर्थाने किंवा त्या अर्थाने ते समजले आहे. १५
पद्धत

(iv) एखादे मत किंवा ज्या आधारावर ते मत मांडले जाते, ते असले पाहिजे त्या आधारावर असे मत धारण करणाऱ्या व्यक्तीचा पुरावा:

परंतु, सामान्यतः विक्रीसाठी देऊ केलेल्या कोणत्याही प्रबंधात व्यक्त केलेली तज्ञांची मते आणि ज्या आधारावर अशी मते मांडली जातात, ते लेखक मृत असल्यास, किंवा सापडले नाहीत किंवा अक्षम झाले असल्यास अशा ग्रंथांच्या निर्मितीद्वारे सिद्ध केले जाऊ शकतात. साक्ष देणे, किंवा विलंब किंवा खर्च न करता साक्षीदार म्हणून बोलावले जाऊ शकत नाही जे न्यायालय अवास्तव मानते: 20

परंतु पुढे असे की, जर मौखिक पुरावा कागदपत्राव्यतिरिक्त इतर कोणत्याही भौतिक वस्तूच्या अस्तित्वाचा किंवा स्थितीचा संदर्भ देत असेल, तर न्यायालय, त्याला योग्य वाटल्यास, त्याच्या तपासणीसाठी अशा भौतिक वस्तूच्या उत्पादनाची आवश्यकता असेल. २५

प्रकरण V

डॉक्युमेंटरी पुरावा

कागदपत्रांच्या सामग्रीचा पुरावा.

56. कागदपत्रांची सामग्री प्राथमिक किंवा दुय्यम पुराव्याद्वारे सिद्ध केली जाऊ शकते. ३०

प्राथमिक पुरावा.

57. प्राथमिक पुरावा म्हणजे न्यायालयाच्या तपासणीसाठी स्वतः तयार केलेला दस्तऐवज.

स्पष्टीकरण 1.—जेथे एक दस्तऐवज अनेक भागांमध्ये कार्यान्वित केला जातो, प्रत्येक भाग हा दस्तऐवजाचा प्राथमिक पुरावा असतो. 35

स्पष्टीकरण 2.—जेथे दस्तऐवज काउंटरपार्टमध्ये कार्यान्वित केला जातो, प्रत्येक काउंटरपार्ट केवळ एक किंवा काही पक्षांद्वारे कार्यान्वित केला जातो, प्रत्येक प्रतिरूप हे कार्यान्वित करणाऱ्या पक्षांविरुद्ध प्राथमिक पुरावा असतो.

स्पष्टीकरण 3.—जेथे अनेक दस्तऐवज एकसमान प्रक्रियेद्वारे तयार केले जातात, जसे की छपाई, लिथोग्राफी किंवा फोटोग्राफीच्या बाबतीत, प्रत्येक उर्वरित सामग्रीचा प्राथमिक पुरावा आहे; परंतु, जेथे त्या सर्व सामान्य मूळच्या प्रती आहेत, त्या मूळच्या सामग्रीचे प्राथमिक पुरावे नाहीत. 40

स्पष्टीकरण 4.—जेथे इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्ड तयार किंवा संग्रहित केले जाते आणि असे संचयन एकाच वेळी किंवा अनेक फायलींमध्ये अनुक्रमे होते, अशा प्रत्येक फाइल हा प्राथमिक पुरावा असतो.

स्पष्टीकरण 5.—जेथे इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्ड योग्य पासून तयार केले जाते
५ कोठडी, असा इलेक्ट्रॉनिक आणि डिजिटल रेकॉर्ड हा प्राथमिक पुरावा आहे जोपर्यंत तो विवादित नाही.

स्पष्टीकरण 6.—जेथे व्हिडिओ रेकॉर्डिंग एकाच वेळी इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात संग्रहित केले जाते आणि प्रसारित किंवा प्रसारित केले जाते किंवा दुसऱ्याकडे हस्तांतरित केले जाते, संग्रहित रेकॉर्डिंगपैकी प्रत्येक हा प्राथमिक पुरावा असतो.

स्पष्टीकरण 7.—जेथे इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्ड संगणक संसाधनांमध्ये एकाधिक स्टोरेज स्पेसमध्ये संग्रहित केले
10 जाते, अशा प्रत्येक स्वयंचलित स्टोरेजमध्ये, तात्पुरत्या फाइल्ससह, प्राथमिक पुरावा आहे.

चित्रण.

एखाद्या व्यक्तीकडे अनेक प्लॅकार्ड्स आहेत असे दाखवण्यात आले आहे, सर्व एकाच वेळी मुद्रित केले जातात. प्लॅकार्डपैकी कोणतेही एक इतर कोणत्याही सामग्रीचा प्राथमिक पुरावा आहे, परंतु त्यापैकी एकही मूळ सामग्रीचा प्राथमिक पुरावा नाही.
१५

58. दुय्यम पुराव्यामध्ये समाविष्ट आहे-

दुय्यम पुरावा.

(1) यानंतर दिलेल्या तरतुदीनुसार दिलेल्या प्रमाणित प्रती;

(२) यांत्रिक प्रक्रियांद्वारे मूळपासून बनवलेल्या प्रती
अशा प्रतीच्या तुलनेत प्रत आणि प्रतीची अचूकता सुनिश्चित करा;

20 (३) मूळपासून बनवलेल्या किंवा त्याची तुलना केलेल्या प्रती;

(4) ज्या पक्षांनी त्यांची अंमलबजावणी केली नाही त्यांच्या विरुद्ध दस्तऐवजांचे प्रतिकार;

(५) एखाद्या व्यक्तीने दिलेल्या दस्तऐवजाच्या सामग्रीचे तोंडी खाते ज्याने ते स्वतः पाहिले आहे;

२५ (6) तोंडी प्रवेश;

(७) लेखी प्रवेश;

(८) एखाद्या व्यक्तीचा पुरावा ज्याने एखादे दस्तऐवज तपासले आहे, ज्याच्या मूळमध्ये असंख्य खाती किंवा इतर कागदपत्रे आहेत ज्यांची न्यायालयात सोयीस्करपणे तपासणी केली जाऊ शकत नाही आणि जो अशा कागदपत्रांच्या तपासणीमध्ये कुशल आहे.

30 चित्रण.

(a) मूळचा फोटो हा त्यातील सामग्रीचा दुय्यम पुरावा आहे, जरी दोघांची तुलना केली गेली नाही, जर हे सिद्ध झाले की छायाचित्रित केलेली गोष्ट मूळ होती.

(b) कॉपी करणाऱ्या यंत्राने बनवलेल्या पत्राच्या प्रतीशी तुलना केलेली प्रत हा पत्रातील मजकुराचा दुय्यम पुरावा आहे, जर असे दर्शविले असेल की कॉपी मशीनद्वारे तयार केलेली प्रत मूळपासून बनविली गेली होती.
35

(c) कॉपीमधून लिप्यंतरण केलेली प्रत, परंतु नंतर मूळच्या तुलनेत, दुय्यम पुरावा आहे; परंतु ज्या प्रतीची तुलना केली जात नाही ती मूळची दुय्यम पुरावा नाही, जरी ती ज्या प्रतमधून लिप्यंतरण करण्यात आली होती त्याची मूळशी तुलना केली गेली होती.

(d) मूळच्या तुलनेत कॉपीचे तोंडी खाते किंवा तोंडी खाते नाही
40 मूळचा फोटो किंवा मशीन-कॉपी, मूळचा दुय्यम पुरावा आहे.

59. यापुढे नमूद केलेल्या प्रकरणांशिवाय कागदपत्रे प्राथमिक पुराव्याद्वारे सिद्ध केली जातील.

प्राथमिक
पुराव्याद्वारे
कागदपत्रांचा
पुरावा.

ज्या प्रकरणांमध्ये
कागदपत्रांशी
संबंधित दुय्यम
पुरावे दिले जाऊ
शकतात.

60. दुय्यम पुरावा अ चे अस्तित्व, स्थिती किंवा सामग्री दिली जाऊ शकते
खालील प्रकरणांमध्ये दस्तऐवज, म्हणजे: -

(अ) जेव्हा मूळ दाखवले जाते किंवा ते ताब्यात किंवा अधिकारात असल्याचे दिसते-

(i) जेव्हा विरुद्ध दस्तऐवज सिद्ध करण्याचा प्रयत्न केला जात आहे. किंवा

(ii) ज्या प्रक्रियेच्या आवाक्याबाहेरील किंवा अधीन नसलेल्या कोणत्याही व्यक्तीची

५

न्यायालय; किंवा

(iii) कायदेशीररित्या ते तयार करण्यास बांधील असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीचे,

आणि जेव्हा, कलम 64 मध्ये नमूद केलेल्या नोटीसनंतर अशी व्यक्ती ती सादर करत नाही;

(ब) मूळचे अस्तित्व, स्थिती किंवा सामग्री ज्याच्याविरुद्ध सिद्ध झाली आहे अशा व्यक्तीने किंवा त्याच्या हितसंबंधित
प्रतिनिधीने लिखित स्वरूपात कबूल केल्याचे सिद्ध झाले आहे;

10

(c) जेव्हा मूळ वस्तू नष्ट झाली किंवा हरवली गेली असेल किंवा जेव्हा त्याच्या सामग्रीचा पुरावा देणारा पक्ष त्याच्या
स्वतःच्या चुकांमुळे किंवा दुर्लक्षामुळे उद्धवलेल्या इतर कोणत्याही कारणास्तव वाजवी वेळेत सादर करू शकत नाही;

(d) जेव्हा मूळ अशा स्वरूपाचा असेल की सहज हलवता येणार नाही;

१५

(e) जेव्हा कलम 74 च्या अर्थानुसार मूळ सार्वजनिक दस्तऐवज असेल;

(f) जेव्हा मूळ दस्तऐवज आहे ज्याची प्रमाणित प्रत याद्वारे परवानगी आहे
अधिनियम, किंवा भारतात लागू असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्याद्वारे पुराव्यात दिले जावे;

(g) जेव्हा मूळमध्ये असंख्य खाती किंवा इतर दस्तऐवज असतात ज्यांची न्यायालयात सोयीस्करपणे तपासणी केली
जाऊ शकत नाही आणि संपूर्ण संकलनाचा सामान्य परिणाम सिद्ध करणे आवश्यक आहे;

20

(h) जेव्हा दस्तऐवजाच्या वास्तविकतेवर प्रश्नचिन्ह असते.

स्पष्टीकरण.— च्या हेतूने,—

(i) खंड (a), (c) आणि (d), दस्तऐवजातील सामग्रीचे कोणतेही दुय्यम पुरावे स्वीकार्य आहेत;

२५

(ii) खंड (b), लेखी प्रवेश स्वीकार्य आहे;

(iii) खंड (e) किंवा (f), दस्तऐवजाची प्रमाणित प्रत, परंतु इतर कोणत्याही प्रकारचे दुय्यम पुरावे स्वीकार्य नाहीत;

(iv) खंड (g), कागदपत्रांच्या सामान्य निकालाचा पुरावा कोणत्याही व्यक्तीद्वारे दिला जाऊ शकतो ज्याने त्यांची तपासणी
केली आहे आणि जो अशा कागदपत्रांच्या तपासणीमध्ये कुशल आहे.

३०

इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल
रेकॉर्डची स्वीकार्यता.

61. इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्डची स्वीकार्यता नाकारण्यासाठी अधिनियमातील काहीही लागू होणार नाही कारण ते
इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्ड आहे आणि अशा रेकॉर्डचा कागदी रेकॉर्ड सारखाच कायदेशीर प्रभाव, वैधता आणि अंमलबजावणीक्षमता
असेल.

इलेक्ट्रॉनिक
रेकॉर्डशी संबंधित
पुराव्यासाठी
विशेष तरतुदी.

62. इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डमधील सामग्री कलम 59 च्या तरतुदीनुसार सिद्ध केली जाऊ शकते.

35

इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डची
स्वीकार्यता.

63. (1) या अधिनियमात काहीही असले तरी, इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डमध्ये असलेली कोणतीही माहिती जी कागदावर छापलेली,
संग्रहित, रेकॉर्ड केलेली किंवा ऑप्टिकल किंवा मॅग्नेटिक मीडिया किंवा सेमीकंडक्टर मेमरीमध्ये कॉपी केलेली आहे जी संगणक किंवा
कोणत्याही संग्रेषण उपकरणाद्वारे किंवा अन्यथा तयार केली जाते. कोणत्याही इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात संग्रहित, रेकॉर्ड केलेले किंवा कॉपी
केलेले (यापुढे संगणक आउटपुट म्हणून संदर्भित) हे देखील एक दस्तऐवज मानले जाईल, जर या विभागात नमूद केलेल्या अटी माहितीच्या
संबंधात समाधानी असतील आणि

40

संगणकाचा प्रश्न आहे आणि कोणत्याही कार्यवाहीमध्ये, मूळचा पुढील पुरावा किंवा उत्पादन न करता, पुरावा म्हणून किंवा मूळ किंवा त्यामध्ये नमूद केलेल्या कोणत्याही वस्तुस्थितीचा प्रत्यक्ष पुरावा स्वीकारण्यायोग्य असेल.

(२) कॉम्प्युटर आउटपुटच्या संदर्भात पोट-कलम (१) मध्ये नमूद केलेल्या अटी खालीलप्रमाणे असतील, म्हणजे:-

५

(अ) माहिती असलेले संगणक आउटपुट संगणक किंवा संप्रेषण यंत्राद्वारे उत्पादित केले गेले होते ज्या कालावधीत संगणकाचा वापर नियमितपणे माहिती तयार करण्यासाठी, संग्रहित करण्यासाठी किंवा त्यावर प्रक्रिया करण्यासाठी त्या कालावधीत व्यक्तीकडून नियमितपणे होत असलेल्या कोणत्याही क्रियाकलापांसाठी केला जात होता. संगणक किंवा संप्रेषण उपकरणाच्या वापरावर कायदेशीर नियंत्रण;

10

(ब) या कालावधीत, इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डमध्ये समाविष्ट असलेल्या प्रकारची किंवा ज्या प्रकारची माहिती अशा प्रकारची माहिती मिळविली जाते त्या प्रकारची माहिती नियमितपणे या क्रियाकलापांच्या सामान्य कोर्समध्ये संगणकात दिली जात होती;

१५

(c) या कालावधीच्या संपूर्ण भौतिक भागामध्ये, संगणक किंवा दळणवळण यंत्र योग्यरित्या कार्य करत होते किंवा, नसल्यास, ज्या कालावधीत ते योग्यरित्या कार्य करत नव्हते किंवा त्या कालावधीत कार्यान्वित होत नव्हते अशा कोणत्याही कालावधीत, इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड किंवा त्यातील सामग्रीच्या अचूकतेवर परिणाम होईल असे नव्हते; आणि

20

(d) इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डमध्ये असलेली माहिती पुनरुत्पादित होते किंवा अशा माहितीतून घेतलेली असते जी या क्रियाकलापांच्या सामान्य कोर्समध्ये संगणकावर फेड केली जाते.

(३) कोणत्याही कालावधीत, उप-कलम (२) च्या खंड (अ) मध्ये नमूद केल्यानुसार त्या कालावधीत कोणत्याही क्रियाकलापाच्या उद्देशाने माहिती तयार करणे, संग्रहित करणे किंवा त्यावर प्रक्रिया करणे हे कार्य नियमितपणे एकाद्वारे केले जात होते . किंवा अधिक संगणक किंवा दळणवळणाचे साधन, असो-

२५

(अ) स्टँडअलोन मोडमध्ये; किंवा

(b) संगणक प्रणालीवर; किंवा

(c) संगणक नेटवर्कवर; किंवा

(d) माहिती तयार करणे किंवा प्रदान करणे सक्षम करणाऱ्या संगणक संसाधनावर माहिती - प्रक्रिया आणि स्टोरेज; किंवा

३०

(e) मध्यस्थामार्फत.

स्पष्टीकरण.— त्या कालावधीत त्या उद्देशासाठी वापरलेले सर्व संगणक या विभागाच्या उद्देशासाठी एकच संगणक म्हणून मानले जातील; आणि संगणकावरील या विभागातील संदर्भाचा त्यानुसार अर्थ लावला जाईल.

35

(४) कोणत्याही कार्यवाहीमध्ये जेथे या कलमाच्या आधारे पुराव्यानिशी विधान द्यायचे असेल, तेथे प्रवेशासाठी सादर केले जात असलेल्या प्रत्येक प्रसंगावर इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डसह खालीलपैकी कोणतेही प्रमाणपत्र सादर केले जाईल, म्हणजे :-

(a) विधान असलेले इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड ओळखणे आणि वर्णन करणे ज्या पद्धतीने ते तयार केले गेले;

40

(ब) त्या इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डच्या निर्मितीमध्ये सामील असलेल्या कोणत्याही उपकरणाचे असे तपशील देणे जे इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड संगणकाद्वारे किंवा खंड (अ) ते (ई) मध्ये संदर्भित केलेल्या संप्रेषण उपकरणाद्वारे तयार केले गेले आहे हे दर्शविण्यासाठी योग्य असेल. उप-कलम (3);

४५

(c) उप-कलम (2) मध्ये नमूद केलेल्या अटीशी संबंधित असलेल्या कोणत्याही बाबी हाताळणे आणि संगणक किंवा संप्रेषण उपकरणाचा प्रभावी व्यक्ती आणि तज्ञ (जे योग्य असेल) यांच्याद्वारे स्वाक्षरी करणे हा पुरावा असेल. प्रमाणपत्रात नमूद केलेल्या कोणत्याही बाबी; आणि या उप-कलमच्या उद्देशासाठी अनुसूचीमध्ये निर्दिष्ट केलेल्या फॉर्ममध्ये नमूद केलेल्या व्यक्तीच्या सर्वोत्तम ज्ञान आणि विश्वासाप्रती एखादी बाब सांगणे पुरेसे असेल.

(५) या कलमाच्या उद्देशाने,—

(अ) माहिती संगणक किंवा संग्रहण उपकरणांना पुरवली गेली असेल तर ती कोणत्याही योग्य स्वरूपात पुरवली गेली असेल आणि ती थेट किंवा (मानवी हस्तक्षेपासह किंवा त्याशिवाय) कोणत्याही योग्य उपकरणाद्वारे पुरवली गेली असेल तर ती घेतली जाईल;

५

(b) संगणक आउटपुट संगणकाद्वारे किंवा संग्रहण उपकरणाद्वारे उत्पादित केले गेले आहे असे मानले जाईल, मग ते थेट किंवा (मानवी हस्तक्षेपाने किंवा त्याशिवाय) कोणत्याही योग्य उपकरणाद्वारे किंवा कलमांमध्ये नमूद केल्याप्रमाणे इतर इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांद्वारे तयार केले गेले असेल. (a) ते (e) पोट-कलम (3).

उत्पादन करण्याच्या सूचना म्हणून नियम.

64. कलम 60 च्या खंड (अ) मध्ये संदर्भित दस्तऐवजांच्या मजकुराचा दुय्यम पुरावा, जोपर्यंत असा दुय्यम पुरावा देण्याचे प्रस्तावित करणाऱ्या पक्षाने दस्तऐवज ज्यांच्या ताब्यात किंवा अधिकारात आहे त्या पक्षाला यापूर्वी दिलेला नसेल तर तो दिला जाणार नाही, किंवा त्याच्या वकिलाला किंवा प्रतिनिधीला, कायद्याने विहित केल्याप्रमाणे ती सादर करण्याची सूचना; आणि जर कायद्याने कोणतीही सूचना विहित केलेली नसेल, तर प्रकरणाच्या परिस्थितीत न्यायालयाला वाजवी वाटेल अशी सूचना:

10

१५

परंतु, खालीलपैकी कोणत्याही प्रकरणात, किंवा न्यायालयास योग्य वाटेल अशा कोणत्याही प्रकरणात दुय्यम पुरावा ग्राह्य धरण्यासाठी अशा नोटीसची आवश्यकता नाही: -

(a) जेव्हा सिद्ध केले जाणारे दस्तऐवज स्वतः एक नोटीस असते;

(ब) जेव्हा, खटल्याच्या स्वरूपावरून, प्रतिकूल पक्षाला हे माहित असणे आवश्यक आहे की त्याला ते सादर करणे आवश्यक आहे;

20

(c) जेव्हा असे दिसते किंवा सिद्ध होते की प्रतिकूल पक्षाने फसवणूक किंवा सक्तीने मूळचा ताबा मिळवला आहे;

(d) जेव्हा प्रतिकूल पक्ष किंवा त्याच्या एजंटकडे न्यायालयात मूळ आहे;

(ई) जेव्हा प्रतिकूल पक्ष किंवा त्याच्या एजंटने कागदपत्र हरवल्याची कबुली दिली असेल;

२५

(f) जेव्हा दस्तऐवज ताब्यात असलेली व्यक्ती न्यायालयाच्या प्रक्रियेच्या आवाक्याबाहेर असते किंवा त्याच्या अधीन नसते.

चा पुरावा
स्वाक्षरी किंवा
हस्तलिखित दस्तऐवज
तयार केल्याचा आरोप
असलेल्या व्यक्तीची
स्वाक्षरी.

65. एखाद्या दस्तऐवजावर स्वाक्षरी केल्याचा किंवा कोणत्याही व्यक्तीने पूर्ण किंवा अंशतः लिहिल्याचा आरोप असल्यास, दस्तऐवजातील कितीतरी भागाची स्वाक्षरी किंवा हस्तलेखन त्या व्यक्तीच्या हस्ताक्षरात असल्याचे सिद्ध केले पाहिजे. हस्तलेखन

३०

इलेक्ट्रॉनिक
स्वाक्षरीचा पुरावा.

66. सुरक्षित इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरीच्या बाबतीत वगळता, कोणत्याही ग्राहकाची इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डवर चिकटवली गेली असल्याचा आरोप असल्यास, अशी इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी ही सदस्याची इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी आहे हे सिद्ध करणे आवश्यक आहे.

कायद्याने
आवश्यक
कागदपत्रांच्या
अंमलबजावणीचा पुरावा
प्रमाणित करणे आवश्यक आहे.

67. जर एखाद्या कागदपत्राला कायद्याने साक्षात्कृत करणे आवश्यक असेल, तर तो पुरावा म्हणून वापरला जाणार नाही, जोपर्यंत साक्षीदार साक्षीदार जिवंत असेल आणि प्रक्रियेच्या अधीन असेल तर त्याची अंमलबजावणी सिद्ध करण्याच्या हेतूने किमान एका साक्षीदाराला बोलावले जात नाही. न्यायालयाचे आणि पुरावे देण्यास सक्षम:

35

परंतु, भारतीय नोंदणी कायदा, 1908 च्या तरतुदीनुसार नोंदणीकृत असलेले मृत्युपत्र नसून, कोणत्याही कागदपत्राच्या अंमलबजावणीच्या पुराव्यासाठी साक्षात्कृत साक्षीदाराला बोलावणे आवश्यक नाही, जोपर्यंत व्यक्तीद्वारे त्याची अंमलबजावणी केली जात नाही. ज्यांना फाशी देण्यात आली आहे ते विशेषतः नाकारले आहे.

40

1908 चा 16.

कोणताही साक्षीदार
नसलेला पुरावा.

68. जर असा कोणताही साक्षीदार सापडला नाही तर, हे सिद्ध केले पाहिजे की एका साक्षीदार साक्षीदाराचे प्रमाण किमान त्याच्या हस्ताक्षरात आहे आणि कागदपत्राची अंमलबजावणी करणाऱ्या व्यक्तीची स्वाक्षरी त्या व्यक्तीच्या हस्ताक्षरात आहे.

	69. एखाद्या पक्षाने त्याच्या अंमलबजावणीच्या साक्षांकित दस्तऐवजात स्वतःहून प्रवेश देणे हा त्याच्या विरुद्धच्या अंमलबजावणीचा पुरेसा पुरावा असेल, जरी तो कायद्याने साक्षांकित करणे आवश्यक असलेला कागदपत्र असला तरी.	साक्षांकित दस्तऐवजावर पक्षकाराकडून
		अंमलबजावणीचा प्रवेश.
५	70. जर साक्षीदार साक्षीदाराने कागदपत्राची अंमलबजावणी नाकारली किंवा आठवत नसेल, तर त्याची अंमलबजावणी इतर पुराव्यांद्वारे सिद्ध केली जाऊ शकते.	साक्षीदार साक्षित करताना पुरावा फांशी नाकारतो.
	71. कायद्याने साक्षांकित करणे आवश्यक नसलेले साक्षांकित दस्तऐवज असे सिद्ध केले जाऊ शकते अप्रमाणित होते.	चा पुरावा कायद्याने प्रमाणित करणे आवश्यक नसलेले दस्तऐवज.
10	७२. (१) स्वाक्षरी, लिखाण किंवा शिक्का ज्या व्यक्तीद्वारे लिहिण्यात आले किंवा बनवले गेले असा कथित आहे त्या व्यक्तीची आहे की नाही हे तपासण्यासाठी, कोणतीही स्वाक्षरी, लेखन किंवा शिक्का कोर्टाच्या समाधानासाठी मान्य किंवा सिद्ध झाला आहे. त्या व्यक्तीने लिहिलेल्या किंवा बनवलेल्या व्यक्तीची तुलना सिद्ध करायच्या असलेल्या व्यक्तीशी केली जाऊ शकते, जरी ती स्वाक्षरी, लेखन किंवा शिक्का इतर कोणत्याही हेतूसाठी तयार किंवा सिद्ध केलेले नाही.	स्वाक्षरी, लेखन किंवा शिक्का यांची तुलना मान्य किंवा सिद्ध झालेल्या इतरांशी.
१५	(२) न्यायालय न्यायालयात उपस्थित असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस असे लिहिल्या गेलेल्या शब्द किंवा आकृत्यांची तुलना अशा व्यक्तीने लिहिल्याचा आरोप असलेल्या कोणत्याही शब्द किंवा आकृत्यांशी न्यायालयास सक्षम करण्याच्या हेतूने कोणतेही शब्द किंवा आकडे लिहिण्याचे निर्देश देऊ शकते.	
	(३) हा विभाग, कोणत्याही आवश्यक सुधारणांसह, बोटांच्या छापांना देखील लागू होतो.	
	73. डिजिटल स्वाक्षरी ज्या व्यक्तीद्वारे चिकटवली गेली आहे त्या व्यक्तीची आहे की नाही हे तपासण्यासाठी, न्यायालय निर्देश देऊ शकते-	डिजिटल स्वाक्षरीची पडताळणी करण्यासाठी पुरावा.
20	(a) ती व्यक्ती किंवा नियंत्रक किंवा प्रमाणित प्राधिकरण तयार करण्यासाठी डिजिटल स्वाक्षरी प्रमाणपत्र;	
	(b) डिजिटल स्वाक्षरी प्रमाणपत्रामध्ये सूचीबद्ध केलेली सार्वजनिक की लागू करण्यासाठी आणि त्या व्यक्तीने चिकटवलेल्या डिजिटल स्वाक्षरीची पडताळणी करण्यासाठी इतर कोणतीही व्यक्ती.	
	सार्वजनिक कागदपत्रे	
२५	७४. (१) खालील कागदपत्रे सार्वजनिक दस्तऐवज आहेत:-	सार्वजनिक आणि खाजगी कागदपत्रे.
	(अ) कृत्ये तयार करणारे दस्तऐवज किंवा कृत्यांच्या नोंदी-	
	(i) सार्वभौम अधिकाराचा;	
	(ii) अधिकृत संस्था आणि न्यायाधिकरण; आणि	
३०	(iii) भारताचे सार्वजनिक अधिकारी, विधिमंडळ, न्यायिक आणि कार्यकारी अधिकारी किंवा a परदेश;	
	(b) खाजगी दस्तऐवजांच्या कोणत्याही राज्य किंवा केंद्रशासित प्रदेशात ठेवलेले सार्वजनिक रेकॉर्ड.	
	(2) उप-कलम (1) मध्ये संदर्भित दस्तऐवज वगळता इतर सर्व कागदपत्रे खाजगी आहेत.	
35	75. सार्वजनिक दस्तऐवजाचा ताबा असलेल्या प्रत्येक सार्वजनिक अधिकाऱ्याने, ज्याची तपासणी करण्याचा अधिकार कोणत्याही व्यक्तीला आहे, त्या व्यक्तीला मागणी केल्यावर त्याची एक प्रत कायदेशीर शुल्क भरल्यावर त्या व्यक्तीच्या पायावर लिहिलेल्या प्रमाणपत्रासह देईल. ती अशा दस्तऐवजाची किंवा त्याच्या भागाची, यथास्थिती, सत्य प्रत आहे याची प्रत, आणि असे प्रमाणपत्र अशा अधिकाऱ्याने त्याच्या नावासह आणि त्याच्या अधिकृत शीर्षकासह दिनांकित आणि सदस्यता घेतलेले असेल आणि जेव्हा जेव्हा अशा अधिकाऱ्याने अधिकृत केले असेल तेव्हा त्यावर शिक्कामोर्तब केले जाईल. सील वापरण्यासाठी कायदा; आणि अशा प्रमाणित प्रतींना प्रमाणित प्रती म्हटले जाईल.	सार्वजनिक कागदपत्रांच्या प्रमाणित प्रती.
40		

स्पष्टीकरण.—कोणत्याही अधिकाऱ्याला, ज्याला, अधिकृत कर्तव्याच्या सामान्य मार्गाने, अशा प्रती वितरीत करण्यासाठी अधिकृत आहे, त्याला या कलमाच्या अर्थानुसार अशा कागदपत्रांचा ताबा आहे असे मानले जाईल.

प्रमाणित प्रती तयार करून कागदपत्रांचा पुरावा.

76. अशा प्रमाणित प्रती सार्वजनिक सामग्रीच्या पुराव्यासाठी तयार केल्या जाऊ शकतात कागदपत्रे किंवा सार्वजनिक दस्तऐवजांचे काही भाग ज्यांच्या प्रती असल्याचे ते सांगतात.

५

इतर अधिकृत कागदपत्रांचा पुरावा.

77. खालील सार्वजनिक दस्तऐवज खालीलप्रमाणे सिद्ध केले जाऊ शकतात:-

(a) केंद्र सरकारचे कोणतेही मंत्रालय आणि विभाग किंवा कोणत्याही राज्य सरकारचे किंवा कोणत्याही राज्याच्या कोणत्याही विभागाचे कायदे, आदेश किंवा अधिसूचना सरकार किंवा केंद्रशासित प्रदेश प्रशासन,-

(i) विभागांच्या अभिलेखांद्वारे, त्यांच्या प्रमुखाने प्रमाणित केले आहे विभाग अनुक्रमे; किंवा

10

(ii) कोणत्याही दस्तऐवजांद्वारे, ज्याच्या आदेशाने मुद्रित केले जावे सरकार;

(b) संसदेची किंवा राज्य विधानसभेची कार्यवाही, त्या संस्थांच्या नियतकालिकांद्वारे, किंवा प्रकाशित कायदे किंवा गोष्टवारा, किंवा संबंधित सरकारच्या आदेशाने छापल्या जाणाऱ्या प्रतींद्वारे;

१५

(c) भारताच्या राष्ट्रपतींनी जारी केलेल्या घोषणा, आदेश किंवा नियम एखाद्या राज्याचा राज्यपाल किंवा प्रशासक किंवा केंद्रशासित प्रदेशाचा लेफ्टनंट गव्हर्नर, अधिकृत राजपत्रात समाविष्ट असलेल्या प्रती किंवा अर्कांद्वारे;

(d) कार्यकारिणीचे कायदे किंवा परदेशी देशाच्या विधानमंडळाच्या कार्यवाही, त्यांच्या अधिकाराने प्रकाशित केलेल्या नियतकालिकांद्वारे, किंवा सामान्यतः त्या देशात प्राप्त झालेल्या, किंवा देशाच्या किंवा सार्वभौमच्या सीलखाली प्रमाणित केलेल्या प्रतींद्वारे, किंवा काही केंद्रीय कायद्यात मान्यता देऊन;

20

(ई) एखाद्या राज्यातील महानगरपालिका किंवा स्थानिक संस्थेची कार्यवाही, अशा कार्यवाहीच्या प्रतंद्वारे, त्याच्या कायदेशीर रक्षकाने प्रमाणित केलेली, किंवा अशा संस्थेच्या अधिकार्यांद्वारे प्रकाशित केल्या जाणाऱ्या छापिल पुस्तकांद्वारे;

२५

(f) परदेशी देशातील इतर कोणत्याही वर्गाचे सार्वजनिक दस्तऐवज, मूळ किंवा त्याच्या कायदेशीर रक्षकाने प्रमाणित केलेल्या प्रतींद्वारे, नोटरी पब्लिक किंवा भारतीय वाणिज्य दूत किंवा राजनयिक एजंटच्या सीलखाली प्रमाणपत्रासह, प्रत अधिकाऱ्यांद्वारे मूळच्या कायदेशीर कस्टडीचे प्रमाणित केले जाते आणि परदेशी देशाच्या कायद्यानुसार दस्तऐवजाच्या चारित्र्याच्या पुराव्यावर.

३०

दस्तऐवज म्हणून अनुमान

अनुमान जसा की प्रमाणित प्रतीची वास्तविकता.

78. (1) न्यायालयाने प्रमाणपत्र, प्रमाणित प्रत किंवा इतर दस्तऐवज असल्याचा कथित केलेला प्रत्येक दस्तऐवज खरा असल्याचे गृहीत धरावे, जे कायद्याने कोणत्याही विशिष्ट वस्तुस्थितीचा पुरावा म्हणून स्वीकाराई असल्याचे घोषित केले गेले आहे, आणि जे कोणत्याही व्यक्तीद्वारे योग्यरित्या प्रमाणित केले जातील. केंद्र सरकारचा किंवा राज्य सरकारचा अधिकारी:

35

परंतु असे दस्तऐवज मोठ्या प्रमाणात फॉर्ममध्ये आहे आणि ते अंमलात आणायचे आहे त्या संदर्भात कायद्याने निर्देशित केलेल्या पद्धतीने.

(२) न्यायालयाने हे देखील गृहीत धरले पाहिजे की ज्या अधिकाऱ्याने अशा कोणत्याही दस्तऐवजावर स्वाक्षरी केली किंवा प्रमाणित केली असेल, त्याने त्यावर स्वाक्षरी केली तेव्हा, तो अशा कागदपत्रात ज्या अधिकृत वर्णाचा दावा करतो तो धारण केला असेल.

40

पुराव्याची नोंद म्हणून तयार केलेल्या दस्तऐवजांचा अंदाज इ.

79. कोणत्याही न्यायालयासमोर जेव्हा कोणतेही दस्तऐवज सादर केले जाते तेव्हा, पुराव्याचे रेकॉर्ड किंवा मेमोरँडम किंवा पुराव्याचा कोणताही भाग, न्यायालयीन कामकाजात साक्षीदाराने किंवा असा पुरावा घेण्यास कायद्याने अधिकृत केलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्यासमोर किंवा पुराव्याचा कोणताही भाग असावा. कायद्यानुसार घेतलेल्या कोणत्याही कैदी किंवा आरोपी व्यक्तीचे विधान किंवा कबुलीजबाब असणे,

४५

आणि कोणत्याही न्यायाधीश किंवा दंडाधिकारी किंवा उपरोक्त प्रमाणे अशा कोणत्याही अधिकाऱ्याने स्वाक्षरी करणे अपेक्षित असताना, न्यायालयाने असे गृहीत धरावे की-

(i) दस्तऐवज खरा आहे;

(ii) ते कोणत्या परिस्थितीत घेतले होते, त्यावर स्वाक्षरी करणाऱ्या व्यक्तीने केले पाहिजे अशी कोणतीही विधाने सत्य आहेत; आणि

(iii) असे पुरावे, विधान किंवा कबुलीजबाब योग्यरित्या घेण्यात आले होते.

80. न्यायालयाने अधिकृत राजपत्र किंवा वृत्तपत्र किंवा जर्नल असण्याचा कथित केलेला प्रत्येक दस्तऐवज आणि कोणत्याही व्यक्तीने ठेवल्या जाणाऱ्या कोणत्याही कायद्याद्वारे निर्देशित केलेला दस्तऐवज असल्याचे प्रतिपादन करणाऱ्या प्रत्येक दस्तऐवजाची वास्तविकता गृहीत धरली जाईल, जर असे दस्तऐवज असेल तर कायद्याने आवश्यक असलेल्या स्वरूपात ठेवली जाते आणि योग्य कोठडीतून तयार केली जाते.

राजपत्रे, वर्तमानपत्रे आणि इतर दस्तऐवजांचा अंदाज.

स्पष्टीकरण.— या कलमाच्या आणि कलम ९२ च्या हेतूने, दस्तऐवज ज्या ठिकाणी असेल आणि ज्या व्यक्तीकडे असा दस्तऐवज ठेवणे आवश्यक आहे त्या व्यक्तीने त्याची देखरेख केली असेल तर ते योग्य ताब्यात असल्याचे म्हटले जाते; परंतु कायदेशीर उत्पत्ती असल्याचे सिद्ध झाल्यास किंवा विशिष्ट प्रकरणाची परिस्थिती अशी असेल की ती मूळ संभाव्यता दर्शविल्यास कोणतीही ताब्यात घेणे अयोग्य नाही.

81. न्यायालय प्रत्येक इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्डची सत्यता गृहीत धरेल ज्याला अधिकृत राजपत्र आहे, किंवा कोणत्याही व्यक्तीद्वारे ठेवल्या जाणाऱ्या कोणत्याही कायद्याद्वारे निर्देशित केलेले इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्ड आहे, जर असे इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्ड मोठ्या प्रमाणात ठेवले गेले असेल तर कायद्याने आवश्यक असलेला फॉर्म आणि योग्य कोठडीतून तयार केला जातो.

इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्डमधील गॅझेट्सचा अंदाज.

स्पष्टीकरण.— या कलमाच्या उद्देशासाठी आणि कलम 96 इलेक्ट्रॉनिक नोंदी योग्य कस्टडीत आहेत असे म्हटले जाते, जर ते त्या ठिकाणी असतील आणि ज्या व्यक्तीकडे असा दस्तऐवज ठेवणे आवश्यक आहे त्या व्यक्तीने त्यांची देखभाल केली असेल; परंतु कायदेशीर उत्पत्ती असल्याचे सिद्ध झाल्यास किंवा विशिष्ट प्रकरणाची परिस्थिती अशी आहे की ती मूळ संभाव्यता दर्शविल्यास कोणतीही ताब्यात घेणे अयोग्य नाही.

82. न्यायालयाने असे गृहीत धरेल पाहिजे की केंद्र सरकार किंवा कोणत्याही राज्य सरकारच्या अधिकाराने बनविल्या जाणाऱ्या नकाशे किंवा योजना अशा प्रकारे बनविल्या गेल्या आहेत आणि ते अचूक आहेत; परंतु कोणत्याही कारणासाठी तयार केलेले नकाशे किंवा योजना अचूक असल्याचे सिद्ध केले पाहिजे.

शासनाच्या अधिकाऱ्याने बनवलेले नकाशे किंवा योजनांचा अंदाज.

83. कोणत्याही देशाच्या सरकारच्या अधिकाराखाली छापल्या जाणाऱ्या किंवा प्रकाशित केल्या जाणाऱ्या प्रत्येक पुस्तकाची आणि त्या देशाचे कोणतेही कायदे आणि निर्णयांचे अहवाल समाविष्ट करणाऱ्या प्रत्येक पुस्तकाची सत्यता न्यायालय गृहीत धरेल. अशा देशातील न्यायालये.

कायद्यांचे संकलन आणि निर्णयांचे अहवाल असे गृहितक.

84. कोर्टाने असे गृहीत धरावे की प्रत्येक दस्तऐवज ज्याचा पॉवर-ऑफ अटॉर्नी आहे, आणि नोटरी पब्लिक किंवा कोणतेही न्यायालय, न्यायाधीश, दंडाधिकारी, भारतीय वाणिज्यदूत किंवा उप-वाणिज्यदूत, किंवा प्रतिनिधी यांच्या आधी अंमलात आणले गेले आहे आणि ते प्रमाणित केले गेले आहे. केंद्र सरकारचे, इतके अंमलात आणले गेले आणि प्रमाणित केले गेले.

पॉवर ऑफ अॅटर्नी म्हणून गृहीत धरणे.

85. कोर्टाने असे गृहीत धरावे की पक्षांच्या इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल स्वाक्षरी असलेला करार असल्याचे प्रतिपादन करणारे प्रत्येक इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड पक्षांची इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल स्वाक्षरी चिकटवून असा निष्कर्ष काढला गेला आहे.

इलेक्ट्रॉनिक करार म्हणून गृहीत धरा.

86. (1) सुरक्षित इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डचा समावेश असलेल्या कोणत्याही कार्यवाहीमध्ये, न्यायालयाने असे गृहीत धरावे की जोपर्यंत हे सिद्ध होत नाही की, सुरक्षित इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डमध्ये सुरक्षित स्थितीचा संबंध असलेल्या विशिष्ट वेळेपासून बदल केला गेला नाही.

अनुमान

इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड आणि इलेक्ट्रॉनिक म्हणून स्वाक्षऱ्या

(२) सुरक्षित डिजिटल स्वाक्षरीचा समावेश असलेल्या कोणत्याही कार्यवाहीमध्ये, न्यायालयाने असे गृहीत धरावे की जोपर्यंत हे सिद्ध होत नाही की-

(a) सुरक्षित इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी ग्राहकाने या उद्देशाने चिकटवली आहे

इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डवर स्वाक्षरी करणे किंवा मंजूर करणे;

(b) सुरक्षित इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड किंवा सुरक्षित इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी वगळता, या विभागातील कोणतीही गोष्ट इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड किंवा कोणत्याही इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरीची सत्यता आणि अखंडतेशी संबंधित कोणताही गृहितक निर्माण करणार नाही.

इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी
प्रमाणपत्रे म्हणून गृहीत.

87. न्यायालयाने असे गृहीत धरले पाहिजे की, जोपर्यंत हे सिद्ध होत नाही की, इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी प्रमाणपत्रामध्ये सूचीबद्ध केलेली माहिती बरोबर आहे, जर ग्राहकाने प्रमाणपत्र स्वीकारले असेल तर, ज्याची पडताळणी केली गेली नाही अशी माहिती म्हणून निर्दिष्ट केलेली माहिती वगळता.

परदेशी न्यायिक
नोंदींच्या प्रमाणित प्रती
म्हणून गृहीत
धरणे.

88. (1) भारताबाहेरील कोणत्याही देशाच्या न्यायालयीन नोंदीची प्रमाणित प्रत असल्याचा कथित कोणताही दस्तऐवज अस्सल आणि अचूक आहे असे न्यायालय गृहीत धरू शकते, जर दस्तऐवज कोणत्याही रीतीने प्रमाणित केले जावे, जे कोणत्याही प्रतिनिधीने प्रमाणित केले असेल. केंद्र सरकार, अशा देशात किंवा अशा देशात, न्यायिक नोंदींच्या प्रमाणीकरणासाठी त्या देशात सामान्यतः वापरल्या जाणाऱ्या पद्धती.

५

(२) एखादा अधिकारी, जो भारताबाहेरील कोणत्याही प्रदेशाच्या किंवा ठिकाणाच्या संदर्भात राजकीय एजंट आहे, त्यासाठी, सामान्य कलम अधिनियम, १८९७ च्या कलम ३ च्या खंड (४३) मध्ये परिभाषित केल्याप्रमाणे, या कलमाच्या हेतूसाठी, त्या प्रदेशाचा किंवा स्थानाचा समावेश असलेल्या देशात आणि त्या देशासाठी केंद्र सरकारचा प्रतिनिधी असल्याचे मानले जाते.

10 1897 चा 10.

पुस्तके, नकाशे आणि
तक्याबाबत गृहीतक.

89. न्यायालय असे गृहीत धरू शकते की सार्वजनिक किंवा सामान्य हिताच्या बाबींच्या माहितीसाठी ते ज्या पुस्तकाचा संदर्भ घेऊ शकते आणि कोणताही प्रकाशित नकाशा किंवा तक्ता, ज्याची विधाने संबंधित तथ्ये आहेत आणि जे त्याच्या तपासणीसाठी तयार केले गेले आहे, ते लिहिले गेले आहे. आणि त्या व्यक्तीने प्रकाशित केले आहे, आणि वेळ आणि ठिकाणी, कोणाद्वारे किंवा ज्यावर ते लिहिले किंवा प्रकाशित केले गेले आहे.

१५

अनुमान
जसा की
इलेक्ट्रॉनिक
संदेश

90. न्यायालय असे गृहीत धरू शकते की प्रवर्तकाने इलेक्ट्रॉनिक मेल सर्व्हरद्वारे अग्रेषित केलेला इलेक्ट्रॉनिक संदेश ज्या पत्त्यावर संदेश पाठवायचा आहे तो त्याच्या संगणकावर प्रसारित करण्यासाठी दिलेल्या संदेशाशी संबंधित आहे; परंतु ज्या व्यक्तीद्वारे असा संदेश पाठविला गेला होता त्याबद्दल न्यायालय कोणतेही गृहीत धरू शकत नाही.

20

देय म्हणून अनुमान
सादर न केलेल्या
कागदपत्रांची
अंमलबजावणी, इ.

91. कोर्टाने असे गृहीत धरावे की प्रत्येक दस्तऐवज, मागवलेला आणि नंतर सादर केला नाही कायद्याने आवश्यक असलेल्या पद्धतीने तयार करण्याची नोटीस, साक्षात्कृत, शिक्का मारली आणि अंमलात आणली.

अनुमान
जसा की
तीस वर्षे जुनी
कागदपत्रे.

92. जेथे कोणतेही दस्तऐवज, कथित किंवा तीस वर्षे जुने असल्याचे सिद्ध झाले आहे, कोणत्याही कोठडीतून सादर केले जाते ज्याला विशिष्ट प्रकरणात न्यायालय योग्य मानते, तेव्हा न्यायालय असे गृहीत धरू शकते की स्वाक्षरी आणि अशा दस्तऐवजाचा इतर प्रत्येक भाग, ज्यामध्ये असावा. कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तीचे हस्तलेखन, त्या व्यक्तीच्या हस्ताक्षरात असते आणि, कार्यान्वित केलेल्या किंवा प्रमाणित केलेल्या दस्तऐवजाच्या बाबतीत, ते ज्या व्यक्तीद्वारे कार्यान्वित केले जावे आणि प्रमाणित केले जावे अशा व्यक्तींनी ते योग्यरित्या अंमलात आणले आणि प्रमाणित केले गेले.

२५

कलम ८३ चे स्पष्टीकरण या कलमाला देखील लागू होईल.

३०

चित्रण.

(a) A कडे दीर्घकाळापासून जमीन मालमत्तेचा ताबा आहे. तो जमिनीशी संबंधित त्याच्या ताब्यातील कागदपत्रांमधून त्याचे शीर्षक दर्शवितो. कोठडी योग्य असेल.

(b) A जमिनीच्या मालमत्तेशी संबंधित कृत्ये तयार करतो ज्याचा तो गहाण ठेवणारा आहे. द गहाणखत ताब्यात आहे. कोठडी योग्य असेल.

35

(c) A, B चे कनेक्शन, B च्या ताब्यात असलेल्या जमिनीशी संबंधित कागदपत्रे तयार करते, जे बी ने त्याच्याकडे सुरक्षित कोठडीसाठी जमा केले होते. कोठडी योग्य असेल.

पाच वर्षे जुन्या
इलेक्ट्रॉनिक
रेकॉर्ड्सचा अंदाज.

93. जेथे कोणतेही इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड, कथित किंवा पाच वर्षे जुने असल्याचे सिद्ध झालेले, कोणत्याही कोठडीतून तयार केले जाते ज्याला विशिष्ट प्रकरणात न्यायालयाने योग्य मानले आहे, न्यायालय असे गृहीत धरू शकते की इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी जी कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तीची इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी आहे त्याच्याद्वारे किंवा या संदर्भात त्याने अधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीने असे चिकटवले होते.

40

कलम ८४ चे स्पष्टीकरण या कलमाला देखील लागू होईल.

प्रकरण सहावा

कागदोपत्री पुराव्यांद्वारे तोंडी पुरावा वगळणे

94. जेव्हा कराराच्या अटी, किंवा अनुदान, किंवा मालमत्तेच्या इतर कोणत्याही स्वभावाच्या, दस्तऐवजाच्या स्वरूपात कमी केल्या गेल्या आहेत आणि सर्व प्रकरणांमध्ये ज्यामध्ये कायद्याने कोणतीही बाब फॉर्ममध्ये कमी करणे आवश्यक आहे. दस्तऐवजाच्या, अशा कराराच्या अटी, अनुदान किंवा मालमत्तेचा इतर स्वभाव, किंवा अशा प्रकरणाचा पुरावा म्हणून, दस्तऐवज वगळता, किंवा त्यातील सामग्रीचा दुय्यम पुरावा ज्या प्रकरणांमध्ये दुय्यम पुरावा ग्राह्य आहे अशा प्रकरणांमध्ये कोणताही पुरावा दिला जाणार नाही. तरतुदी येथे समाविष्ट आहेत.

च्या अटीचा पुरावा

करार, अनुदान आणि मालमत्तेचे इतर स्वरूप दस्तऐवजाच्या स्वरूपात कमी केले.

अपवाद 1.-जेव्हा कायद्याने एखाद्या सार्वजनिक अधिकाऱ्याची लेखी नियुक्ती करणे आवश्यक असते आणि जेव्हा असे दिसून येते की कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तीने असा अधिकारी म्हणून काम केले आहे, तेव्हा त्याची नियुक्ती ज्या लेखनाने केली आहे ते सिद्ध करणे आवश्यक नाही.

अपवाद 2.—भारतात प्रोबेटसाठी स्वीकारलेले विल प्रोबेटद्वारे सिद्ध केले जाऊ शकतात.

स्पष्टीकरण 1.—हा विभाग ज्या प्रकरणांमध्ये संदर्भित केलेल्या मालमत्तेचे करार, अनुदान किंवा स्वभाव एका दस्तऐवजात समाविष्ट आहेत आणि ज्या प्रकरणांमध्ये ते एकापेक्षा अधिक दस्तऐवजांमध्ये समाविष्ट आहेत अशा प्रकरणांना समान रीतीने लागू होते.

१५

स्पष्टीकरण २.— जिथे एकापेक्षा जास्त मूळ आहेत, तिथे एकच मूळ सिद्ध करणे आवश्यक आहे.

स्पष्टीकरण 3.— विधान, कोणत्याही दस्तऐवजात, या विभागात नमूद केलेल्या तथ्यांव्यतिरिक्त इतर वस्तुस्थितीचे काहीही असले तरी, त्याच वस्तुस्थितीचा तोंडी पुरावा स्वीकारण्यास प्रतिबंध करणार नाही.

20

चित्रण.

(a) जर एखादा करार अनेक अक्षरांमध्ये असेल, तर त्यात समाविष्ट असलेली सर्व अक्षरे सिद्ध करणे आवश्यक आहे.

(b) जर एखादे करार एक्सचेंजच्या बिलामध्ये समाविष्ट असेल तर, एक्सचेंजचे बिल सिद्ध करणे आवश्यक आहे. (c) एक्सचेंजचे बिल तीनच्या

२५

संचामध्ये काढले असल्यास, फक्त एक सिद्ध करणे आवश्यक आहे. (d) अ काही अटीवर नील डिलिव्हरीसाठी B सह

लिखित करार करतो. करारामध्ये नमूद करण्यात आले आहे की B ने दुसऱ्या प्रसंगी तोंडी करार केलेल्या इतर इंडिगोची किंमत A ला दिली होती. तोंडी पुरावा दिला जातो की इतर इंडिगोसाठी कोणतेही पैसे दिले गेले नाहीत. पुरावा मान्य आहे. (e) A, B ने भरलेल्या पैशाची पावती देतो. देयकाचा तोंडी पुरावा दिला जातो.

३०

पुरावा मान्य आहे.

95. जेव्हा अशा कोणत्याही कराराच्या अटी, अनुदान किंवा मालमत्तेचा इतर स्वभाव, किंवा कायद्याने आवश्यक असलेली कोणतीही बाब दस्तऐवजाच्या स्वरूपात कमी करणे, शेवटच्या कलमानुसार सिद्ध केले गेले आहे, तेव्हा कोणत्याही तोंडी कराराचा किंवा विधानाचा पुरावा नाही. अशा कोणत्याही इन्स्ट्रुमेंटमधील पक्ष किंवा त्यांचे हितसंबंध असलेल्या प्रतिनिधींमध्ये, त्याच्या अटींचा विरोधाभास, भिन्नता, जोडणे किंवा वजा करण्याच्या हेतूने प्रवेश दिला जाईल:

35

परंतु, कोणतेही दस्तऐवज अवैध ठरेल, किंवा त्याच्याशी संबंधित कोणत्याही डिक्री किंवा ऑर्डरसाठी कोणत्याही व्यक्तीला पात्र ठरेल अशी कोणतीही वस्तुस्थिती सिद्ध केली जाऊ शकते; जसे की फसवणूक, धमकावणे, बेकायदेशीरपणा, योग्य अंमलबजावणीची इच्छा, कोणत्याही करार करणाऱ्या पक्षामध्ये क्षमता नसणे, इच्छा किंवा विचारात अपयश, किंवा वस्तुस्थिती किंवा कायद्यातील चूक:

40

पुढे, दस्तऐवज ज्यावर मूक आहे, आणि जो त्याच्या अटींशी विसंगत नाही अशा कोणत्याही बाबीबाबत कोणत्याही स्वतंत्र मौखिक कराराचे अस्तित्व सिद्ध करता येईल. ही तरतूद लागू होते की नाही याचा विचार करताना, न्यायालयाने दस्तऐवजाच्या औपचारिकतेचा विचार केला पाहिजे:

४५

परंतु कोणत्याही स्वतंत्र मौखिक कराराचे अस्तित्व, अशा कोणत्याही करार, अनुदान किंवा मालमत्तेचा निपटारा अंतर्गत कोणतेही दायित्व संलग्न करण्याच्या पूर्वस्थितीसह सिद्ध केले जाऊ शकते:

परंतु, असा कोणताही करार, अनुदान किंवा मालमत्तेचा विल्हेवाट रद्द करण्यासाठी किंवा त्यामध्ये फेरफार करण्यासाठी कोणत्याही विशिष्ट नंतरच्या तोंडी कराराचे अस्तित्व सिद्ध केले जाऊ शकते.

50

ज्या प्रकरणांमध्ये मालमत्तेचा असा करार, अनुदान किंवा विल्हेवाट कायदानुसार लिखित स्वरूपात असणे आवश्यक आहे किंवा कागदपत्रांच्या नोंदणीसाठी सध्याच्या कायदानुसार नोंदणीकृत आहे:

तसेच कोणताही वापर किंवा प्रथा ज्याद्वारे घटनांचा स्पष्टपणे उल्लेख केलेला नाही
कोणत्याही करारामध्ये सहसा त्या वर्णनाच्या करारांशी संलग्न केले जाते, हे सिद्ध केले जाऊ शकते: ५

परंतु, अशा घटनेचे संलग्नीकरण कराराच्या स्पष्ट अटींशी विसंगत किंवा विसंगत असणार नाही:

परंतु भाषा कोणत्या पद्धतीने दर्शवते हे कोणतेही तथ्य सिद्ध केले जाऊ शकते
दस्तऐवज विद्यमान तथ्यांशी संबंधित आहे.

चित्रण. 10

(a) विम्याची पॉलिसी "कोलकाता ते विशाखापट्टणम पर्यंतच्या जहाजांमध्ये" मालावर लागू केली जाते. हरवलेल्या विशिष्ट जहाजात माल पाठवला जातो. पॉलिसीमधून विशिष्ट जहाज तोंडी वगळण्यात आले होते, हे सिद्ध करता येत नाही. (b) A 1 मार्च 2023 रोजी B ला एक हजार रुपये देण्यास पूर्णपणे सहमत आहे. वस्तुस्थिती आहे की, त्याच वेळी, 31 मार्च 2023 पर्यंत पैसे दिले जाऊ नयेत असा तोंडी

करार करण्यात आला होता, हे शक्य नाही. सिद्ध करणे. १५

(c) "द रामपूर टी इस्टेट" नावाची इस्टेट एखाद्या डीडद्वारे विकली जाते ज्यामध्ये विकल्या गेलेल्या मालमत्तेचा नकाशा असतो. नकाशामध्ये समाविष्ट नसलेली जमीन नेहमीच इस्टेटचा भाग मानली गेली होती आणि ती डीडद्वारे पास करण्यासाठी होती हे सत्य सिद्ध करता येत नाही.

(d) A ने B सोबत काही खाणी, B ची मालमत्ता, काही अटींवर काम करण्यासाठी लिखित करार केला. A ला असे करण्यास प्रवृत्त केले गेले B च्या त्यांच्या मूल्याबद्दल चुकीचे वर्णन करून.
हे तथ्य सिद्ध होऊ शकते. (ई) कराराच्या 20

विशिष्ट कामगिरीसाठी अ संस्था ब विरुद्ध खटला भरते आणि ती तरतूद चुकून घातली गेल्याने करारामध्ये त्याच्या तरतुदींपैकी एक म्हणून सुधारणा केली जावी अशी प्रार्थनाही करते. A ला असे सिद्ध होऊ शकते की अशी चूक झाली होती कारण कायद्याने त्याला करारात सुधारणा करण्याचा अधिकार दिला आहे. २५

(f) A पत्राद्वारे B च्या वस्तूंची मागणी करतो ज्यामध्ये पेमेंटच्या वेळेबद्दल काहीही सांगितले जात नाही आणि डिलिव्हरीवर माल स्वीकारतो. B किंमतीसाठी A वर खटला भरतो. A हे दर्शवू शकते की माल अद्याप कालबाह्य झालेल्या मुदतीसाठी क्रेडिटवर पुरवठा केला गेला होता.

(g) A ने B ला घोडा विकला आणि त्याला तोंडी आवाज दिला. A B ला या शब्दात कागद देतो: "A चा घोडा तीस हजार रुपयांना विकत घेतला". B शाब्दिक हमी सिद्ध करू शकते. (h) A B चे निवासस्थान भाड्याने घेतो आणि B ला एक कार्ड देतो ज्यावर लिहिलेले असते- "खोल्या, दहा हजार रुपये दरमहा." A हा शाब्दिक करार सिद्ध करू शकतो की या अटीमध्ये आंशिक बोर्ड समाविष्ट आहे. एक वर्षासाठी B चे निवासस्थान भाड्याने दिले जाते आणि वकिलाद्वारे काढलेला नियमितपणे मुद्रांकित करार त्यांच्यामध्ये केला जातो. बोर्डच्या विषयावर ते मौन आहे. A हे सिद्ध करू शकत नाही की बोर्ड हा शब्द शब्दात समाविष्ट केला होता. (i) पैशाची पावती पाठवून A वरील कर्जासाठी B ला अर्ज करतो. ब ठेवतो 35

पावती आणि पैसे पाठवत नाही. रकमेच्या दाव्यात, A हे सिद्ध करू शकतो.

(j) A आणि B एका विशिष्ट आकस्मिकतेच्या घटनेवर प्रभावी होण्यासाठी लेखी करार करतात. लिखाण B कडे उरले आहे जो A वर खटला भरतो. A ते कोणत्या परिस्थितीत वितरित केले गेले हे दर्शवू शकते. 40

अस्पष्ट दस्तऐवजाचे स्पष्टीकरण किंवा सुधारणा करण्यासाठी पुरावा वगळणे. 96. दस्तऐवजात वापरलेली भाषा, त्याच्या तोंडावर, संदिग्ध किंवा सदोष असेल तेव्हा, त्याचा अर्थ दर्शवेल किंवा दोष प्रदान करेल अशा तथ्यांचा पुरावा दिला जाऊ शकत नाही.

उदाहरणे.

(a) A लिखित स्वरूपात, B ला "एक लाख रुपये किंवा एक लाख पन्नास" मध्ये घोडा विकण्यास सहमत आहे हजार रुपये. कोणती किंमत द्यायची हे दाखविणारा पुरावा देता येत नाही. ४५

(b) डीडमध्ये रिक्त जागा असतात. जे वस्तुस्थिती दर्शवेल त्याचा पुरावा देता येत नाही ते कसे भरायचे होते.

97. जेव्हा दस्तऐवजात वापरलेली भाषा स्वतःच साधी असते आणि जेव्हा ती अस्तित्वात असलेल्या तथ्यांवर अचूकपणे लागू होते, तेव्हा ती अशा तथ्यांना लागू करायची नव्हती हे दाखवण्यासाठी पुरावे दिले जाऊ शकत नाहीत.

अस्तित्वात असलेल्या तथ्यांवर कागदपत्रांच्या अर्जाविरुद्ध पुरावा वगळणे.

चित्रण.

A, B ला, "माझी रामपूर येथील शंभर बिघा असलेली इस्टेट" कराराद्वारे विकतो. अ ची रामपूर येथे शंभर बिघा इस्टेट आहे. ज्या इस्टेटची विक्री करायची होती ती वेगळ्या ठिकाणी आणि वेगळ्या आकाराची होती याचा पुरावा दिला जाऊ शकत नाही.

98. जेव्हा दस्तऐवजात वापरलेली भाषा स्वतःच साधी असते, परंतु संदर्भांमध्ये अर्थहीन असते अस्तित्वात असलेल्या तथ्यांना, ते विचित्र अर्थाने वापरले गेले हे दाखवण्यासाठी पुरावे दिले जाऊ शकतात.

दस्तऐवज म्हणून पुरावा

चित्रण.

विद्यमान तथ्यांचा अर्थहीन संदर्भ.

A, B ला "माझे कोलकाता येथील घर" कृतीपत्राद्वारे विकतो. A चे कोलकाता येथे घर नव्हते, परंतु असे दिसते की त्याचे हावडा येथे एक घर होते, ज्यापैकी B च्या ताब्यात होते. हावडा येथील घराशी संबंधित डीड दर्शवण्यासाठी ही तथ्ये सिद्ध होऊ शकतात.

99. जेव्हा वस्तुस्थिती अशी असते की वापरलेली भाषा एखाद्याला लागू होण्यासाठी वापरली गेली असावी आणि एकापेक्षा जास्त व्यक्तींना किंवा गोष्टींना लागू होऊ शकत नाही, तेव्हा वस्तुस्थितीचा पुरावा दिला जाऊ शकतो जे दर्शविते की कोणत्या त्या व्यक्ती किंवा गोष्टी ज्यांना ते लागू करायचे होते.

भाषेच्या वापराचा पुरावा जो अनेक व्यक्तींपैकी एकालाच लागू होऊ शकतो.

चित्रण.

(a) A B ला "माझा पांढरा घोडा" एक हजार रुपयांना विकण्यास सहमत आहे. A मध्ये दोन पांढरे आहेत घोडे तथ्यांचे पुरावे दिले जाऊ शकतात जे दर्शवितात की त्यापैकी कोणता होता.

(b) A, B सोबत रामगडला जाण्यास सहमत आहे. राजस्थानातील रामगड किंवा उत्तराखंडमधील रामगड म्हणजे काय हे दर्शविणाऱ्या तथ्यांचे पुरावे दिले जाऊ शकतात.

100. जेव्हा वापरलेली भाषा अंशतः विद्यमान तथ्यांच्या एका संचाला लागू होते, आणि अंशतः अस्तित्वात असलेल्या तथ्यांच्या दुसऱ्या संचाला लागू होते, परंतु ती संपूर्ण दोन्हीपैकी एकाला योग्यरित्या लागू होत नाही, तेव्हा ते दोन्हीपैकी कोणाला अभिप्रेत होते हे दाखवण्यासाठी पुरावे दिले जाऊ शकतात. लागू करण्यासाठी.

वस्तुस्थितीच्या दोनपैकी एका संचाला भाषेचा वापर केल्याचा पुरावा, ज्यापैकी एकालाही संपूर्णपणे लागू होत नाही.

चित्रण.

A "Y च्या ताब्यात असलेली X येथे माझी जमीन" B ला विकण्यास सहमत आहे. A कडे X येथे जमीन आहे, परंतु Y च्या ताब्यात नाही, आणि त्याच्याकडे Y च्या ताब्यात जमीन आहे परंतु ती X येथे नाही. त्याला जे विकायचे होते ते दर्शवणारे पुरावे दिले जाऊ शकतात.

अयोग्य वर्णांच्या अर्थाचा पुरावा इ.

101. अप्राप्य किंवा सामान्यतः समजण्यायोग्य नसलेल्या वर्णांचा अर्थ, परदेशी, अप्रचलित, तांत्रिक किंवा स्थानिक आणि प्रादेशिक अभिव्यक्ती, संक्षेप आणि विशिष्ट अर्थाने वापरल्या जाणाऱ्या शब्दांचा अर्थ दर्शविण्यासाठी पुरावे दिले जाऊ शकतात.

चित्रण.

A, शिल्पकार, B ला "माझे सर्व मोड" विकण्यास सहमत आहे. A मध्ये मॉडेल आणि मॉडेलिंग साधने दोन्ही आहेत. त्याला काय विकायचे होते हे दाखवण्यासाठी पुरावे दिले जाऊ शकतात.

102. दस्तऐवजाचे पक्ष नसलेल्या व्यक्ती किंवा त्यांचे हितसंबंध असलेले प्रतिनिधी, दस्तऐवजाच्या अटीनुसार बदलणारे समकालीन करार दर्शविणाऱ्या कोणत्याही तथ्यांचा पुरावा देऊ शकतात.

कोण दस्तऐवजाच्या वेगवेगळ्या अटीबाबत कराराचा पुरावा देऊ शकतो.

चित्रण.

A आणि B लिखित करार करतात की B एक विशिष्ट कापूस विकेल, डिल्हरीसाठी पैसे द्यावे लागतील. त्याच वेळी, ते तोंडी करार करतात की A ला तीन महिन्यांचे क्रेडिट दिले जाईल. हे A आणि B मध्ये दाखवले जाऊ शकत नाही, परंतु C द्वारे दाखवले जाऊ शकते, जर त्याचा त्याच्या हितसंबंधांवर परिणाम झाला असेल.

103. या प्रकरणात समाविष्ट असलेल्या कोणत्याही तरतुदींवर परिणाम करणारी कोणतीही गोष्ट घेतली जाणार नाही भारतीय उत्तराधिकार अधिनियम, 1925 च्या विल्सच्या बांधकामाबाबत.

विल्सशी संबंधित भारतीय

उत्तराधिकार कायद्याच्या तरतुदींची बचत.

		ॐ	
		भाग IV	
		पुराव्याचे उत्पादन आणि परिणाम	
		प्रकरण सातवा	
		पुराव्याचे ओझे	
पुराव्याचे ओझे.	104. ज्याला त्याने ठामपणे सांगितलेल्या तथ्यांच्या अस्तित्वावर अवलंबून असलेल्या कोणत्याही कायदेशीर हक्क किंवा दायित्वाबाबत कोणताही न्यायालय निर्णय देऊ इच्छितो, त्याने ती तथ्ये अस्तित्वात असल्याचे सिद्ध केले पाहिजे आणि जेव्हा एखादी व्यक्ती कोणत्याही वस्तुस्थितीचे अस्तित्व सिद्ध करण्यास बांधील असते तेव्हा असे म्हटले जाते. पुराव्याचा भार त्या व्यक्तीवर असतो.	५	
		चित्रण.	
	(a) A ने B ने केलेल्या गुन्ह्यासाठी B ला शिक्षा व्हावी असा निर्णय न्यायालयाने द्यावा अशी इच्छा आहे. B ने गुन्हा केला आहे हे सिद्ध करणे आवश्यक आहे.	10	
	(b) अ ची इच्छा आहे की तो B च्या ताब्यात असलेल्या काही जमिनीवर तो हक्कदार आहे असा निर्णय त्याने द्यायला हवा आहे, जे त्याने ठामपणे सांगितले आहे आणि ज्या B ने नाकारले आहे, ते सत्य आहे. त्या तथ्यांचे अस्तित्व सिद्ध करणे आवश्यक आहे.		
कोणावर पुराव्याचे ओझे खोटे.	105. दाव्याच्या खटल्यातील पुराव्याचा भार त्या व्यक्तीवर असतो जो अपयशी ठरला तर दोन्ही बाजूंनी कोणतेही पुरावे दिले गेले नाहीत.	१५	
		चित्रण.	
	(a) A ने B च्या ताब्यात असलेल्या जमिनीसाठी B वर खटला भरला आणि जो A च्या म्हणण्यानुसार C च्या मृत्युपत्राने B च्या वडिलांना सोडण्यात आला होता. दोन्ही बाजूंनी कोणताही पुरावा न दिल्यास, B ला त्याचा ताबा ठेवण्याचा अधिकार असेल. त्यामुळे पुराव्याचा भार अ.	20	
	(b) A बॉर्डर देय असलेल्या पैशासाठी B वर दावा दाखल करतो. बॉर्डची अंमलबजावणी मान्य आहे, परंतु ब म्हणते की ते फसवणुकीने मिळवले होते, जे अ नाकारते. दोन्ही बाजूंनी कोणताही पुरावा न दिल्यास, A यशस्वी होईल, कारण बॉर्ड विवादित नाही आणि फसवणूक सिद्ध झाली नाही. त्यामुळे पुराव्याचा भार बी.		
चे ओझे विशिष्ट वस्तुस्थितीचा पुरावा.	106. कोणत्याही विशिष्ट वस्तुस्थितीच्या पुराव्याचा भार त्या व्यक्तीवर असतो जो न्यायालयाला त्याच्या अस्तित्वावर विश्वास ठेवू इच्छितो, जोपर्यंत कोणत्याही कायद्याद्वारे प्रदान केले जात नाही की त्या वस्तुस्थितीचा पुरावा कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तीवर असेल.	२५	
		चित्रण.	
	(a) A चोरीसाठी B चा खटला चालवतो आणि B ने चोरी कबूल केल्याचा विश्वास कोर्टाला द्यावा असे वाटते C. A ला प्रवेश सिद्ध करणे आवश्यक आहे.	३०	
	(b) B ची इच्छा आहे की न्यायालयाने असा विश्वास ठेवावा की, प्रश्नाच्या वेळी, तो इतरत्र होता. त्याने ते सिद्ध करावे.		
चे ओझे पुरावा बनवण्यासाठी तथ्य सिद्ध करणे	107. कोणतीही व्यक्ती इतर कोणत्याही वस्तुस्थितीचा पुरावा देण्यास सक्षम होण्यासाठी आवश्यक असलेली कोणतीही वस्तुस्थिती सिद्ध करण्याचा भार असा पुरावा देऊ इच्छिणाऱ्या व्यक्तीवर असतो.	35	
		चित्रण.	
स्वीकार्य	(a) A ला B द्वारे मृत्यूची घोषणा सिद्ध करण्याची इच्छा आहे. A ला B चा मृत्यू सिद्ध करणे आवश्यक आहे.		
	(b) हरवलेल्या दस्तऐवजाची सामग्री दुय्यम पुराव्याद्वारे सिद्ध करण्याची इच्छा आहे. ए कागदपत्र हरवले आहे हे सिद्ध करणे आवश्यक आहे.		
आरोपीचे केस सिद्ध करण्याचे ओझे अपवादातच येते.	108. जेव्हा एखाद्या व्यक्तीवर कोणत्याही गुन्ह्याचा आरोप लावला जातो तेव्हा, भारतीय न्याय संहिता, 2023 मधील कोणत्याही सामान्य अपवादांमध्ये किंवा कोणत्याही विशेष अपवादामध्ये किंवा उक्तीच्या इतर कोणत्याही भागामध्ये समाविष्ट असलेल्या तरतुदींमध्ये परिस्थितीचे अस्तित्व सिद्ध करण्याचा भार संहिता, किंवा गुन्हा परिभाषित करणाऱ्या कोणत्याही कायद्यात, त्याच्यावर आहे आणि न्यायालय अशा परिस्थितीची अनुपस्थिती गृहीत धरेल.	40	

३३	
चित्रण.	
(a) खुनाचा आरोपी A, असा आरोप करतो की, मनाच्या अस्वस्थतेमुळे, त्याला या कृत्याचे स्वरूप माहित नव्हते. पुराव्याचा भार A वर आहे.	
५	(b) A, खुनाचा आरोपी, आरोप करतो की, गंभीर आणि अचानक चिथावणी देऊन, तो आत्म-नियंत्रण शक्तीपासून वंचित. पुराव्याचा भार A वर आहे.
	(c) भारतीय न्याय संहिता, 2023 च्या कलम 325 मध्ये तरतूद केली आहे की कलम 335 द्वारे प्रदान केलेल्या प्रकरणांशिवाय, जो कोणी स्वेच्छेने गंभीर दुखापत करेल, त्याला काही शिक्षेस पात्र असतील. कलम 115 अन्वये स्वेच्छेने गंभीर दुखापत केल्याचा आरोप A वर आहे. कलम 120 अंतर्गत केस आणणारी परिस्थिती सिद्ध करण्याचे ओझे A वर आहे.
	10
109. जेव्हा कोणतीही वस्तुस्थिती विशेषतः कोणत्याही व्यक्तीच्या माहितीत असते तेव्हा ती वस्तुस्थिती सिद्ध करण्याचा भार त्याच्यावर असतो.	
चित्रण.	
१५	(a) जेव्हा एखादी व्यक्ती त्या पात्राव्यतिरिक्त इतर हेतूने कृती करते आणि कायद्याची परिस्थिती सूचित करते, की हेतू सिद्ध करण्याचा भार त्याच्यावर आहे.
	(b) A ला तिकीटाशिवाय रेल्वेने प्रवास केल्याबद्दल शुल्क आकारले जाते. सिद्ध करण्याचे ओझे त्याच्याकडे तिकीट आहे.
	20
110. जेव्हा एखादा माणूस जिवंत आहे की मेला असा प्रश्न पडतो आणि तो तीस वर्षांच्या आत जिवंत असल्याचे दाखवले जाते, तेव्हा तो मेला आहे हे सिद्ध करण्याचा भार त्याची पुष्टी करणाऱ्या व्यक्तीवर असतो.	
111. जेव्हा एखादा माणूस जिवंत आहे की मेला असा प्रश्न पडतो आणि जेव्हा तो जिवंत असता तर ज्यांनी त्याच्याबद्दल स्वाभाविकपणे ऐकले असते अशांनी सात वर्षे त्याचे ऐकले नाही हे सिद्ध केले जाते, तेव्हा तो माणूस आहे हे सिद्ध करण्याचा भार पडतो. जिवंत व्यक्तीला त्याची पुष्टी करणाऱ्या व्यक्तीकडे हलवले जाते.	
२५	112. जेव्हा प्रश्न असा आहे की व्यक्ती भागीदार आहेत, घरमालक आणि भाडेकरू आहेत किंवा मुख्य आणि एजंट आहेत, आणि असे दिसून आले आहे की ते तसे वागत आहेत, तेव्हा ते उभे नाहीत किंवा उभे राहणे थांबवले आहेत हे सिद्ध करण्याचा भार त्या संबंधांमध्ये अनुक्रमे एकमेकांना, त्याची पुष्टी करणाऱ्या व्यक्तीवर आहे.
	113. जेव्हा एखादी व्यक्ती त्याच्या ताब्यात असलेल्या कोणत्याही वस्तूचा मालक आहे की नाही असा प्रश्न विचारला जातो, तेव्हा तो मालक नाही हे सिद्ध करण्याचा भार तो मालक नसल्याची पुष्टी करणाऱ्या व्यक्तीवर असतो.
	३०
114. पक्षांमधील व्यवहाराच्या सद्भावनाविषयी प्रश्न असल्यास, ज्यापैकी एक सक्रिय आत्मविश्वासाच्या स्थितीत दुसऱ्यासमोर उभा आहे, व्यवहारातील सद्भावना सिद्ध करण्याचा भार ज्या पक्षामध्ये आहे सक्रिय आत्मविश्वासाची स्थिती.	
चित्रण.	
35	(a) क्लायंटने आणलेल्या दाव्यात वकिलाला क्लायंटने विकल्याचा चांगला विश्वास प्रश्नात आहे. व्यवहारातील सद्भावना सिद्ध करण्याचा भार वकिलावर आहे.
	(b) नुकत्याच वयात आलेल्या मुलाने वडिलांना विकल्याचा सद्भाव हा मुलाने आणलेल्या सूटमध्ये प्रश्नचिन्ह आहे. व्यवहारातील सद्भावना सिद्ध करण्याचा भार वडिलांवर आहे.

विशेषतः आत
तथ्य सिद्ध करण्याचे
ओझे

ज्ञान

तीस वर्षांच्या
आत जिवंत असल्याचे
ज्ञात असलेल्या
व्यक्तीचा मृत्यू
सिद्ध करण्याचे
ओझे.

चे ओझे
ती व्यक्ती जिवंत
आहे हे सिद्ध करणे
ज्याचे नाव सात
वर्षांपासून ऐकले नाही

वर्षे

चे ओझे
च्या प्रकरणांमध्ये
संबंध म्हणून पुरावा

भागीदार,
जमीनदार आणि
भाडेकरू,
मुख्य आणि एजंट.

मालकीच्या
पुराव्याचा भार.

व्यवहारातील
सद्भावनाचा
पुरावा जेथे एक
पक्ष सक्रिय
आत्मविश्वासाच्या
संबंधात आहे.

काही गुन्हांबद्दल
गृहीतक.

115. (1) जिथे एखाद्या व्यक्तीवर उप-कलम (2) मध्ये निर्दिष्ट केलेला कोणताही गुन्हा केल्याचा आरोप आहे ,

(अ) कोणतेही क्षेत्र सध्या लागू असलेल्या कोणत्याही कायद्यांतर्गत विस्कळीत क्षेत्र म्हणून घोषित केलेले, अव्यवस्था दडपण्यासाठी आणि सार्वजनिक सुव्यवस्था पुनर्संचयित करण्यासाठी तरतूद करून; किंवा

५

(ब) एक महिन्यापेक्षा जास्त कालावधीत, ज्या क्षेत्रात आहे,
सार्वजनिक शांततेचा व्यापक भंग,

आणि असे दर्शविले गेले आहे की अशी व्यक्ती अशा क्षेत्रातील एखाद्या ठिकाणी होती जेव्हा त्या ठिकाणी किंवा त्या ठिकाणाहून बंदुक किंवा स्फोटकांचा वापर कोणत्याही सशस्त्र दलाच्या सदस्यांवर किंवा सार्वजनिक सुव्यवस्था राखण्यासाठी जबाबदार असलेल्या सैन्यावर हल्ला करण्यासाठी किंवा प्रतिकार करण्यासाठी केला गेला होता. त्यांच्या कर्तव्याचे पालन करताना, असे गृहीत धरले जाईल, जोपर्यंत याच्या विरुद्ध दर्शविले जात नाही, की अशा व्यक्तीने असा गुन्हा केला आहे.

10

(२) पोट-कलम (१) मध्ये नमूद केलेले गुन्हे खालीलप्रमाणे आहेत, म्हणजे:-

(a) कलम 145, कलम 146, कलम 147 किंवा कलम 148 अंतर्गत गुन्हा
भारतीय न्याय संहिता, २०२३;

१५

(b) भारतीय न्याय संहिता, 2023 च्या कलम 147 किंवा कलम 148 नुसार गुन्हेगारी कट रचणे किंवा करण्याचा प्रयत्न करणे किंवा त्यासाठी प्रवृत्त करणे.

विवाहादरम्यान
जन्म,
कायदेशीरपणाचा
निर्णायक
पुरावा.

116. कोणत्याही व्यक्तीचा जन्म तिची आई आणि कोणताही पुरुष यांच्यात वैध विवाह सुरू असताना किंवा विघटन झाल्यानंतर दोनशे ऐंशी दिवसांच्या आत, आई अविवाहित राहिली आहे, हा निर्णायक पुरावा असेल की तो त्याचे कायदेशीर अपत्य आहे. तो माणूस, जोपर्यंत हे दाखवले जाऊ शकत नाही की लग्नाच्या पक्षांना जेव्हा त्याला जन्म दिला गेला असता तेव्हा कोणत्याही वेळी एकमेकांना प्रवेश नव्हता.

20

प्रलोभन म्हणून
अनुमान
विवाहितेची आत्महत्या
की

117. जेव्हा प्रश्न असा आहे की एखाद्या महिलेच्या आत्महत्येला तिच्या पतीने किंवा तिच्या पतीच्या कोणत्याही नातेवाईकाने प्रवृत्त केले होते आणि असे दाखवले जाते की तिने लग्नाच्या तारखेपासून सात वर्षांच्या आत आत्महत्या केली होती आणि ती पतीने किंवा तिच्या पतीच्या अशा नातेवाईकाने तिच्यावर क्रौर्य केले होते, न्यायालय असे गृहीत धरू शकते की, प्रकरणातील इतर सर्व परिस्थिती लक्षात घेऊन, अशा आत्महत्येस तिच्या पतीने किंवा तिच्या पतीच्या अशा नातेवाईकाने प्रवृत्त केले होते.

२५

स्पष्टीकरण.— या कलमाच्या हेतूसाठी, "क्रूरता" चा अर्थ भारतीय न्याय संहिता, 2023 च्या कलम 84 प्रमाणेच असेल.

३०

हुंड्यामुळे मृत्यू
झाल्याचा अंदाज.

118. जेव्हा एखाद्या व्यक्तीने एखाद्या महिलेचा हुंड्यासाठी मृत्यू केला आहे का असा प्रश्न विचारला जातो आणि असे दिसून येते की तिच्या मृत्यूपूर्वी, अशा महिलेचा अशा व्यक्तीकडून हुंड्याच्या मागणीसाठी किंवा त्या संबंधात क्रूरता किंवा छळ करण्यात आला होता. , न्यायालयाने असे गृहीत धरावे की अशा व्यक्तीने हुंड्यामुळे मृत्यू ओढवला.

स्पष्टीकरण.— या कलमाच्या हेतूसाठी, "हुंडा मृत्यू" चा भारतीय न्याय संहिता, २०२३ च्या कलम ७९ प्रमाणेच अर्थ असेल.

35

न्यायालय मे
काही तथ्यांचे
अस्तित्व गृहित धरा.

119. (1) नैसर्गिक घटना, मानवी आचरण आणि सार्वजनिक आणि खाजगी व्यवसाय, त्यांच्या विशिष्ट वस्तुस्थितींच्या संबंधात, सामान्य मार्गाचा विचार करून, ज्या गोष्टी घडल्या असण्याची शक्यता आहे असे वाटते त्या कोणत्याही वस्तुस्थितीचे अस्तित्व न्यायालय गृहीत धरू शकते. केस.

चित्रण.

40

न्यायालय असे गृहीत धरू शकते की-

(अ) एखादा माणूस ज्याच्या ताब्यात चोरीचा माल आहे, चोरी झाल्यानंतर तो एकतर चोर आहे किंवा तो माल चोरीला गेला आहे हे त्याला माहीत आहे, जोपर्यंत तो त्याच्या ताब्याचा हिशोब देऊ शकत नाही;

(b) एक साथीदार श्रेय घेण्यास अयोग्य आहे, जोपर्यंत तो भौतिक तपशीलांमध्ये पुष्टी करत नाही;

४५

(c) देवाणघेवाणीचे बिल, स्वीकारलेले किंवा मंजूर केलेले, चांगल्या विचारार्थ स्वीकारले गेले किंवा मंजूर केले गेले;

(d) एखादी गोष्ट किंवा वस्तूची अवस्था जी सामान्यतः अस्तित्वात नाही अशा अवस्थेपेक्षा कमी कालावधीत अस्तित्वात असल्याचे दाखवण्यात आले आहे, तरीही अस्तित्वात आहे;

५

(ई) न्यायिक आणि अधिकृत कृत्ये नियमितपणे केली गेली आहेत;

(f) व्यवसायाचा सामान्य मार्ग विशिष्ट प्रकरणांमध्ये पाळला गेला आहे;

(g) जो पुरावा असू शकतो आणि सादर केला जात नाही, तो सादर केल्यास, तो रोखणाऱ्या व्यक्तीसाठी प्रतिकूल असेल;

10

(h) जर एखाद्या व्यक्तीने एखाद्या प्रश्नाचे उत्तर देण्यास नकार दिला ज्याचे उत्तर त्याला कायद्याने देणे भाग नाही, तर उत्तर दिले तर ते त्याच्यासाठी प्रतिकूल असेल;

(i) दायित्व तयार करणारा दस्तऐवज जेव्हा बंधनकारकाच्या हातात असतो, तेव्हा दायित्व सोडले जाते.

(२) न्यायालयाने खालील गोष्टींचाही विचार केला पाहिजे

१५ अशा कमाल गोष्टी त्याच्या आधीच्या विशिष्ट प्रकरणात लागू होतात किंवा नाहीत: -

(i) उदाहरणाप्रमाणे .. (a)— दुकानदाराने चोरी झाल्यानंतर लगेचच त्याच्या बिलात एक चिन्हांकित रुपया ठेवला आहे, आणि तो त्याच्या ताब्याचा विशेष हिशोब देऊ शकत नाही, परंतु त्याच्या व्यवसायादरम्यान त्याला सतत रुपये मिळत आहेत;

20

(ii) उदाहरणाप्रमाणे .. (b)-A, सर्वोच्च वर्णाची व्यक्ती, विशिष्ट यंत्रसामग्रीची व्यवस्था करण्यात निष्काळजीपणाच्या कृत्यामुळे एखाद्या व्यक्तीच्या मृत्यूस कारणीभूत ठरल्याबद्दल खटला चालवला जातो. ब, तितक्याच चांगल्या चारित्र्याची व्यक्ती, ज्याने व्यवस्थेत देखील भाग घेतला, जे केले गेले त्याचे अचूक वर्णन करते आणि A आणि स्वतःच्या सामान्य निष्काळजीपणाची कबुली आणि स्पष्टीकरण देते;

२५

(iii) उदाहरणाप्रमाणे .. (b)- अनेक व्यक्तींकडून गुन्हा केला जातो. A, B आणि C या तीन गुन्हेगारांना घटनास्थळी पकडून एकमेकांपासून दूर ठेवले जाते. प्रत्येकाने D मध्ये गुंतलेल्या गुन्ह्याचा लेखाजोखा दिला आहे, आणि खाती एकमेकांना अशा प्रकारे पुष्टी देतात की मागील मैफिली अत्यंत असंभाव्य रेंडर करण्यासाठी;

(iv) उदाहरणाप्रमाणे .. (c)-A, एक्सचेंजचे बिल काढणारा, एक व्यावसायिक माणूस होता. बी, स्वीकारणारा, एक तरुण आणि अज्ञानी व्यक्ती होता, पूर्णपणे अ च्या प्रभावाखाली;

३०

(v) उदाहरणाप्रमाणे .. (d)- पाच वर्षांपूर्वी नदी एका ठराविक मार्गाने वाहत होती हे सिद्ध झाले आहे, परंतु त्या काळापासून पूर आलेला आहे ज्यामुळे नदीचे पात्र बदलू शकते.
अभ्यासक्रम;

(vi) उदाहरणाप्रमाणे .. (e)-एक न्यायिक कायदा, ज्याची नियमितता प्रश्नात आहे, होती अपवादात्मक परिस्थितीत केले;

35

(vii) उदाहरणासाठी .. (f)—प्रश्न हा आहे की, पत्र प्राप्त झाले आहे का. ते दाखवले आहे पोस्ट केले गेले होते, परंतु पोस्टचा नेहमीचा मार्ग व्यत्यय आल्याने व्यत्यय आला होता;

(viii) उदाहरणाप्रमाणे .. (g)-एखाद्या व्यक्तीने एखादा दस्तऐवज तयार करण्यास नकार दिला ज्यावर त्याच्यावर खटला दाखल करण्यात आला आहे, परंतु ज्यामुळे त्याच्या कुटुंबाच्या भावना आणि प्रतिष्ठा देखील दुखापत होऊ शकते;

40

(ix) उदाहरणाप्रमाणे .. (h)-एखाद्या व्यक्तीने एखाद्या प्रश्नाचे उत्तर देण्यास नकार दिला, ज्याचे उत्तर देण्याची त्याला कायद्याने सक्ती केलेली नाही, परंतु त्याचे उत्तर त्याच्याशी संबंधित असलेल्या प्रकरणाशी संबंधित नसलेल्या प्रकरणांमध्ये त्याचे नुकसान होऊ शकते. विचारले आहे;

(x) उदाहरणाप्रमाणे .. (i)- बंधनकारक व्यक्तीच्या ताब्यात आहे, परंतु प्रकरणाची परिस्थिती अशी आहे की त्याने ते चोरले असावे.

४५

१२०. कलम (अ), खंड (ब), खंड (क), खंड (ड), खंड (ई), खंड (फ), खंड (जी), खंड (एच), कलम (i), खंड (j), खंड (k), खंड (l), खंड (m) किंवा भारतीय न्याय संहिता, 2023 च्या कलम 64 च्या उप-कलम (2) चे खंड (n) , जेथे लैंगिक संबंध आरोपी सिद्ध झाला आहे आणि बलात्काराचा आरोप महिलांच्या संमतीशिवाय झाला होता का, हा प्रश्न आहे

बलात्काराच्या काही खटल्यात संमती नसल्याची धारणा.

स्त्री न्यायालयासमोर तिच्या पुराव्यात सांगते की तिने संमती दिली नाही, न्यायालयाने असे गृहीत धरावे की तिने संमती दिली नाही.

स्पष्टीकरण.— या विभागात, "लैंगिक संभोग" म्हणजे भारतीय नागरिक सुरक्षा संहिता, 2023 च्या कलम 63 च्या खंड (a) ते (d) मध्ये नमूद केलेली कोणतीही कृती .

५

अध्याय आठवा

ESTOPPEL

एस्टोपेल.

121. जेव्हा एखाद्या व्यक्तीने, त्याच्या घोषणेने, कृतीने किंवा वगळून, हेतुपुरस्सर दुसऱ्या व्यक्तीला एखादी गोष्ट सत्य मानण्यास आणि अशा विश्वासावर कृती करण्यास कारणीभूत किंवा परवानगी दिली असेल, तेव्हा त्याला किंवा त्याच्या प्रतिनिधीला, कोणत्याही खटल्यात किंवा कार्यवाहीमध्ये परवानगी दिली जाणार नाही. स्वतः आणि अशा व्यक्ती किंवा त्याच्या प्रतिनिधीने, त्या गोष्टीचे सत्य नाकारणे.

10

चित्रण.

A जाणूनबुजून आणि खोटेपणाने B ला विश्वास ठेवतो की विशिष्ट जमीन A च्या मालकीची आहे आणि त्याद्वारे B ला ती विकत घेण्यास आणि पैसे देण्यास प्रवृत्त करते. जमीन नंतर A ची मालमत्ता बनते आणि A, विक्रीच्या वेळी, त्याचे कोणतेही शीर्षक नव्हते या आधारावर विक्री बाजूला ठेवण्याचा प्रयत्न करते. त्याला पदवीची इच्छा सिद्ध करण्याची परवानगी दिली जाऊ नये.

१५

च्या भाडेकरू आणि परवानाधारकांची सुटका ताब्यात असलेली व्यक्ती.

122. स्थावर मालमत्तेचा कोणताही भाडेकरू, किंवा अशा भाडेकरारामार्फत दावा करणाऱ्या व्यक्तीला, भाडेकरार चालू असताना किंवा त्यानंतर कोणत्याही वेळी, अशा भाडेकरूच्या घरमालकाकडे, भाडेकराराच्या सुरुवातीला, एक शीर्षक होते हे नाकारण्याची परवानगी दिली जाणार नाही. अशी स्थावर मालमत्ता; आणि त्यांच्या ताब्यात असलेल्या व्यक्तींच्या परवान्याने कोणत्याही जंगम मालमत्तीवर आलेल्या कोणत्याही व्यक्तीला असा परवाना दिल्याच्या वेळी अशा व्यक्तीकडे असा ताबा होता हे नाकारण्याची परवानगी दिली जाणार नाही.

20

बिल ऑफ एक्सचेंज स्वीकारणारा, जामीनदार किंवा परवानाधारकाचा प्रतिबंध.

123. देवाणघेवाणीचे बिल स्वीकारणाऱ्याला असे बिल काढण्याचा किंवा त्यास मान्यता देण्याचा अधिकार आहे हे नाकारण्याची परवानगी दिली जाणार नाही; किंवा कोणत्याही जामीनदाराला किंवा परवानाधारकाला हे नाकारण्याची परवानगी दिली जाणार नाही की त्याच्या जामीनदाराला किंवा परवानाधारकाला, जामीन किंवा परवाना सुरू झाला तेव्हा, असा जामीन देण्याचा किंवा असा परवाना देण्याचा अधिकार होता.

२५

स्पष्टीकरण 1.—बिल ऑफ एक्सचेंज स्वीकारणारा हे नाकारू शकतो की हे बिल ज्या व्यक्तीद्वारे काढले गेले आहे असा कथित आहे.

स्पष्टीकरण 2.—जर जामीनदाराने जामीन घेतलेल्या वस्तू इतर व्यक्तीला दिल्यास जामीनदार, तो असे सिद्ध करू शकतो की अशा व्यक्तीला जामीनदाराच्या विरुद्ध त्यांचा हक्क आहे.

३०

अध्याय नववा

साक्षीदारांचे

कोण साक्ष देऊ शकेल.

124. सर्व व्यक्ती साक्ष देण्यास सक्षम असतील जोपर्यंत न्यायालयाने त्यांना विचारले जाणारे प्रश्न समजून घेण्यापासून किंवा त्या प्रश्नांची तर्कशुद्ध उत्तरे देण्यापासून, कोमल वर्षे, अत्यंत वृद्धत्व, रोग, शरीर किंवा मन, किंवा तत्सम इतर कोणतेही कारण.

35

स्पष्टीकरण.— मानसिक आजार असलेली व्यक्ती साक्ष देण्यास अक्षम नाही, जोपर्यंत त्याच्या मानसिक आजाराने त्याला विचारलेले प्रश्न समजून घेण्यापासून आणि त्यांना तर्कशुद्ध उत्तरे देण्यापासून रोखले जात नाही.

साक्षीदार संवाद साधू शकत नाही तोंडी

125. बोलता येत नसलेला साक्षीदार आपला पुरावा इतर कोणत्याही प्रकारे देऊ शकतो ज्यामध्ये तो लिहून किंवा चिन्हांद्वारे समजण्यायोग्य बनवू शकतो; परंतु असे लिखाण लिखित असणे आवश्यक आहे आणि खुल्या न्यायालयात केलेले चिन्हे आणि दिलेले पुरावे तोंडी पुरावे मानले जातील:

40

परंतु, जर साक्षीदार तोंडी संवाद साधू शकत नसेल तर, कोर्टाने स्टेटमेंट रेकॉर्ड करण्यासाठी दुभाष्या किंवा विशेष शिक्षकाची मदत घ्यावी आणि अशा विधानाचे व्हिडिओ रेखांकन केले जाईल.

४५

	126. (1) सर्व दिवाणी कार्यवाहीमध्ये दाव्याचे पक्षकार आणि दाव्यातील कोणत्याही पक्षकाराचे पती किंवा पत्नी सक्षम साक्षीदार असतील.	काही प्रकरणांमध्ये साक्षीदार म्हणून पती-पत्नीची योग्यता.
	(२) कोणत्याही व्यक्तीविरुद्ध फौजदारी कारवाई करताना, अशा व्यक्तीचा पती किंवा पत्नी, अनुक्रमे, एक सक्षम साक्षीदार असेल.	
५	127. कोणत्याही न्यायाधीश किंवा दंडाधिकाऱ्याला, ज्या न्यायालयाच्या तो अधीनस्थ आहे, त्याच्या विशेष आदेशाशिवाय, न्यायाधीश किंवा दंडाधिकारी या नात्याने न्यायालयातील त्याच्या स्वतःच्या वर्तनाबद्दल किंवा त्याच्या माहितीत आलेल्या कोणत्याही प्रश्नांची उत्तरे देण्यास भाग पाडले जाणार नाही. न्यायाधीश किंवा दंडाधिकारी म्हणून न्यायालयात; परंतु तो असा अभिनय करत असताना त्याच्या उपस्थितीत घडलेल्या इतर बाबींबद्दल त्याची तपासणी केली जाऊ शकते.	न्यायाधीश आणि दंडाधिकारी.
10	चित्रण.	
	(a) अ, सत्र न्यायालयासमोर त्याच्या खटल्यात, म्हणते की, ब, दंडाधिकारी यांनी अयोग्यरित्या साक्ष घेतली होती. वरिष्ठ न्यायालयाच्या विशेष आदेशाशिवाय, या प्रश्नांची उत्तरे देण्यासाठी B ला भाग पाडले जाऊ शकत नाही.	
१५	(b) A ने सत्र न्यायालयासमोर B, न्यायदंडाधिकारी यांच्यासमोर खोटे पुरावे दिल्याचा आरोप आहे. सर्वोच्च न्यायालयाच्या विशेष आदेशाशिवाय अ ने काय म्हटले हे B विचारले जाऊ शकत नाही.	
	(c) एका पोलीस अधिकाऱ्याच्या हत्येचा प्रयत्न केल्याबद्दल सत्र न्यायालयासमोर आरोपी आहे बी, एक सत्र न्यायाधीश यांच्यासमोर खटला सुरू असताना. काय घडले ते बी तपासले जाऊ शकते.	
20	128. विवाहित किंवा विवाहित असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीला, तो ज्याच्याशी विवाहित आहे किंवा विवाहित आहे अशा कोणत्याही व्यक्तीने विवाहादरम्यान त्याच्याशी केलेला कोणताही संवाद उघड करण्यास भाग पाडले जाणार नाही; किंवा त्याला असे कोणतेही संप्रेषण उघड करण्याची परवानगी दिली जाणार नाही, जोपर्यंत तो बनवलेल्या व्यक्तीने, किंवा त्याच्या हितसंबंधित प्रतिनिधीने, विवाहित व्यक्तींमधील खटल्यांशिवाय, किंवा एका विवाहित व्यक्तीवर दुसऱ्याविरुद्ध केलेल्या कोणत्याही गुन्ह्यासाठी खटला चालवल्याशिवाय, संमती दिली जात नाही.	लग्नादरम्यान संवाद.
२५	129. संबंधित विभागाच्या प्रमुखाच्या अधिकाऱ्याच्या परवानगीशिवाय, राज्याच्या कोणत्याही घडामोडींशी संबंधित अप्रकाशित अधिकृत नोंदीमधून मिळवलेले कोणतेही पुरावे देण्याची परवानगी कोणालाही दिली जाणार नाही, जो त्याला योग्य वाटेल तशी परवानगी देईल किंवा रोखू शकेल.	च्या घडामोडींचा पुरावा राज्य.
	130. कोणत्याही सार्वजनिक अधिकाऱ्याला अधिकृत विश्वासात त्याच्याशी केलेले संप्रेषण उघड करण्यास भाग पाडले जाणार नाही, जेव्हा त्याला असे वाटते की प्रकटीकरणामुळे सार्वजनिक हिताचे नुकसान होईल.	अधिकृत संप्रेषणे.
३०	131. कोणत्याही दंडाधिकाऱ्याला किंवा पोलीस अधिकाऱ्याला कोणताही गुन्हा केल्याची माहिती मिळाल्यावर सांगण्यास भाग पाडले जाणार नाही आणि कोणत्याही महसूल अधिकाऱ्याला त्याच्याविरुद्ध कोणताही गुन्हा केल्याची माहिती मिळाल्यावर सांगण्यास भाग पाडले जाणार नाही. सार्वजनिक महसूल	माहिती गुन्हांबाबत.
35	स्पष्टीकरण.— "महसूल-अधिकारी" म्हणजे सार्वजनिक महसूलाच्या कोणत्याही शाखेच्या व्यवसायात किंवा त्यासंबंधी काम करणारा अधिकारी.	
40	132. (1) कोणत्याही वकिलाला, त्याच्या क्लायंटच्या स्पष्ट संमतीशिवाय, त्याच्या क्लायंटद्वारे किंवा त्याच्या वतीने, अशा वकील म्हणून त्याच्या सेवेच्या उद्देशाने त्याच्याशी केलेला कोणताही संवाद उघड करण्याची परवानगी दिली जाणार नाही. , किंवा कोर्समध्ये आणि त्याच्या व्यावसायिक सेवेच्या उद्देशाने त्याला परिचित झालेल्या कोणत्याही दस्तऐवजाची सामग्री किंवा स्थिती सांगणे किंवा त्याने अभ्यासक्रमात आणि अशा सेवेच्या उद्देशाने त्याच्या क्लायंटला दिलेला कोणताही सल्ला उघड करणे. :	व्यावसायिक संप्रेषण.
	परंतु या कलमातील कोणतीही गोष्ट उघड करण्यापासून संरक्षण करणार नाही-	
	(अ) कोणत्याही बेकायदेशीर उद्देशाच्या पूर्ततेसाठी केलेले असे कोणतेही संप्रेषण;	
४५	(b) कोणत्याही वकिलाने, त्याच्या सेवेदरम्यान, त्याच्या सेवेच्या प्रारंभापासून कोणताही गुन्हा किंवा फसवणूक झाल्याचे दर्शविणारी कोणतीही वस्तुस्थिती.	

(२) तरतुदीमध्ये उल्लेख केलेल्या अशा वकिलाचे लक्ष वेधले आहे की नाही हे महत्वाचं नाही

उप-कलम (१), त्याच्या क्लायंटद्वारे किंवा त्याच्या वतीने अशा वस्तुस्थितीकडे निर्देशित केले गेले होते किंवा नाही.

स्पष्टीकरण.— व्यावसायिक सेवा बंद झाल्यानंतर या विभागात नमूद केलेले दायित्व चालू राहते.

चित्रण.

५

(a) A, एक क्लायंट, B, वकिलाला म्हणतो-"मी खोटेपणा केला आहे, आणि तुम्ही माझा बचाव करावा अशी माझी इच्छा आहे." दोषी म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या माणसाचा बचाव हा गुन्हेगारी हेतू नसल्यामुळे, हा संवाद उघड होण्यापासून संरक्षित आहे.

(b) A, एक क्लायंट, B, वकिलाला म्हणतो- "मला बनावट डीड वापरून मालमत्तेचा ताबा मिळवायचा आहे ज्यावर मी तुम्हाला दावा दाखल करण्याची विनंती करतो." हा संप्रेषण, गुन्हेगारी उद्देशाच्या पूर्ततेसाठी केला जात आहे, प्रकटीकरणापासून संरक्षित नाही. 10

(c) A, वर घोटाळा केल्याचा आरोप आहे, त्याचा बचाव करण्यासाठी B, वकील ठेवतो. कार्यवाही दरम्यान, B ने निरीक्षण केले की A च्या खात्याच्या पुस्तकात एक नोंद केली गेली आहे, ज्यामध्ये A ला गंडा घालण्यात आल्याचे सांगितले गेले आहे, ज्याची नोंद त्याच्या व्यावसायिक सेवेच्या प्रारंभाच्या वेळी पुस्तकात नव्हती. ही वस्तुस्थिती B ने त्याच्या सेवेच्या कालावधीत पाहिली आहे, हे दर्शविते की कार्यवाही सुरू झाल्यापासून फसवणूक केली गेली आहे, ती उघड होण्यापासून संरक्षित नाही. १५

(३) या कलमाच्या तरतुदी दुभाषी, आणि लिपिक किंवा वकिलांच्या कर्मचाऱ्यांना लागू होतील.

स्वयंसेवी पुराव्याद्वारे 133. खटल्यातील कोणताही पक्षकार स्वतःच्या उदाहरणावर किंवा अन्यथा पुरावा देत असल्यास, कलम 132 मध्ये नमूद 20
विशेषाधिकार केल्याप्रमाणे अशा प्रकटीकरणास त्याने संमती दिली आहे असे मानले जाणार नाही; आणि, खटल्यातील किंवा खटल्यातील कोणत्याही पक्षकाराने अशा कोणत्याही वकिलाला साक्षीदार म्हणून बोलाविल्यास, त्याने अशा वकिलाला प्रश्न केला तरच त्याने अशा प्रकटीकरणास संमती दिल्याचे मानले जाईल, परंतु अशा प्रश्नासाठी तो उपस्थित नसेल उघड करण्याचे स्वातंत्र्य.

कायदेशीर 134. जोपर्यंत तो स्वतःला साक्षीदार म्हणून सादर करत नाही तोपर्यंत तो आणि त्याचा कायदेशीर सल्लागार यांच्यात झालेला २५
सल्लागारांसह गोपनीय संवाद. कोणताही गोपनीय संप्रेषण न्यायालयासमोर उघड करण्यास कोणालाही भाग पाडले जाणार नाही, अशा परिस्थितीत त्याला असे कोणतेही संप्रेषण उघड करण्यास भाग पाडले जाऊ शकते. त्याने दिलेल्या कोणत्याही पुराव्याचे स्पष्टीकरण देण्यासाठी न्यायालयाची ओळख असणे आवश्यक आहे, परंतु इतर नाही.

साक्षीदाराच्या टायटल- 135. दाव्याचा पक्षकार नसलेल्या कोणत्याही साक्षीदाराला कोणत्याही मालमत्तेवर त्याचे टायटल डीड सादर करण्यास भाग ३०
डीडचे उत्पादन अ पाडले जाणार नाही, किंवा कोणत्याही दस्तऐवजाच्या पूर्ततेमध्ये त्याने कोणतीही मालमत्ता तारण किंवा गहाण म्हणून ठेवली आहे किंवा कोणतेही दस्तऐवज ज्याच्या निर्मितीमुळे गुन्हा होऊ शकतो. तो, जोपर्यंत त्याने अशी कृत्ये तयार करू इच्छिणाऱ्या व्यक्तीसोबत किंवा ज्याच्याद्वारे तो दावा करतो अशा एखाद्या व्यक्तीसोबत ते तयार करण्यास त्याने लेखी सहमती दर्शवली नाही.

कागदपत्रे किंवा इलेक्ट्रॉनिक 136. कोणालाही त्याच्या ताब्यातील कागदपत्रे किंवा त्याच्या नियंत्रणाखालील इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड्स सादर करण्यास भाग 35
रेकॉर्डचे उत्पादन जे पाडले जाणार नाही, जे इतर कोणत्याही व्यक्तीला त्याच्या ताब्यात किंवा नियंत्रणात असल्यास ते सादर करण्यास नकार देण्याचा अधिकार असेल, जोपर्यंत अंतिम उल्लेख केलेली व्यक्ती त्यांच्या उत्पादनास संमती देत नाही. .

दुसरी व्यक्ती,
ज्याचा ताबा आहे, तो
उत्पादन करण्यास
नकार देईल.

उत्तर देईल त्या 137. साक्षीदारास कोणत्याही खटल्यातील प्रकरणाशी संबंधित कोणत्याही प्रश्नाचे उत्तर देण्यास किंवा कोणत्याही दिवाणी 40
आधारावर साक्षीदाराला किंवा फौजदारी खटल्यातील कोणत्याही प्रश्नाचे उत्तर देण्यास माफ केले जाऊ शकत नाही, कारण अशा प्रश्नाचे उत्तर गुन्हा ठरेल, किंवा थेट किंवा अशा साक्षीदारास अप्रत्यक्षपणे गुन्हा करणे, किंवा तो उघडकीस आणेल, किंवा प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे उघड करेल, अशा साक्षीदारास दंड किंवा कोणत्याही प्रकारची जप्ती:

गुन्हा करणे

परंतु, असे कोणतेही उत्तर, जे साक्षीदारास देण्यास भाग पाडले जाईल, त्याला अटक किंवा खटला चालवला जाणार नाही किंवा अशा उत्तराद्वारे खोटा पुरावा माफ करणाऱ्या फिर्यादीशिवाय कोणत्याही फौजदारी खटल्यात त्याच्याविरुद्ध सिद्ध केले जाणार नाही. ४५

	138. एक साथीदार आरोपी व्यक्तीविरुद्ध सक्षम साक्षीदार असेल; आणि दोषसिद्धी केवळ बेकायदेशीर नाही कारण ती एखाद्या साथीदाराच्या अप्रमाणित साक्षीवर पुढे जाते.	साक्षीदार.
५	139. कोणत्याही वस्तुस्थितीच्या पुराव्यासाठी कोणत्याही परिस्थितीत विशिष्ट संख्येच्या साक्षीदारांची आवश्यकता नाही.	साक्षीदारांची संख्या.
	अध्याय X	
	साक्षीदारांची तपासणी	
10	140. ज्या क्रमाने साक्षीदारांना हजर केले जाते आणि तपासले जाते ते क्रमशः दिवाणी आणि फौजदारी प्रक्रियेशी संबंधित कायद्याने आणि सरावाने नियमन केले जाईल आणि अशा कोणत्याही कायद्याच्या अनुपस्थितीत, न्यायालयाच्या विवेकबुद्धीने.	साक्षीदारांची निर्मिती आणि तपासणीचा क्रम.
	141. (1) जेव्हा कोणत्याही पक्षाने कोणत्याही वस्तुस्थितीचा पुरावा देण्याचा प्रस्ताव मांडला तेव्हा, कथित वस्तुस्थिती सिद्ध झाल्यास, ती संबंधित असेल, कोणत्या पद्धतीने पुरावा देण्याचा प्रस्ताव मांडणाऱ्या पक्षाला न्यायाधीश विचारू शकतात; आणि जर न्यायाधीशाला वाटत असेल की सत्य सिद्ध झाले तर ते संबंधित असेल आणि अन्यथा नाही.	निर्णय देण्यासाठी न्यायाधीश जसा की पुराव्याची स्वीकृती.
१५	(२) सिद्ध होण्यासाठी प्रस्तावित केलेली वस्तुस्थिती ही ज्यापैकी एक पुरावा असेल तरच इतर काही तथ्यांच्या पुराव्यावरच ग्राह्य धरले जाते, तर पक्षाने पुरावा देण्याचे वचन दिल्याशिवाय, प्रथम नमूद केलेल्या वस्तुस्थितीचा पुरावा देण्यापूर्वी अशी अंतिम नमूद केलेली वस्तुस्थिती सिद्ध करणे आवश्यक आहे. अशी वस्तुस्थिती आहे आणि न्यायालय अशा हमीपत्रावर समाधानी आहे.	
20	(३) जर एका कथित वस्तुस्थितीची प्रासंगिकता दुसऱ्या कथित वस्तुस्थितीवर प्रथम सिद्ध होण्यावर अवलंबून असेल, तर न्यायाधीश, त्याच्या विवेकबुद्धीनुसार, दुसरी वस्तुस्थिती सिद्ध होण्यापूर्वी प्रथम वस्तुस्थितीचा पुरावा देण्याची परवानगी देऊ शकेल किंवा पुरावा देण्याची आवश्यकता असेल. पहिल्या वस्तुस्थितीचा पुरावा देण्यापूर्वी दुसऱ्या वस्तुस्थितीचा.	
	चित्रण.	
२५	(a) मृत असल्याचा आरोप असलेल्या व्यक्तीने संबंधित वस्तुस्थितीबद्दल विधान सिद्ध करणे प्रस्तावित आहे, जे विधान कलम 32 नुसार संबंधित आहे. विधान सिद्ध करण्यासाठी प्रस्तावित करणाऱ्या व्यक्तीने ती व्यक्ती मृत आहे हे सत्य सिद्ध करणे आवश्यक आहे. विधानाचा पुरावा दिला आहे.	
३०	(b) एका प्रतद्वारे, एखाद्या दस्तऐवजाची सामग्री हरवल्याचे सिद्ध करणे प्रस्तावित आहे. प्रत तयार करण्यापूर्वी प्रत तयार करण्याचा प्रस्ताव करणाऱ्या व्यक्तीने मूळ हरवले आहे हे सिद्ध केले पाहिजे.	
35	(c) A वर चोरीची मालमत्ता मिळाल्याचा आरोप आहे की ती चोरी झाली आहे. त्याने मालमत्तेचा ताबा नाकारला हे सिद्ध करण्याचा प्रस्ताव आहे. नकाराची प्रासंगिकता मालमत्तेच्या ओळखीवर अवलंबून असते. न्यायालय, त्याच्या विवेकबुद्धीनुसार, एकतर ताबा नाकारणे सिद्ध होण्यापूर्वी मालमत्तेची ओळख पटवणे आवश्यक आहे किंवा मालमत्तेची ओळख पटण्यापूर्वी ताबा नाकारण्याची परवानगी देऊ शकते.	
40	(d) वस्तुस्थिती सिद्ध करण्याचा प्रस्ताव आहे (A) ज्याला प्रकरणातील वस्तुस्थितीचे कारण किंवा परिणाम असल्याचे म्हटले जाते. अनेक मध्यवर्ती तथ्ये (B, C आणि D) आहेत जी वस्तुस्थिती (A) प्रकरणातील वस्तुस्थितीचे कारण किंवा परिणाम म्हणून गणली जाण्यापूर्वी अस्तित्वात असल्याचे दर्शविले जाणे आवश्यक आहे. न्यायालय एकतर B, C किंवा D सिद्ध होण्यापूर्वी A सिद्ध करण्याची परवानगी देऊ शकते किंवा A च्या पुराव्याला परवानगी देण्यापूर्वी B, C आणि D च्या पुराव्याची आवश्यकता असू शकते.	
	142. (1) ज्या पक्षाने त्याला बोलावले आहे त्याच्या साक्षीची तपासणी त्याला त्याचे म्हटले जाईल परीक्षा-प्रमुख	साक्षीदारांची तपासणी.
	(२) प्रतिकूल पक्षाकडून साक्षीदाराच्या तपासणीला त्याची उलटतपासणी म्हटले जाईल.	
४५	(३) पक्षकाराकडून उलटतपासणीनंतर साक्षीदाराची तपासणी ज्याने त्याला बोलावले, त्याला त्याची पुनर्परीक्षा म्हटले जाईल.	

4

परंतु, भारतीय नागरिक सुरक्षा संहिता, 2023 च्या कलम 64, कलम 65, कलम 67, कलम 68, कलम 70, किंवा कलम 71 अन्वये गुन्हासाठी खटल्यात किंवा असा कोणताही गुन्हा करण्याच्या प्रयत्नासाठी, जेथे संमतीचा प्रश्न आहे. एखाद्या समस्येवर, अशी संमती किंवा संमतीची गुणवत्ता सिद्ध करण्यासाठी पीडितेच्या सामान्य अनैतिक चारित्र्याबद्दल, किंवा अशा पीडिताच्या मागील लैंगिक अनुभवाबद्दल पुरावे जोडणे किंवा त्याच्या उलटतपासणीमध्ये प्रश्न टाकणे परवानगी नाही. .

५

150. जर असा कोणताही प्रश्न खटला किंवा कार्यवाहीशी संबंधित प्रकरणाशी संबंधित असेल तर, कलम 137 च्या तरतुदी त्यावर लागू होतील.

जेव्हा साक्षी
करण्यास
भाग पाडणे
उत्तर

151. (1) जर असा कोणताही प्रश्न दाव्याशी किंवा कार्यवाहीशी संबंधित नसलेल्या प्रकरणाशी संबंधित असेल तर, साक्षीदाराच्या चारित्र्याला इजा पोहोचवून त्याच्या क्रेडिटवर परिणाम होत असेल तर, साक्षीदारावर सक्ती केली जाईल की नाही हे न्यायालय ठरवेल. त्याला उत्तर देण्यासाठी, आणि, जर त्याला योग्य वाटत असेल तर, साक्षीदाराला चेतावणी द्या की तो त्याचे उत्तर देण्यास बांधील नाही.

न्यायालय
कधी ठरवेल
प्रश्न विचारला जाईल
आणि जेव्हा
साक्षीदारास सक्ती
केली जाईल
उत्तर

(२) आपल्या विवेकबुद्धीचा वापर करताना, न्यायालयाने खालील बाबींचा विचार केला पाहिजे, म्हणजे:-

(अ) असे प्रश्न योग्य आहेत जर ते अशा स्वरूपाचे असतील की त्यांनी सांगितलेल्या आरोपाच्या सत्याचा तो ज्या प्रकरणावर साक्ष देतो त्या साक्षीदाराच्या विश्वासाहतेवर न्यायालयाच्या मतावर गंभीरपणे परिणाम करेल;

(ब) असे प्रश्न अनुचित आहेत, जर त्यांनी व्यक्त केलेला आरोप वेळोवेळी इतक्या दुर्गम बाबींशी किंवा अशा वर्णांशी संबंधित असेल, की आरोपाच्या सत्याचा न्यायालयाच्या मतावर परिणाम होणार नाही किंवा थोडासा परिणाम होईल. साक्षीदाराच्या विश्वासाहतेबद्दल तो ज्या प्रकरणाची साक्ष देतो;

20

(c) साक्षीदाराच्या चारित्र्यावर लावलेल्या आरोपाचे महत्त्व आणि त्याच्या पुराव्याचे महत्त्व यांच्यात मोठे विषमता असल्यास असे प्रश्न अनुचित आहेत;

(d) न्यायालयाने, योग्य वाटल्यास, साक्षीदाराने उत्तर देण्यास नकार दिल्यास, उत्तर दिले तर ते प्रतिकूल असेल असा निष्कर्ष काढू शकेल.

२५

152. कलम 151 मध्ये संदर्भित असा कोणताही प्रश्न विचारला जाऊ नये, जोपर्यंत तो विचारणाऱ्या व्यक्तीकडे असे विचार करण्यासाठी वाजवी कारणे नसतील की तो व्यक्त केलेला आरोप योग्यरित्या स्थापित आहे.

वाजवी कारणांशिवाय
प्रश्न विचारला
जाऊ नये.

चित्रण.

३०

(a) एका वकिलाला दुसऱ्या वकिलाने निर्देश दिले की एक महत्त्वाचा साक्षीदार आहे डाकू तो डकैत आहे की नाही हे साक्षीदाराला विचारण्याचे हे वाजवी कारण आहे.

35

(b) एका वकिलाला कोर्टातील एखाद्या व्यक्तीने कळवले की एक महत्त्वाचा साक्षीदार हा डकैत आहे. वकिलाने विचारपूस केल्यावर माहिती देणाऱ्याने त्याच्या विधानाची समाधानकारक कारणे दिली. तो डकैत आहे की नाही हे साक्षीदाराला विचारण्याचे हे वाजवी कारण आहे.

(c) साक्षीदार, ज्याच्याबद्दल काहीही माहिती नाही, त्याला यादृच्छिकपणे विचारले जाते की तो डाकू आहे का. येथे प्रश्नासाठी कोणतेही वाजवी कारण नाही.

(d) एक साक्षीदार, ज्याच्याबद्दल काहीही माहिती नाही, त्याच्या जीवन पद्धतीबद्दल आणि जगण्याच्या साधनांबद्दल प्रश्न विचारला जातो, तो असमाधानकारक उत्तरे देतो. तो डकैत आहे का हे त्याला विचारण्यासाठी हे एक वाजवी कारण असू शकते.

40

153. जर असा कोणताही प्रश्न वाजवी कारणाशिवाय विचारला गेला असे न्यायालयाचे मत असेल, तर तो, कोणत्याही वकिलाने विचारला असल्यास, ते प्रकरणाची परिस्थिती उच्च न्यायालयाला किंवा अशा वकिलाच्या अधीन असलेल्या अन्य प्राधिकरणांना कळवू शकते. त्याच्या व्यवसायाचा व्यायाम.

ची प्रक्रिया
प्रकरणात कोर्ट
वाजवी
कारणांशिवाय
विचारले
जाणारे प्रश्न.

असभ्य आणि निंदनीय प्रश्न	154. न्यायालय अशोभनीय किंवा निंदनीय असे कोणतेही प्रश्न किंवा चौकशी करण्यास मनाई करू शकते, जरी अशा प्रश्नांचा किंवा चौकशीचा न्यायालयासमोरील प्रश्नांवर काही परिणाम होऊ शकतो, जोपर्यंत ते प्रकरणातील तथ्यांशी किंवा त्यामध्ये ज्ञात होण्यासाठी आवश्यक बाबींशी संबंधित नसतात. प्रकरणातील तथ्य अस्तित्वात आहे की नाही हे निर्धारित करण्यासाठी.	
अपमान करण्याच्या हेतूने प्रश्न किंवा त्रास देणे	155. अपमान किंवा त्रास देण्याच्या हेतूने दिसणाऱ्या कोणत्याही प्रश्नाला न्यायालयाने मनाई केली आहे किंवा जो स्वतः योग्य असला तरी, न्यायालयाला अनावश्यकपणे आक्षेपार्ह वाटेल.	५
विरोध करण्यासाठी पुरावा वगळणे	156. जेव्हा एखाद्या साक्षीदाराला विचारण्यात आले असेल आणि केवळ त्याच्या चारित्र्याला इजा पोहोचवून त्याचे श्रेय डळमळीत होईल अशा कोणत्याही प्रश्नाचे उत्तर दिलेले असेल, तर त्याचा विरोध करण्यासाठी कोणताही पुरावा दिला जाणार नाही; परंतु, जर त्याने खोटे उत्तर दिले तर त्याच्यावर नंतर खोटे पुरावे दिल्याचा आरोप लावला जाऊ शकतो.	10
सत्यता चाचणी करणाऱ्या प्रश्नांची उत्तरे.	अपवाद 1.—जर एखाद्या साक्षीदाराला विचारले की त्याला यापूर्वी कोणत्याही गुन्ह्यासाठी दोषी ठरविण्यात आले आहे का आणि तो नाकारला, तर त्याच्या पूर्वीच्या शिक्षेचा पुरावा दिला जाऊ शकतो. अपवाद 2.—जर एखाद्या साक्षीदाराला त्याच्या निःपक्षपातीपणाला विरोध करणारा कोणताही प्रश्न विचारला गेला तर, आणि सुचवलेले तथ्य नाकारून त्याचे उत्तर दिले तर त्याचा विरोध होऊ शकतो.	१५
	चित्रण. (a) अंडररायटर विरुद्धच्या दाव्याला फसवणुकीच्या आधारावर विरोध केला जातो. दावेदाराला विचारले जाते की, पूर्वीच्या व्यवहारात, त्याने फसवा दावा केला नव्हता. तो नाकारतो. त्याने असा दावा केल्याचे दाखवण्यासाठी पुरावे सादर केले जातात. पुरावा अग्राह्य आहे.	
	(b) एका साक्षीदाराला विचारले जाते की त्याला अप्रामाणिकपणासाठी परिस्थितीतून काढून टाकण्यात आले नाही का. तो नाकारतो. त्याला अप्रामाणिकपणासाठी काढून टाकण्यात आले हे दाखवण्यासाठी पुरावे सादर केले जातात. पुरावा मान्य नाही.	20
	(c) A पुष्टी करतो की एका विशिष्ट दिवशी त्याने B ला गोव्यात पाहिले. त्या दिवशी ते स्वतः वाराणसी येथे नव्हते का, असा प्रश्न अ. तो नाकारतो. A त्या दिवशी वाराणसी येथे होता हे दाखवण्यासाठी पुरावे सादर केले जातात. पुरावा स्वीकाराई आहे, अ त्याच्या क्रेडिटवर परिणाम करणाऱ्या वस्तुस्थितीचा विरोधाभास म्हणून नाही, परंतु गोव्यात प्रश्नाच्या दिवशी ब दिसल्याच्या कथित सत्याचा विरोधाभास आहे.	२५
	यापैकी प्रत्येक प्रकरणात, साक्षीदाराने, जर त्याचा नकार खोटा असेल तर, खोटा पुरावा दिल्याचा आरोप लावला जाऊ शकतो.	
	(d) A ला विचारले जाते की ज्यांच्या विरुद्ध तो पुरावा देतो त्या B च्या कुटुंबाशी त्याच्या कुटुंबाचे रक्ताचे भांडण झाले नाही. तो नाकारतो. प्रश्न त्याच्या निःपक्षपातीपणावर आरोप करतो या कारणास्तव त्याचा विरोध केला जाऊ शकतो.	३०
स्वतःच्या साक्षीला पक्षातर्फे प्रश्न.	157. (1) न्यायालय, आपल्या विवेकबुद्धीनुसार, साक्षीदारास बोलाविणाऱ्या व्यक्तीस परवानगी देऊ शकते त्याला कोणतेही प्रश्न जे प्रतिकूल पक्षाकडून उलटतपासणीसाठी ठेवले जाऊ शकतात. (2) या कलमातील कोणतीही गोष्ट अशा साक्षीदाराच्या पुराव्याच्या कोणत्याही भागावर विसंबून राहण्यासाठी पोट-कलम (1) अंतर्गत परवानगी असलेल्या व्यक्तीला हक्कभंग करणार नाही .	35
साक्षीचे श्रेय महाभियोग.	158. साक्षीदाराच्या श्रेयावर प्रतिकूल पक्षाकडून किंवा न्यायालयाच्या संमतीने, त्याला कॉल करणाऱ्या पक्षाकडून खालील प्रकारे महाभियोग चालविला जाऊ शकतो- (अ) साक्ष देणाऱ्या व्यक्तींच्या पुराव्याद्वारे, ते साक्षीदाराच्या त्यांच्या ज्ञानावरून, त्याला श्रेय घेण्यास अयोग्य असल्याचे मानतात; (b) साक्षीदाराने लाच दिली आहे किंवा ऑफर स्वीकारली आहे या पुराव्याद्वारे a लाच दिली आहे, किंवा त्याचा पुरावा देण्यासाठी इतर कोणतेही भ्रष्ट प्रलोभन मिळाले आहे; (c) त्याच्या पुराव्याच्या कोणत्याही भागाशी विसंगत असलेल्या पूर्वीच्या विधानांच्या पुराव्याद्वारे ज्याचा विरोधाभास आहे;	40
	स्पष्टीकरण.— दुसऱ्या साक्षीदाराला श्रेय घेण्यास अपात्र घोषित करणारा साक्षीदार, त्याच्या परीक्षकाने, त्याच्या विश्वासाची कारणे देऊ शकत नाही, परंतु उलटतपासणीमध्ये त्याला त्याची कारणे विचारली जाऊ शकतात आणि त्याने दिलेली उत्तरे असू शकत नाहीत. विरोधाभास असला तरी, ते खोटे असल्यास, नंतर त्याच्यावर खोटे पुरावे दिल्याचा आरोप लावला जाऊ शकतो.	४५

चित्रण.

(a) A) B ला विकलेल्या आणि वितरीत केलेल्या मालाच्या किमतीसाठी B वर खटला भरला. C म्हणतो की त्याने B ला माल वितरित केला. पूर्वीच्या प्रसंगी, त्याने B ला माल पोहोचवला नाही असे दर्शविण्यासाठी पुरावे सादर केले जातात. पुरावा मान्य आहे.

५ (b) A वर B च्या खुनाचा आरोप आहे. C म्हणतो की B, मरताना, A ने B ला ज्या जखमेतून त्याचा मृत्यू झाला होता असे घोषित केले. हे दाखवण्यासाठी पुरावा सादर केला जातो की, पूर्वीच्या प्रसंगी, C ने सांगितले की, B, मरताना, A ने B ला ज्या जखमेतून त्याचा मृत्यू झाला होता असे घोषित केले नाही. पुरावा मान्य आहे.

10 159. जेव्हा साक्षीदार ज्याला दुजोरा देण्याचा हेतू आहे तो कोणत्याही संबंधित वस्तुस्थितीचा पुरावा देतो, तेव्हा त्याला अशा संबंधित वस्तुस्थिती ज्या वेळी किंवा ठिकाणी घडली त्या वेळी किंवा त्या ठिकाणी त्याने पाहिलेल्या इतर कोणत्याही परिस्थितीबद्दल विचारले जाऊ शकते, जर न्यायालयाचे असेल तर अशी परिस्थिती, सिद्ध झाल्यास, साक्षीदाराच्या साक्षीला तो साक्ष देतो त्या संबंधित वस्तुस्थितीला पुष्टी देईल असे मत.

संबंधित वस्तुस्थितीच्या पुरावाला पुष्टी देणारे प्रश्न, स्वीकार्य.

चित्रण.

१५ A, एक साक्षीदार, त्याने भाग घेतलेल्या दरोड्याची माहिती देतो. ज्या दरोड्याचा दरोडा पडला त्या ठिकाणी आणि तेथून जाताना झालेल्या दरोड्याशी संबंधित नसलेल्या विविध घटनांचे त्याने वर्णन केले आहे. या तथ्यांचे स्वतंत्र पुरावे दिले जाऊ शकतात जेणेकरून त्याने लुटल्याचा पुरावा पुष्टी करता येईल.

20 160. साक्षीदाराच्या साक्षीला पुष्टी देण्यासाठी, अशा साक्षीदाराने त्याच वस्तुस्थितीशी संबंधित, वस्तुस्थिती घडली त्या वेळी किंवा त्याबाबत किंवा वस्तुस्थितीचा तपास करण्यास कायदेशीरदृष्ट्या सक्षम असलेल्या कोणत्याही प्राधिकरणासमोर केलेले कोणतेही पूर्वीचे विधान सिद्ध केले जाऊ शकते. .

साक्षीदाराचे पूर्वीचे विधान नंतर पुष्टी करणारे सिद्ध होऊ शकते

२५ 161. कलम 26 किंवा 27 अंतर्गत संबंधित कोणतेही विधान जेव्हा सिद्ध होते, तेव्हा सर्व बाबी एकतर विरोधाभास किंवा त्याचे पुष्टीकरण करण्यासाठी किंवा ज्याच्याद्वारे ते केले गेले होते त्या व्यक्तीच्या श्रेयाची पुष्टी करण्यासाठी किंवा महाभियोग करण्यासाठी किंवा पुष्टी करण्यासाठी सिद्ध केले जाऊ शकतात. जर त्या व्यक्तीला साक्षीदार म्हणून बोलावले असते आणि उलटतपासणी केल्यावर सूचित केलेल्या प्रकरणाची सत्यता नाकारली असती तर ती सिद्ध झाली असती.

त्याच वस्तुस्थितीची साक्ष.

सिद्ध केलेल्या संबंधात काय गोष्टी सिद्ध केल्या जाऊ शकतात

विधान कलम 26 किंवा 27 अंतर्गत संबंधित.

30 162. (1) एक साक्षीदार, तपासत असताना, त्याला ज्या व्यवहाराबाबत प्रश्न विचारला गेला होता त्या व्यवहाराच्या वेळी स्वतः केलेल्या कोणत्याही लिखाणाचा संदर्भ देऊन त्याची स्मृती ताजी करता येईल, किंवा त्यानंतर लगेचच न्यायालयाने हा व्यवहार असण्याची शक्यता मानली असेल. त्या वेळी त्याच्या आठवणीत ताज्या:

स्मृती ताजेतवाने.

परंतु, साक्षीदार इतर कोणत्याही व्यक्तीने केलेल्या अशा लेखनाचा संदर्भ घेऊ शकेल आणि साक्षीदाराने वरील वेळेच्या आत वाचू शकेल, जर त्याने ते वाचले असेल, तर त्याला ते बरोबर आहे असे समजले असेल.

35 (२) जेव्हा एखादा साक्षीदार कोणत्याही दस्तऐवजाचा संदर्भ देऊन त्याची स्मृती ताजी करू शकतो, तेव्हा तो न्यायालयाच्या परवानगीने, अशा दस्तऐवजाची प्रत पहा:

पुरेशी कारणे असल्याबद्दल न्यायालयाचे समाधान असेल

मूळचे उत्पादन न करणे:

तथापि, तज्ञ व्यावसायिक ग्रंथांचा संदर्भ देऊन त्याची स्मृती ताजी करू शकेल.

40 163. साक्षीदार कलम 162 मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे अशा कोणत्याही दस्तऐवजात नमूद केलेल्या तथ्यांची साक्ष देखील देऊ शकतो, जरी त्याला स्वतःला वस्तुस्थितीची कोणतीही विशिष्ट आठवण नसली तरीही, जर त्याला खात्री असेल की तथ्ये दस्तऐवजात अचूकपणे नोंदवली गेली आहेत.

याची साक्ष मध्ये नमूद केलेली तथ्ये कलम 162 मध्ये नमूद केलेला दस्तऐवज.

चित्रण.

एक पुस्तक-किपर व्यवसायादरम्यान नियमितपणे ठेवलेल्या पुस्तकांमध्ये नोंदवलेल्या तथ्यांची साक्ष देऊ शकतो, जर त्याला माहित असेल की पुस्तके योग्यरित्या ठेवली गेली आहेत, जरी तो प्रविष्ट केलेला विशिष्ट व्यवहार विसरला आहे.

रिफ्रेश 164. दोन शेवटच्या मागील विभागांच्या तरतुदींनुसार संदर्भित केलेले कोणतेही लेखन तयार केले पाहिजे आणि प्रतिकूल पक्षाला ५
करण्यासाठी वापरल्या जाणाऱ्या लेखनासाठी प्रतिकूल पक्षाचा अधिकार स्मृती

कागदपत्रांचे उत्पादन. १६५. (१) दस्तऐवज सादर करण्यासाठी बोलाविलेल्या साक्षीदाराने, जर ते त्याच्या ताब्यात किंवा अधिकारात असेल तर, त्याच्या 10
निर्मितीवर किंवा त्याच्या स्वीकार्यतेवर कोणताही आक्षेप असला तरीही, तो न्यायालयात आणावा:

परंतु अशा कोणत्याही आक्षेपाच्या वैधतेवर न्यायालय निर्णय घेईल.

(२) न्यायालय, योग्य वाटल्यास, दस्तऐवजाची तपासणी करू शकते, जोपर्यंत ते प्रकरणांचा संदर्भ देत नाही.
राज्य, किंवा इतर पुरावे घ्या जेणेकरून त्याची स्वीकृती निश्चित करण्यासाठी सक्षम करा.

(3) जर अशा हेतूसाठी कोणत्याही दस्तऐवजाचे भाषांतर करणे आवश्यक असेल, तर
न्यायालय, जर योग्य वाटले तर, दस्तऐवज पुराव्याने द्यायचा असल्याशिवाय, अनुवादकाला मजकूर गुप्त ठेवण्याचे निर्देश देऊ शकते आणि १५
जर दुभाष्याने अशा निर्देशांचे उल्लंघन केले, तर त्याने भारतीय कलम 196 नुसार गुन्हा केला आहे असे मानले जाईल. न्याय

संहिता, २०२३:

परंतु कोणत्याही न्यायालयाला यांच्या दरम्यान कोणत्याही विशेषाधिकार संवादाची आवश्यकता नाही
मंत्री आणि भारताचे राष्ट्रपती यांच्यासमोर हजर केले जावे. 20

पुरावा म्हणून कागदपत्रे देणे 166. जेव्हा एखाद्या पक्षकाराने एखादे दस्तऐवज मागवले जे त्याने दुसऱ्या पक्षाला सादर करण्यासाठी नोटीस दिली आहे, आणि
अशा दस्तऐवजाची निर्मिती आणि तपासणी केलेल्या पक्षाने त्याच्या उत्पादनासाठी बोलावले आहे, तेव्हा तो तयार करणाऱ्या पक्षाला त्याची
आवश्यकता असल्यास तो पुरावा म्हणून देण्यास बांधील आहे. असे करणे.

बोलावले आणि नोटीसवर हजर केले.

कागदपत्राचा पुरावा म्हणून वापर करणे 167. जेव्हा एखादा पक्षकार एखादे दस्तऐवज सादर करण्यास नकार देतो जे त्याला सादर करण्याची नोटीस आली आहे, तेव्हा
तो इतर पक्षाच्या संमतीशिवाय किंवा न्यायालयाच्या आदेशाशिवाय पुरावा म्हणून दस्तऐवज वापरू शकत नाही. २५

ज्याचे उत्पादन नोटीसवर नाकारण्यात आले.

चित्रण.

A करारावर B वर खटला भरतो आणि तो तयार करण्यासाठी B ला नोटीस देतो. चाचणीच्या वेळी, A दस्तऐवजाची मागणी करतो
आणि B ते सादर करण्यास नकार देतो. A त्याच्या सामग्रीचा दुय्यम पुरावा देतो. A ने दिलेल्या दुय्यम पुराव्याला विरोध करण्यासाठी किंवा
करारावर शिक्का मारलेला नाही हे दाखवण्यासाठी B स्वतः दस्तऐवज तयार करण्याचा प्रयत्न करतो. तो तसे करू शकत नाही. ३०

प्रश्न ठेवण्याची किंवा उत्पादनाची ऑर्डर देण्याची 168. न्यायाधीश, संबंधित तथ्यांचा पुरावा शोधण्यासाठी किंवा मिळवण्यासाठी, त्याला आवश्यक वाटेल असे कोणतेही प्रश्न,
कोणत्याही स्वरूपात, कोणत्याही वेळी, कोणत्याही साक्षीदाराला किंवा पक्षकारांना कोणत्याही वस्तुस्थितीबद्दल विचारू शकतात; आणि
कोणतेही दस्तऐवज किंवा वस्तू तयार करण्याचे आदेश देऊ शकतात; आणि कोणत्याही पक्षांना किंवा त्यांच्या प्रतिनिधींना अशा कोणत्याही
प्रश्नावर किंवा आदेशावर आक्षेप घेण्याचा किंवा न्यायालयाच्या परवानगीशिवाय, अशा कोणत्याही प्रश्नाच्या उत्तरात दिलेल्या कोणत्याही 35
उत्तरावर कोणत्याही साक्षीदाराची उलटतपासणी करण्याचा अधिकार असणार नाही:

परंतु येथे प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर या कायद्याने घोषित केलेल्या तथ्यांवर आधारित असणे आवश्यक आहे आणि ते
योग्यरित्या सिद्ध केले आहे:

परंतु पुढे असे की, हे कलम कोणत्याही न्यायाधीशाला कोणत्याही प्रश्नाचे उत्तर देण्यास भाग पाडण्यासाठी, किंवा असा कोणताही 40
कागदपत्र सादर करण्यास अधिकृत करणार नाही जे असा साक्षीदार कलम 136 ते 140 अन्वये उत्तर देण्यास नकार देण्यास किंवा सादर
करण्यास पात्र असेल, दोन्ही समावेशी, जर प्रश्न विचारला गेला असेल तर. किंवा दस्तऐवज प्रतिकूल पक्षाने मागवले होते; किंवा न्यायाधीश
असा कोणताही प्रश्न विचारू शकणार नाहीत जो कलम १५७ किंवा १५८ अंतर्गत इतर कोणत्याही व्यक्तीला विचारणे अयोग्य असेल; किंवा
तो कोणत्याही दस्तऐवजाचा प्राथमिक पुरावा देऊ शकणार नाही, याआधी अपवाद वगळता.

अध्याय अकरावा

अयोग्य प्रवेश आणि पुरावा नाकारणे

169. पुराव्याचा अयोग्य प्रवेश किंवा नाकारणे हे स्वतःच नवीन खटल्यासाठी किंवा कोणत्याही परिस्थितीत कोणताही निर्णय उलटविण्याचे कारण असू शकत नाही, जर ते ज्या न्यायालयासमोर असे आक्षेप घेतले गेले असेल त्या न्यायालयासमोर हजर होईल, ज्यावर
५ आक्षेप घेतलेल्या पुराव्यांपासून स्वतंत्रपणे आणि मान्य केले की, निर्णयाचे औचित्य सिद्ध करण्यासाठी पुरेसे पुरावे आहेत किंवा, जर नाकारलेले पुरावे प्राप्त झाले असतील, तर निर्णयात फरक नसावा.

अयोग्य प्रवेश किंवा पुरावे नाकारल्याबद्दल नवीन वाचणी नाही.

1872 चा 1.

170. (1) भारतीय पुरावा कायदा, 1872 याद्वारे रद्द करण्यात आला आहे.

रद्द करा आणि बचत करा.

(२) अशा निरसनास न जुमानता, हा कायदा ज्या तारखेपासून लागू होईल त्या तारखेपूर्वी, जर, कोणताही खटला, अर्ज, खटला,
10 चौकशी, तपास, कार्यवाही किंवा अपील प्रलंबित असेल तर, असा अर्ज, खटला, चौकशी, तपास, कार्यवाही किंवा अपील पुरावा कायदा, 1872 च्या तरतुदीनुसार, अशा सुरू होण्यापूर्वी लगेचच अंमलात आणले जाईल, जसे की हा कायदा अंमलात आला नाही.

1872 चा 1.

वेळापत्रक

प्रमाणपत्र

[विभाग ६३(४) पहा]

भाग अ

(पक्षाने भरावे)

1. मी, _____ (नाव), मुलगा/मुलगी/

_____ राहणाऱ्या _____ चा जौडीदार

येथे नोकरीला आहे _____

याद्वारे गंभीरपणे प्रतिज्ञा करा आणि प्रामाणिकपणे नमूद करा आणि खालीलप्रमाणे सबमिट करा:-

2. मी सांगतो की मी खालील उपकरणावरून घेतलेल्या डिजिटल रेकॉर्डचे आउटपुट तयार केले आहे
किंवा स्रोत (टिक मार्क):

संगणक / स्टोरेज मीडिया ☐ DVR ☐ मोबाईल ☐

फ्लॅश ड्राइव्ह ☐ सीडी/डीव्हीडी ☐ सर्व्हर ☐

ढग ☐ इतर ☐

इतर:

(निर्दिष्ट करा)

बनवा आणि मॉडेल: _____

रंग: _____

अनुक्रमांक: _____

IMEI/UIN/UID/MAC/Cloud ID _____ (लागू असेल)

आणि इतर कोणतीही संबंधित माहिती, जर असेल तर, डिक्लाइसबद्दल किंवा

स्रोत _____.

3. डिक्लाइस किंवा स्रोत अशा स्थितीत होते जेथे डिजिटल रेकॉर्ड पुनर्प्राप्त केले जाऊ शकते.

डिजिटल उपकरण आहे:

मालकीचे ☐ ठेवली ☐ व्यवस्थापित ☐

चालवले ☐

माझ्याद्वारे (लागू असेल म्हणून निवडा).

४७

भाग ब

(तज्ञांनी भरावे)

1. मी, _____ (नाव), मुलगा/मुलगी/

_____ राहणाऱ्या _____ चा जोडीदार

येथे नोकरीला आहे _____

याद्वारे गंभीरपणे प्रतिज्ञा करा आणि प्रामाणिकपणे नमूद करा आणि खालीलप्रमाणे सबमिट करा:-

2. मी सांगतो की मी खालील उपकरणावरून घेतलेल्या डिजिटल रेकॉर्डचे आउटपुट तयार केले आहे
किंवा स्रोत (टिक मार्क):

संगणक / स्टोरेज मीडिया ☐ DVR ☐ मोबाईल ☐

फ्लॅश ड्राइव्ह ☐ सीडी/डीव्हीडी ☐ सर्व्हर ☐

ढग ☐ इतर ☐

इतर:

(निर्दिष्ट करा)

बनवा आणि मॉडेल: _____ रंग: _____

अनुक्रमांक: _____

IMEI/UIN/UID/MAC/Cloud ID _____ (लागू असेल)

आणि इतर कोणतीही संबंधित माहिती, जर असेल तर, डिव्हाइसबद्दल किंवा

स्रोत _____.

3. डिव्हाइस किंवा स्रोत अशा स्थितीत होते जेथे डिजिटल रेकॉर्ड पुनर्प्राप्त केले जाऊ शकते.

डिजिटल उपकरण आहे:

मालकीचे ☐ ठेवली ☐ व्यवस्थापित ☐

चालवले ☐

माझ्याद्वारे (लागू असेल म्हणून निवडा).

4. मी सांगतो की डिजिटल रेकॉर्डचे डिजिटल रेकॉर्ड/आउटपुट घेताना डिव्हाइस होते

इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डमधील सामग्री किंवा त्याच्या अचूकतेवर परिणाम न करता योग्यरित्या कार्य करणे किंवा

त्याची सामग्री आणि डिजिटल रेकॉर्डचे हॅश व्हॅल्यू खाली सीलबंद स्वरूपात पुनरुत्पादित केले आहे किंवा

खालीलप्रमाणे स्टोरेज मीडियामध्ये पॅक केलेले कव्हर:

बनवा आणि मॉडेल: _____

अनुक्रमांक: _____

हॅश मूल्य:

हॅशिंग अल्गोरिदम:

☐ SHA1:

☐ SHA256:

☐ MD5:

☐ इतर: _____ (कायदेशीरपणे लागू मानक)

तारीख (DD/MM/YYYY): _____

वेळ (IST): _____ तास (24 तासांच्या स्वरूपात)

ठिकाण: _____

(हॅश अहवाल प्रमाणपत्रासोबत जोडावा)

शिक्का:

(नाव, पद, स्वाक्षरी)

ठिकाण:

तारीख:

टीप:

1. खूण चिन्हांकित करण्यासाठी बॉक्स ☐ लागू असल्यास किंवा लागू नसल्यास ओलांडलेले ☐.
2. IMEI : आंतरराष्ट्रीय मोबाइल उपकरण ओळख कोणत्याही मोबाइल डिवाइसवरून मिळू शकते
डायल *#06# वापरून
3. UIN: नागरी विमान वाहतूक महासंचालनालयाने जारी केलेला अद्वितीय ओळख क्रमांक,
भारत सरकार (केवळ ड्रोनच्या बाबतीत लागू).
4. UID: युनिक आयडेंटिफिकेशन नंबर - हा मोबाईल, कॉम्प्युटरचा अनुक्रमांक असू शकतो.
लॅपटॉप, स्टोरेज मीडिया, सीसीटीव्ही, फ्लॅश ड्राइव्ह किंवा कोणतेही हार्डवेअर.

वस्तु आणि कारणांचे विधान

1872 मध्ये पुराव्यासंबंधीचा कायदा एकत्रित करण्याच्या उद्देशाने पुरावा कायदा लागू करण्यात आला ज्याच्या आधारे न्यायालय खटल्याच्या वस्तुस्थितीबद्दल निष्कर्षपर्यंत पोहोचू शकेल आणि त्यानंतर निकाल देऊ शकेल आणि तो 1 सप्टेंबर 1872 रोजी लागू झाला.

2. भारतीय लोकशाहीच्या सात दशकांचा अनुभव भारतीय पुरावा कायद्यासह आपल्या फौजदारी कायद्यांचा सर्वसमावेशक पुनर्विलोकन आणि समकालीन गरजा आणि लोकांच्या आकांक्षेनुसार त्यांचा अवलंब करण्याची मागणी करतो. पुराव्याचा कायदा (वास्तविक किंवा प्रक्रियात्मक कायदा नसणे), 'विशेषण कायदा' या श्रेणीमध्ये येतो, जो याचिका आणि कार्यपद्धती परिभाषित करतो ज्याद्वारे ठोस किंवा प्रक्रियात्मक कायदे कार्यान्वित केले जातात.

सध्याचा कायदा गेल्या काही दशकांमध्ये देशात झालेल्या तांत्रिक प्रगतीकडे लक्ष देत नाही.

3. The proposed legislation, namely "Bhartiya Sakshya Adhiniyam", inter alia, provides as under,—

(i) हे प्रदान करते की 'पुरावा' मध्ये इलेक्ट्रॉनिक पद्धतीने दिलेली कोणतीही माहिती समाविष्ट असते, जी साक्षीदार, आरोपी, तज्ञ आणि पीडितांना इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांद्वारे हजर करण्यास परवानगी देते;

(ii) तो पुरावा म्हणून इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्डच्या स्वीकार्यतेची तरतूद करतो आणि त्याचा कागदी नोंदीप्रमाणेच कायदेशीर प्रभाव, वैधता आणि अंमलबजावणीक्षमता असेल;

(iii) दुय्यम पुराव्याची व्याप्ती वाढवण्याचा प्रयत्न करते ज्याने यांत्रिक प्रक्रियेद्वारे मूळपासून बनवलेल्या प्रती, मूळपासून बनवलेल्या किंवा त्यांच्याशी तुलना केलेल्या प्रती, ज्या पक्षांनी त्यांची अंमलबजावणी केली नाही अशा दस्तऐवजांच्या प्रतिरूपे आणि त्यातील सामग्रीचे तोंडी खाते एखाद्या व्यक्तीने दिलेला कागदपत्र ज्याने तो स्वतः पाहिला आहे आणि मूळ रेकॉर्डचे हॅश # मूल्य दिलेले आहे ते दुय्यम पुराव्याच्या रूपात पुराव्याचा पुरावा म्हणून ग्राह्य धरले जाईल;

(iv) ते स्वीकारण्यायोग्य तथ्ये आणि न्यायालयांमध्ये त्याचे प्रमाणीकरण यावर मर्यादा घालण्याचा प्रयत्न करते. प्रस्तावित विधेयक पुराव्यांद्वारे प्रकरणातील तथ्ये आणि परिस्थिती हाताळण्यासाठी न्यायालयांच्या सरावाचे अधिक अचूक आणि एकसमान नियम सादर करते.

4. कलमांवरील नोट्स विधेयकाच्या विविध तरतुदी स्पष्ट करतात.

5. विधेयक वरील उद्दिष्टे साध्य करण्याचा प्रयत्न करते.

नवी दिल्ली; 9
ऑगस्ट 2023.

अमित शहा.

कलमांवरील टिपा

विधेयकाच्या कलम 1 मध्ये लहान शीर्षक, अर्ज आणि प्रारंभ यासाठी तरतूद करण्यात आली आहे.

विधेयकातील कलम 2 व्याख्या प्रदान करण्याचा प्रयत्न करते. हे कलम प्रस्तावित कायद्यात वापरल्या जाणाऱ्या विशिष्ट अभिव्यक्तींची व्याख्या प्रदान करण्याचा प्रयत्न करते.

विधेयकाचे कलम 3 हे प्रकरणातील तथ्ये आणि संबंधित तथ्ये यांच्या पुराव्याशी संबंधित आहे.

हे कलम पुरावे प्रदान करण्याचा प्रयत्न करते, कोणत्याही खटल्यामध्ये किंवा प्रकरणातील प्रत्येक वस्तुस्थितीचे अस्तित्व किंवा नसल्याबद्दल आणि अशा इतर तथ्ये संबंधित म्हणून घोषित केल्याबद्दल आणि इतर कोणत्याही गोष्टींबाबत दिली जाऊ शकतात.

विधेयकाचे कलम 4 समान व्यवहाराचा भाग असलेल्या तथ्यांच्या प्रासंगिकतेशी संबंधित आहे.

हे कलम असे तथ्य प्रदान करण्याचा प्रयत्न करते जे प्रकरणातील नसले तरी, प्रकरणातील वस्तुस्थितीशी किंवा समान व्यवहाराचा भाग म्हणून संबंधित वस्तुस्थितीशी इतके जोडलेले आहेत, मग ते एकाच वेळी आणि ठिकाणी किंवा वेगवेगळ्या ठिकाणी घडले असतील. वेळा आणि ठिकाणे.

विधेयकाचे कलम 5 हे तथ्यांशी संबंधित आहे जे प्रकरणातील तथ्ये किंवा संबंधित तथ्यांचे प्रसंग, कारण किंवा परिणाम आहेत.

हे कलम अशी तथ्ये प्रदान करण्याचा प्रयत्न करते जे प्रसंग, कारण किंवा परिणाम, तात्काळ किंवा अन्यथा, संबंधित तथ्ये किंवा प्रकरणातील तथ्ये आहेत, किंवा ज्या गोष्टींच्या अंतर्गत त्या घडल्या आहेत, किंवा ज्याने त्यांच्या घटनेची संधी दिली आहे किंवा व्यवहार, संबंधित आहेत.

विधेयकाचा खंड 6 हेतू, तयारी आणि मागील किंवा त्यानंतरच्या आचरणाशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करण्याचा प्रयत्न करते की कोणतीही वस्तुस्थिती संबंधित आहे जी ए दर्शवते किंवा बनवते मुद्दा किंवा संबंधित तथ्यातील कोणत्याही तथ्यासाठी हेतू किंवा तयारी.

असे प्रस्तावित आहे की कोणत्याही पक्षाचे, किंवा कोणत्याही एजंटचे कोणत्याही पक्षाचे, कोणत्याही दाव्यासाठी किंवा कार्यवाहीसाठी, अशा खटल्याच्या किंवा कार्यवाहीच्या संदर्भात, किंवा त्यातील किंवा संबंधित प्रकरणातील कोणत्याही तथ्याच्या संदर्भात, आणि कोणत्याही पक्षाचे वर्तन व्यक्ती, गुन्हा ज्याच्या विरुद्ध कोणत्याही कार्यवाहीचा विषय आहे, तो संबंधित आहे, जर असे वर्तन प्रकरणातील किंवा संबंधित वस्तुस्थितीतील कोणत्याही वस्तुस्थितीवर प्रभाव टाकत असेल किंवा प्रभावित करत असेल, आणि तो पूर्वीचा किंवा त्यानंतरचा असेल. पुढे स्पष्टीकरण 1 आणि 2 समाविष्ट करण्याचा प्रस्ताव आहे जेणेकरून "आचार" या शब्दाची अभिव्यक्ती स्पष्ट होईल.

विधेयकाचा खंड 7 मुद्दा किंवा संबंधित तथ्ये स्पष्ट करण्यासाठी किंवा सादर करण्यासाठी आवश्यक असलेल्या तथ्यांशी संबंधित आहे.

हे खंड प्रकरणातील किंवा संबंधित वस्तुस्थितीचे स्पष्टीकरण देण्यासाठी किंवा त्याची ओळख करून देण्यासाठी आवश्यक असलेली तथ्ये प्रदान करण्याचा प्रयत्न करते, किंवा जे प्रकरणातील तथ्य किंवा संबंधित वस्तुस्थितीद्वारे सुचविलेल्या अनुमानाचे समर्थन करते किंवा खंडन करते, किंवा जे कोणत्याही गोष्टीची किंवा व्यक्तीची ओळख स्थापित करते. , संबंधित आहे, किंवा प्रकरणातील कोणतीही वस्तुस्थिती किंवा संबंधित वस्तुस्थिती ज्या वेळी घडली ती वेळ किंवा ठिकाण निश्चित करणे, किंवा ज्या पक्षांद्वारे अशी कोणतीही वस्तुस्थिती व्यवहार करण्यात आली त्यांचे संबंध दर्शविते, ते त्या हेतूसाठी आवश्यक असल्याने ते संबंधित आहेत.

विधेयकाचे कलम 8 सामान्य डिझाइनच्या संदर्भात षड्यंत्रकृत्याने सांगितलेल्या गोष्टींशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करण्याचा प्रयत्न करते की दोन किंवा अधिक व्यक्तींनी एकत्रितपणे गुन्हा करण्याचा किंवा कारवाई करण्यायोग्य चुकीचा कट रचला आहे असे मानण्याचे वाजवी कारण आहे, अशा व्यक्तींपैकी कोणत्याही व्यक्तीने त्यांच्या सामान्य हेतूच्या संदर्भात काहीही सांगितले, केले किंवा लिहिले. जेव्हा अशा हेतूने त्यांच्यापैकी कोणीही प्रथम मनोरंजन केले होते, तेव्हा त्या प्रत्येक व्यक्तीच्या विरोधात एक प्रासंगिक तथ्य आहे ज्याचा असा विश्वास आहे की असे षड्यंत्र आहे, तसेच कटाचे अस्तित्व सिद्ध करण्याच्या हेतूने असे दर्शविण्याच्या उद्देशाने व्यक्ती त्यात पक्ष होती.

विधेयकाचे कलम 9 तथ्यांशी संबंधित आहे अन्यथा ते संबंधित होत नाही.

हे कलम अशा तथ्यांचा शोध घेते जे अन्यथा संबंधित नसतात ते प्रासंगिक आहेत की जर ते प्रकरणातील किंवा संबंधित तथ्यातील कोणत्याही तथ्याशी विसंगत असतील आणि जर ते स्वतःहून किंवा इतर तथ्यांशी संबंधित असतील तर ते प्रकरणातील किंवा संबंधित वस्तुस्थितीतील कोणत्याही वस्तुस्थितीचे अस्तित्व किंवा नसणे अत्यंत उच्च मानतात. संभाव्य किंवा असंभाव्य.

विधेयकाचे कलम 10 हे तथ्यांशी संबंधित आहे जे न्यायालयाला नुकसान भरपाईच्या दाव्यात संबंधित रक्कम निर्धारित करण्यास सक्षम करते.

हे कलम, इतर गोष्टींबरोबरच, असे प्रदान करते की ज्या दाव्यांमध्ये नुकसान भरपाईचा दावा केला जातो, अशी कोणतीही वस्तुस्थिती जी न्यायालयाला नुकसानीची रक्कम निर्धारित करण्यास सक्षम करेल ती संबंधित आहे.

विधेयकाचे कलम 11 योग्य किंवा प्रथा प्रश्नात असताना संबंधित तथ्यांशी संबंधित आहे.

हे कलम कोणत्याही हक्काच्या किंवा प्रथेच्या अस्तित्वाच्या प्रश्नाशी संबंधित आहे, तथ्ये संबंधित आहेत की कोणताही व्यवहार ज्याद्वारे प्रश्नातील हक्क किंवा प्रथा तयार केली गेली, दावा केला गेला, सुधारित केला गेला, ओळखला गेला, दावा केला गेला किंवा नाकारला गेला किंवा जो त्याच्या अस्तित्वाशी विसंगत होता. आणि विशिष्ट उदाहरणे ज्यामध्ये हक्क किंवा प्रथेचा दावा केला गेला, ओळखला गेला किंवा त्याचा वापर केला गेला किंवा ज्यामध्ये त्याचा वापर विवादित, ठामपणे किंवा सोडला गेला.

विधेयकाचे कलम १२ हे तथ्यांशी संबंधित आहे जे मनाची स्थिती किंवा शारीरिक भावनांचे अस्तित्व दर्शवते.

हे कलम हेतू, ज्ञान, सद्भावना, निष्काळजीपणा, अविचारीपणा, दुर्भावना किंवा कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तीबद्दल सद्भावना, किंवा शरीराच्या किंवा शारीरिक भावनांच्या कोणत्याही स्थितीचे अस्तित्व दर्शविणारी तथ्ये प्रदान करण्याचा प्रयत्न करते. , संबंधित असतात, जेव्हा अशा कोणत्याही मनाची किंवा शरीराची किंवा शारीरिक भावनांचे अस्तित्व समस्या किंवा संबंधित असते.

पुढे स्पष्टीकरण 1 आणि 2 समाविष्ट करण्याचा प्रस्ताव आहे जेणेकरून संबंधित स्थिती स्पष्ट होईल एखाद्या गुन्हाच्या आरोपीचे मन आणि मागील कमिशन ही संबंधित वस्तुस्थिती आहे.

विधेयकाचे कलम 13 हे कृत्य अपघाती किंवा हेतुपुरस्सर होते या प्रश्नाशी संबंधित तथ्यांशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करण्याचा प्रयत्न करते की एखादे कृत्य अपघाती किंवा हेतुपुरस्सर होते किंवा एखाद्या विशिष्ट ज्ञानाने किंवा हेतूने केले गेले होते की नाही असा प्रश्न आहे, ही वस्तुस्थिती आहे की अशी कृती समान घटनांच्या मालिकेचा भाग बनली आहे, ज्यामध्ये प्रत्येक व्यक्तीने कृत्य केले आहे. संबंधित होते, संबंधित आहे.

विधेयकाचे कलम 14 जेव्हा संबंधित असेल तेव्हा व्यवसायाच्या अस्तित्वाशी संबंधित आहे.

हे कलम प्रदान करण्याचा प्रयत्न करते की एखादी विशिष्ट कृती केली गेली होती की नाही असा प्रश्न आहे, व्यवसायाच्या कोणत्याही कोर्सचे अस्तित्व, ज्यानुसार ते नैसर्गिकरित्या केले गेले असते, ही एक प्रासंगिक वस्तुस्थिती आहे.

विधेयकाच्या कलम 15 मध्ये "प्रवेश" या शब्दाची व्याख्या केली आहे.

या कलमाने अशी व्याख्या केली आहे की प्रवेश हे विधान, तोंडी किंवा माहितीपट किंवा इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात समाविष्ट आहे, जे प्रकरणातील कोणत्याही वस्तुस्थितीचा किंवा संबंधित वस्तुस्थितीचा कोणताही निष्कर्ष सुचवते आणि जे कोणत्याही व्यक्तीने केले आहे, आणि परिस्थितीनुसार, पुढे नमूद केले आहे. .

विधेयकातील कलम 16 हा पक्षाकडून किंवा त्याच्या एजंटच्या प्रवेशाशी संबंधित आहे.

हे कलम, इतर गोष्टींबरोबरच, अशी तरतूद करते की कार्यवाहीसाठी पक्षाने किंवा एजंटने अशा कोणत्याही पक्षाला दिलेली विधाने, ज्यांना न्यायालय मानते, खटल्याच्या परिस्थितीत, स्पष्टपणे किंवा निहितपणे त्यांनी ते बनविण्यास अधिकृत केले आहे, प्रवेश आहेत.

पुढे असे प्रस्तावित करण्यात आले आहे की प्रातिनिधिक पात्रातील दाव्यामध्ये केलेली विधाने प्रवेश नाहीत, जोपर्यंत ते पक्षकाराने ते पात्र धारण केले नसताना आणि पुढील व्यक्ती ज्यांना कार्यवाहीच्या विषयामध्ये मालकी किंवा आर्थिक स्वारस्य आहे आणि कोण इतके स्वारस्य असलेल्या व्यक्तींच्या वर्णानुसार विधान करा किंवा

ज्या व्यक्तीकडून दाव्यातील पक्षकारांनी दाव्याच्या विषयात रस निर्माण केला आहे, त्यांना प्रवेश दिला जातो, जर ते विधाने करणाऱ्या व्यक्तीच्या हिताच्या निरंतरतेदरम्यान केले गेले असतील.

विधेयकातील कलम 17 अशा व्यक्तींच्या प्रवेशाशी संबंधित आहे ज्यांचे स्थान पक्षकाराच्या विरोधात असल्याचे सिद्ध करणे आवश्यक आहे.

हे कलम अशी तरतूद करण्याचा प्रयत्न करते की ज्या व्यक्तींचे स्थान किंवा दायित्व, दाव्यातील कोणत्याही पक्षाविरुद्ध सिद्ध करणे आवश्यक आहे, अशा व्यक्तींनी केलेली विधाने प्रवेश आहेत, जर अशी विधाने अशा व्यक्तींविरुद्ध अशा स्थिती किंवा दायित्वाच्या संबंधात संबंधित असतील. ऱ्हाय्यां विरुद्ध किंवा ऱ्हाय्यां विरुद्ध आणलेला खटला, आणि ऱ्हाय्यांना बनवणारी व्यक्ती अशा पदावर विराजमान असताना किंवा ऱ्हाय्यां जबाबदाऱ्यांच्या अधीन असताना ऱ्हायाचा दावा केला गेला असेल.

विधेयकाचे कलम 18 पक्षाने स्पष्टपणे संदर्भित केलेल्या व्यक्तींच्या प्रवेशाशी संबंधित आहे
सूट

हे कलम दाव्यातील पक्षकार असलेल्या व्यक्तींनी केलेल्या विधानांशी संबंधित आहे
विवादित प्रकरणाच्या संदर्भात माहितीसाठी स्पष्टपणे संदर्भित केलेले प्रवेश आहेत.

विधेयकातील कलम 19 व्यक्तींच्या विरुद्ध प्रवेशाच्या पुराव्याच्या मान्यतेशी संबंधित आहे
त्यांना बनवणे, आणि त्यांच्या वतीने किंवा त्यांच्या वतीने.

हे कलम प्रदान करते की प्रवेश हे संबंधित आहेत आणि ते बनवणाऱ्या व्यक्तीच्या किंवा त्याच्या हिताच्या प्रतिनिधीच्या विरोधात सिद्ध केले जाऊ शकतात; परंतु ते त्यांना बनवणाऱ्या व्यक्तीद्वारे किंवा त्यांच्या हितासाठी किंवा त्यांच्या प्रतिनिधीद्वारे सिद्ध केले जाऊ शकत नाहीत.

हे कलम पुढे काही प्रकरणांमध्ये अपवाद प्रदान करते ज्यामध्ये प्रकरणातील तथ्यांचे विधान किंवा संबंधित वस्तुस्थिती मृत झालेल्या किंवा सापडत नसलेल्या व्यक्तीने दिली आहे. हे देखील सवलत आहे की जेथे प्रवेश करणाऱ्या व्यक्तीद्वारे किंवा त्या व्यक्तीच्या वतीने सिद्ध केले जाऊ शकते जेव्हा त्यामध्ये मनाची किंवा शरीराची कोणतीही स्थिती, संबंधित किंवा समस्या असलेल्या, अशा वेळी किंवा त्या वेळी केलेल्या अस्तित्वाचे विधान असते. मनाची किंवा शरीराची स्थिती अस्तित्वात आहे, आणि वर्तनासह त्याचे खोटे असथ्य असे प्रतिपादन केले जाते आणि जर ते प्रवेशाव्यतिरिक्त संबंधित असेल तर.

विधेयकातील कलम 20 जेव्हा दस्तऐवजांच्या सामग्रीसाठी तोंडी प्रवेश संबंधित असेल तेव्हा संबंधित आहे.

हे कलम प्रदान करते की दस्तऐवजाच्या मजकुरासाठी तोंडी प्रवेश संबंधित नाहीत, जोपर्यंत ते सिद्ध करण्याचा प्रस्ताव देणारा पक्ष असे दर्शवत नाही की तो अशा दस्तऐवजाच्या मजकुराचा दुय्यम पुरावा देण्यास पात्र आहे जोपर्यंत यापुढे समाविष्ट असलेल्या नियमांनुसार, किंवा जोपर्यंत तयार केलेल्या दस्तऐवजाच्या सत्यतेवर प्रश्नचिन्ह आहे.

विधेयकातील कलम 21 हे संबंधित असताना दिवाणी प्रकरणांमध्ये प्रवेश देण्याबाबत संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की दिवाणी प्रकरणांमध्ये कोणताही प्रवेश संबंधित नाही, जर तो एकतर स्पष्ट अटीवर केला गेला की त्याचा पुरावा देऊ नये किंवा ज्या परिस्थितीतून न्यायालय असा अंदाज लावू शकेल की पक्षांनी एकत्रितपणे मान्य केले आहे की त्याचा पुरावा असावा. दिले जाणार नाही.

विधेयकातील कलम 22 फौजदारी कार्यवाहीमध्ये अप्रासंगिक असताना प्रलोभन, धमकी, जबरदस्ती किंवा वचनानुळे झालेल्या कबुलीजबाबाशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की आरोपी व्यक्तीने दिलेला कबुलीजबाब फौजदारी कारवाईमध्ये अप्रासंगिक आहे, कोणत्याही प्रलोभन, धमकी, जबरदस्ती किंवा अभिवचनामुळे आरोपी व्यक्तीविरुद्धच्या आरोपाचा संदर्भ, अधिकार असलेल्या व्यक्तीकडून कार्यवाही आणि पुरेशी आहे. न्यायालयाचा अभिप्राय, आरोपी व्यक्तीला वाजवी वाटेल अशी कारणे द्यावीत असे समजावे की असे करून तो कोणताही फायदा मिळवेल किंवा त्याच्या विरुद्धच्या कार्यवाहीच्या संदर्भात तात्कालिक स्वरूपाचे कोणतेही वाईट टाळेल.

विधेयकातील कलम 23 पोलीस अधिकाऱ्याच्या कबुलीजबाबाशी संबंधित आहे.

हे कलम स्पष्ट करते की पोलीस अधिकाऱ्याला दिलेला कोणताही कबुलीजबाब कोणत्याही गुन्ह्याचा आरोप असलेल्या व्यक्तीविरुद्ध सिद्ध करता येणार नाही, जोपर्यंत तो एखाद्याच्या तात्काळ उपस्थितीत केला जात नाही.
त्याच्याविरुद्ध दंडाधिकारी सिद्ध होईल:

शिवाय, अशी तरतूद समाविष्ट करण्यासाठी देखील प्रदान करण्यात आली आहे की जेव्हा कोणत्याही गुन्ह्याचा आरोप असलेल्या व्यक्तीकडून, पोलिस अधिकाऱ्याच्या ताब्यात मिळालेल्या माहितीच्या परिणामात कोणतीही वस्तुस्थिती आढळून आली तेव्हा, अशा प्रकारची बरीचशी माहिती, मग ती एवढी आहे की नाही. कबुलीजबाब किंवा नाही, जसे की त्याद्वारे शोधलेल्या वस्तुस्थितीशी स्पष्टपणे संबंधित आहे, हे सिद्ध केले जाऊ शकते.

विधेयकाचे कलम 24 हे सिद्ध झालेल्या कबुलीजबाबच्या विचाराशी संबंधित आहे आणि त्याच गुन्ह्यासाठी संयुक्तपणे खटला चालवणाऱ्या व्यक्तीवर आणि इतरांना प्रभावित करते.

या कलमात अशी तरतूद आहे की जेव्हा एकाच गुन्ह्यासाठी एकापेक्षा अधिक व्यक्तींवर संयुक्तपणे खटला चालवला जात असेल आणि अशा व्यक्तींपैकी एकाचे स्वतःवर आणि अशा काही व्यक्तींवर प्रभाव टाकून दिलेली कबुलीजबाब सिद्ध होईल, तेव्हा न्यायालय अशा इतरांच्या विरुद्ध कबुलीजबाब विचारात घेऊ शकते. व्यक्ती तसेच अशी कबुली देणाऱ्या व्यक्तीविरुद्ध. फौजदारी प्रक्रिया संहिता, 1973 च्या कलम 82 अंतर्गत आरोपीच्या अनुपस्थितीत चाललेल्या खटल्यासाठी "गुन्हा" या शब्दासाठी स्पष्टीकरण I आणि स्पष्टीकरण II समाविष्ट करण्याचा प्रस्ताव आहे .

विधेयकाच्या कलम 25 मध्ये असे नमूद केले आहे की प्रवेश निर्णायक पुरावा नाही, परंतु थांबू शकतो.

हे कलम प्रदान करते की प्रवेश हे दाखल केलेल्या बाबींचे निर्णायक पुरावे नाहीत परंतु ते एस्टोपेल म्हणून कार्य करू शकतात.

विधेयकाचा खंड २६ प्रकरणांशी संबंधित आहे ज्यात तथ्यांचे विधान मुद्दे किंवा संबंधित आहे मरण पावलेल्या किंवा सापडत नसलेल्या व्यक्तीची वस्तुस्थिती संबंधित आहे.

हे कलम, इतर गोष्टींबरोबरच, एखाद्या मृत व्यक्तीने केलेल्या संबंधित तथ्यांच्या लेखी किंवा मौखिक विधानांशी संबंधित आहे, जो सापडला नाही, किंवा जो पुरावा देण्यास अक्षम झाला आहे, किंवा ज्याची उपस्थिती रकमेशिवाय मिळवता येत नाही. विलंब किंवा खर्चाचा जो खटल्याच्या परिस्थितीत न्यायालयास अवाजवी वाटतो, स्वतः प्रकरणातील तथ्य किंवा संबंधित तथ्ये, एखाद्या व्यक्तीच्या विधानाच्या बाबतीत, त्याचा मृत्यू झाला; व्यवसायाच्या सामान्य कोर्समध्ये; व्यक्तीच्या आर्थिक किंवा मालकीच्या हिताच्या विरुद्ध; कोणत्याही सार्वजनिक हक्क किंवा प्रथा किंवा सार्वजनिक किंवा सामान्य हिताच्या बाबींच्या अस्तित्वाबद्दल अशा कोणत्याही व्यक्तीचे मत; रक्त, विवाह किंवा व्यक्तीमधील दत्तक याद्वारे कोणत्याही नातेसंबंधाचे अस्तित्व.

विधेयकातील कलम 27 नंतरच्या कार्यवाहीमध्ये सिद्ध करण्यासाठी काही पुराव्याच्या प्रासंगिकतेशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की न्यायालयीन कार्यवाहीमध्ये साक्षीदाराने दिलेला पुरावा, किंवा कायद्याने अधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीपूर्वी, हे सिद्ध करण्याच्या उद्देशाने संबंधित आहे, त्यानंतरच्या न्यायालयीन कार्यवाहीमध्ये, कार्यवाही समान पक्ष किंवा त्यांचे प्रतिनिधी यांच्यात होती. व्याज पहिल्या प्रक्रियेतील प्रतिकूल पक्षाला उलटतपासणी करण्याचा अधिकार आणि संधी होती आणि प्रकरणातील प्रश्न दुसऱ्या कार्यवाहीप्रमाणेच पहिल्या प्रमाणेच होते.

विधेयकातील कलम 28 जेव्हा संबंधित असेल तेव्हा खात्याच्या पुस्तकांमधील नोंदींशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की, इलेक्ट्रॉनिक फॉर्ममध्ये ठेवलेल्या, व्यवसायादरम्यान नियमितपणे ठेवलेल्या लेखापुस्तकांतील नोंदी जेव्हा जेव्हा न्यायालयाला चौकशी करायची असते अशा प्रकरणाचा संदर्भ घेतात तेव्हा त्या संबंधित असतात, परंतु अशी विधाने एकट्या नसतात. कोणत्याही व्यक्तीला जबाबदार धरण्यासाठी पुरेसा पुरावा.

विधेयकाचे कलम 29 सार्वजनिक रेकॉर्डमधील नोंदी किंवा कर्तव्य पार पाडताना केलेल्या इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की कोणत्याही सार्वजनिक किंवा इतर अधिकृत पुस्तकात, नोंदणीमध्ये किंवा रेकॉर्डमध्ये किंवा इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डमध्ये केलेली नोंद, प्रकरणातील वस्तुस्थिती किंवा संबंधित वस्तुस्थिती दर्शविणारी, आणि सार्वजनिक सेवकाने त्याच्या अधिकृत कर्तव्याच्या पूर्ततेसाठी किंवा इतर कोणत्याही व्यक्तीद्वारे केलेली नोंद. ज्या देशाच्या कायद्याने विशेष आज्ञा दिलेली कर्तव्य बजावणारी व्यक्ती, ज्यामध्ये असे पुस्तक, नोंदवही किंवा रेकॉर्ड किंवा इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड ठेवलेले असते, ती स्वतःच एक संबंधित वस्तुस्थिती आहे.

विधेयकातील कलम 30 हे नकाशे, तक्ते आणि योजनांमधील विधानांच्या प्रासंगिकतेशी संबंधित आहे.

या कलमात असे प्रदान केले आहे की सामान्यतः सार्वजनिक विक्रीसाठी ऑफर केलेल्या प्रकाशित नकाशे किंवा तक्त्यामध्ये किंवा केंद्र सरकार किंवा कोणत्याही राज्य सरकारच्या अधिकाराखाली तयार केलेल्या नकाशे किंवा योजनांमध्ये तयार केलेल्या प्रकरणातील तथ्ये किंवा संबंधित तथ्ये अशा नकाशे, तक्ते किंवा योजनांमध्ये नमूद केलेली स्वतःच संबंधित तथ्ये आहेत.

विधेयकाचे कलम 31 सार्वजनिक स्वरूपाच्या वस्तुस्थितीच्या विधानाच्या प्रासंगिकतेशी संबंधित आहे
काही कायदे किंवा अधिसूचनांमध्ये समाविष्ट आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की जेव्हा न्यायालयाला सार्वजनिक स्वरूपाच्या कोणत्याही वस्तुस्थितीच्या अस्तित्वाविषयी मत बनवायचे असते, तेव्हा त्याचे कोणतेही विधान, कोणत्याही केंद्रीय कायदा किंवा राज्य कायद्यामध्ये किंवा केंद्र सरकार किंवा राज्य सरकारच्या अधिसूचनेमध्ये समाविष्ट असलेल्या पाठात केले जाते. संबंधित अधिकृत राजपत्रात किंवा कोणत्याही छापील कागदात किंवा इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल स्वरूपात असे राजपत्र असावे, ही एक संबंधित वस्तुस्थिती आहे.

विधेयकातील कलम 32 कायद्यात समाविष्ट असलेल्या कोणत्याही कायद्याच्या विधानांच्या प्रासंगिकतेशी संबंधित आहे
इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल फॉर्मसह पुस्तके.

या कलमात अशी तरतूद आहे की जेव्हा न्यायालयाला कोणत्याही देशाच्या कायद्याबद्दल मत बनवायचे असते, तेव्हा अशा कायद्याचे कोणतेही विधान अशा देशाच्या सरकारच्या अधिकाराखाली इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल स्वरूपात मुद्रित किंवा प्रकाशित करण्याचा हेतू असलेल्या पुस्तकात समाविष्ट आहे. आणि असा कोणताही कायदा समाविष्ट करणे, आणि अशा देशाच्या न्यायालयांच्या निर्णयाचा कोणताही अहवाल इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल स्वरूपात समाविष्ट असलेल्या पुस्तकात समाविष्ट आहे ज्यात अशा निर्णयांचा अहवाल आहे.

विधेयकाचे कलम 33 हे विधान अ चा भाग बनते तेव्हा द्यावयाच्या पुराव्याशी संबंधित आहे
संभाषण, दस्तऐवज, इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड, पुस्तक किंवा पत्रांची मालिका किंवा कागदपत्रे.

हे कलम असे प्रदान करते की ज्याचे कोणतेही विधान पुरावे दिले गेले आहेत ते दीर्घ विधानाचा भाग आहे, किंवा संभाषणाचा किंवा वेगळ्या दस्तऐवजाचा भाग आहे, किंवा एखाद्या दस्तऐवजात समाविष्ट आहे जे पुस्तकाचा भाग आहे किंवा इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डचा भाग आहे. किंवा पत्रांच्या किंवा कागदपत्रांच्या जोडलेल्या मालिकेचा पुरावा, विधान, संभाषण, दस्तऐवज, इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड, पुस्तक किंवा पत्रे किंवा कागदपत्रांची मालिका न्यायालयास त्या विशिष्ट प्रकरणात आवश्यक वाटेल इतके आणि अधिक नाही. विधानाचे स्वरूप आणि परिणाम आणि ते कोणत्या परिस्थितीत केले गेले याची समज.

विधेयकाचे कलम 34 दुसऱ्या खटल्याला किंवा खटल्याला रोखण्यासाठी संबंधित मागील निकालांशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की कायद्याने कोणत्याही न्यायालयाला खटल्याची दखल घेण्यापासून किंवा खटला चालविण्यास प्रतिबंधित करणारा कोणताही निकाल, आदेश किंवा डिक्री अस्तित्वात असणे ही एक प्रासंगिक वस्तुस्थिती आहे जेव्हा अशा न्यायालयाने अशा दाव्याची दखल घेणे आवश्यक आहे की नाही. अशी चाचणी घ्या.

विधेयकाचे कलम 35 प्रोबेट इ.च्या अंमलबजावणीच्या अधिकारक्षेत्राच्या वापरात काही निर्णयांच्या प्रासंगिकतेशी संबंधित आहे.

हे कलम, इतर गोष्टींबरोबरच, सक्षम न्यायालय किंवा न्यायाधिकरणाच्या अंतिम निर्णयाची, आदेशाची किंवा डिक्रीची प्रासंगिकता प्रदान करते, प्रोबेट, वैवाहिक, अॅडमिरल्टी किंवा दिवाळखोरी अधिकारक्षेत्रात, जे कोणत्याही व्यक्तीस कोणतेही कायदेशीर पात्र बहाल करते किंवा काढून घेते, किंवा जे कोणत्याही व्यक्तीला अशा कोणत्याही वर्णासाठी किंवा कोणत्याही विशिष्ट गोष्टीसाठी हक्कदार असल्याचे घोषित करते, कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तीच्या विरुद्ध नाही परंतु पूर्णपणे, जेव्हा अशा कोणत्याही कायदेशीर वर्णाचे अस्तित्व किंवा अशा कोणत्याही व्यक्तीचे शीर्षक असेल तेव्हा ते संबंधित असेल गोष्ट, संबंधित आहे आणि सांगितलेला निर्णय, आदेश, डिक्री हा निर्णायक पुरावा आहे.

विधेयकाचे कलम 36 हे कलम 35 मध्ये नमूद केलेले निर्णय, आदेश किंवा डिक्री यांच्या प्रासंगिकतेशी आणि परिणामाशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की खंड 35 मध्ये नमूद केलेल्या व्यतिरिक्त इतर निर्णय, आदेश किंवा डिक्री हे चौकशीशी संबंधित सार्वजनिक स्वरूपाच्या प्रकरणांशी संबंधित असतील तर ते संबंधित आहेत; परंतु असे निवाडे, आदेश किंवा हुकूम ते जे सांगतात त्याचा निर्णायक पुरावा नसतात.

विधेयकाचे कलम 37 नमूद केलेल्या व्यतिरिक्त निर्णय, आदेश किंवा डिक्रीशी संबंधित आहे
कलम 34, 35 आणि 36 मध्ये जेव्हा संबंधित असेल.

हे कलम असे प्रदान करते की कलम 34, 35 आणि 36 मध्ये नमूद केलेल्या व्यतिरिक्त इतर निर्णय किंवा आदेश किंवा डिक्री अप्रासंगिक आहेत, जोपर्यंत असा निर्णय किंवा आदेश किंवा डिक्रीचे अस्तित्व हे प्रकरणातील तथ्य आहे किंवा याच्या इतर काही तरतुदीनुसार संबंधित आहे. अधिनियम.

विधेयकाचे कलम 38 फसवणूक किंवा निकाल मिळविण्यात संगनमताने किंवा न्यायालयाच्या अक्षमतेची संबंधित आहे, हे सिद्ध केले जाऊ शकते.

या कलमात अशी तरतूद आहे की खटल्यातील किंवा इतर कार्यवाहीतील कोणताही पक्षकार दर्शवू शकतो की कलम 34, 35 आणि 36 अंतर्गत संबंधित असलेला कोणताही निर्णय, आदेश किंवा हुकूम, आणि जो प्रतिकूल पक्षाने सिद्ध केला आहे, तो सक्षम नसलेल्या न्यायालयाने दिला होता. ते वितरित करा, किंवा फसवणूक किंवा संगनमताने प्राप्त केले गेले.

विधेयकातील कलम ३९ तज्ञांच्या मतांशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की न्यायालयाने परदेशी कायदा किंवा विज्ञान, कला, किंवा इतर कोणत्याही क्षेत्रातील तज्ञांचे मत तयार केले पाहिजे किंवा हस्तलेखन किंवा बोट्यांचे ठसे ओळखणे हे संबंधित तथ्य आहे आणि अशा व्यक्तींना तज्ञ म्हटले जाते. , आणि कोणत्याही संगणक संसाधनामध्ये किंवा इतर कोणत्याही इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल स्वरूपात प्रसारित किंवा संग्रहित केलेल्या कोणत्याही माहितीशी संबंधित बाबी, माहिती तंत्रज्ञान कायदा, 2000 च्या कलम 79A मध्ये संदर्भित इलेक्ट्रॉनिक पुराव्याच्या परीक्षकाचे मत ही एक प्रासंगिक वस्तुस्थिती आहे.

विधेयकाचे कलम 40 तज्ञांच्या मतांवर आधारित तथ्यांशी संबंधित आहे.

हे कलम प्रदान करते की तथ्ये, अन्यथा संबंधित नसून, ते समर्थन देत असल्यास संबंधित आहेत किंवा तज्ञांच्या मतांशी विसंगत आहेत, जेव्हा अशी मते प्रासंगिक असतात.

विधेयकाचे कलम 41 हे हाताने लिहिणे आणि डिजिटल स्वाक्षरी यासंबंधीच्या मताशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की ज्या व्यक्तीद्वारे कोणतेही दस्तऐवज लिहिले गेले किंवा स्वाक्षरी केली गेली त्या व्यक्तीबद्दल, ज्या व्यक्तीद्वारे ते लिहिले गेले किंवा स्वाक्षरी केली गेली असेल अशा व्यक्तीच्या हस्तलिखिताशी परिचित असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीचे मत कोर्टाने तयार केले पाहिजे. त्या व्यक्तीने लिहिलेले किंवा स्वाक्षरी केलेले नाही आणि कोणत्याही व्यक्तीची इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी, ही एक संबंधित वस्तुस्थिती आहे.

विधेयकाचे कलम 42 सामान्य प्रथा किंवा अधिकार अस्तित्वात असलेल्या मताच्या प्रासंगिकतेची संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की न्यायालयाने कोणत्याही सामान्य प्रथा किंवा अधिकाराच्या अस्तित्वाविषयी मत तयार केले पाहिजे, अशा प्रथा किंवा अधिकाराच्या अस्तित्वाविषयी मते, ज्यांना ती अस्तित्वात असल्यास तिच्या अस्तित्वाबद्दल माहिती असेल, संबंधित आहेत.

विधेयकाचे कलम 43 वापर, सिद्धांत इत्यादीबाबत मताच्या प्रासंगिकतेची संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की न्यायालयाने वापर आणि सिद्धांत, कोणत्याही धार्मिक किंवा धर्मादाय संस्थेचे संविधान आणि शासन, किंवा विशिष्ट जिल्ह्यांमध्ये किंवा विशिष्ट वर्गातील लोकांद्वारे वापरल्या जाणाऱ्या शब्दांचा किंवा संज्ञांचा अर्थ आणि मतांबद्दल मत तयार केले पाहिजे. त्यावरील ज्ञानाची विशेष साधने असलेल्या व्यक्तींची, संबंधित तथ्ये आहेत.

विधेयकाचे कलम 44 संबंधांवरील मताच्या प्रासंगिकतेची संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की, कुटुंबातील सदस्य म्हणून किंवा अन्यथा, विशेष माध्यम असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीच्या, आचरणाद्वारे व्यक्त केलेल्या मतावरील व्यक्तीच्या नातेसंबंधाविषयी, अशा नातेसंबंधाच्या अस्तित्वाबाबत न्यायालयाने मत तयार केले पाहिजे. या विषयावरील ज्ञान, ही एक प्रासंगिक वस्तुस्थिती आहे, परंतु असे मत घटस्फोट कायदा, 1869 अंतर्गत कार्यवाहीमध्ये किंवा भारतीय न्याय संहिता, 2023 च्या कलम 81 च्या कलम 81 अंतर्गत खटल्यांमध्ये विवाह सिद्ध करण्यासाठी पुरेसे नाही.

विधेयकाचे कलम 45 मताच्या आधारांच्या प्रासंगिकतेची संबंधित आहे.

हे कलम प्रदान करते की कोणत्याही जिवंत व्यक्तीचे मत संबंधित आहे जे असे मत आधारित आहे ते देखील प्रासंगिक आहेत.

विधेयकाचे कलम 46 दिवाणी खटल्यांच्या चारित्र्याशी संबंधित आहे, ज्यामुळे वर्तन दोषी, अप्रासंगिक सिद्ध होते.

हे कलम असे प्रदान करते की दिवाणी प्रकरणांमध्ये, संबंधित व्यक्तीचे चारित्र्य जसे की त्याच्यावर आरोपित केलेले कोणतेही वर्तन संभाव्य किंवा असंभाव्य असे प्रतिपादन करणे हे अप्रासंगिक आहे, त्याशिवाय असे पात्र तथ्यांवरून दिसून येते अन्यथा संबंधित आहे.

विधेयकातील कलम 47 पूर्वीच्या चांगल्या चारित्र्याशी संबंधित गुन्हेगारी प्रकरणांशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की फौजदारी कारवाईत, आरोपी व्यक्तीची वस्तुस्थिती आहे चांगल्या वर्णाचे, संबंधित आहे.

विधेयकाचे कलम 48 विशिष्ट प्रकरणांमध्ये संबंधित नसलेल्या चारित्र्य किंवा मागील लैंगिक अनुभवाच्या पुराव्याशी संबंधित आहे.

या कलमात कलम ६४, कलम ६५, कलम ६७, कलम ६६, कलम ६७, कलम ७०, कलम ७१, कलम ७३, कलम ७४, कलम ७५, कलम ७६ किंवा कलम ७७ नुसार खटल्यात अशी तरतूद आहे. सुरक्षा अवम गरिमा संहिता, 2023 किंवा असा कोणताही गुन्हा करण्याच्या प्रयत्नासाठी, जिथे संमतीचा प्रश्न आहे, पीडितेच्या चारित्र्याचा पुरावा किंवा अशा व्यक्तीचा कोणत्याही व्यक्तीसोबतचा पूर्वीचा लैंगिक अनुभव अशा प्रकरणाशी संबंधित असणार नाही. संमती किंवा संमतीची गुणवत्ता.

विधेयकाचे कलम 49 उत्तराशिवाय, संबंधित नसलेल्या मागील वाईट वर्णाच्या प्रासंगिकतेशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की फौजदारी कारवाईमध्ये, आरोपीचे चारित्र्य वाईट आहे, हे अप्रासंगिक आहे, जोपर्यंत त्याचे चारित्र्य चांगले असल्याचा पुरावा दिला जात नाही, अशा परिस्थितीत ते संबंधित होते.

विधेयकातील कलम 50 कोणत्याही व्यक्तीच्या चारित्र्याशी संबंधित आहे जसे की त्याला प्राप्त झालेल्या नुकसानीच्या रकमेवर परिणाम होतो, दिवाणी प्रकरणांमध्ये संबंधित आहे.

या विधेयकाच्या कलम ५१ मध्ये अशी तरतूद आहे की न्यायालय न्यायिक दखल घेणार नाही सिद्ध करणे आवश्यक आहे.

विधेयकातील कलम 52 हे तथ्यांशी संबंधित आहे ज्याची न्यायालय न्यायालयीन दखल घेईल.

या कलमात अशी तरतूद आहे की न्यायालय भारताच्या प्रदेशात लागू असलेल्या सर्व कायद्यांची न्यायालयीन दखल घेईल ज्यात अतिरिक्त-प्रादेशिक ऑपरेशन असलेल्या कायद्यांचा समावेश आहे; आंतरराष्ट्रीय करार, भारताने देश किंवा देशांशी केलेला करार किंवा करार किंवा आंतरराष्ट्रीय संघटना किंवा इतर संस्थांमध्ये भारताने घेतलेले निर्णय; भारताच्या संविधान सभा, भारताच्या संसदेची आणि राज्य विधानमंडळांची कार्यवाही; सर्व न्यायालये आणि न्यायाधिकरणांचे सील; अॅडमिरल्टी आणि सागरी अधिकार क्षेत्र, नोटरी पब्लिक, आणि सर्व सील जे कोणत्याही व्यक्तीला संविधानाद्वारे किंवा संसदेच्या कायद्याद्वारे किंवा राज्य विधानमंडळाच्या कायद्याद्वारे किंवा भारतातील कायद्याचे अधिकार असलेल्या नियमांद्वारे वापरण्यास अधिकृत केले आहे; कार्यालयात प्रवेश, नावे, पदव्या, कार्ये आणि कोणत्याही राज्यातील कोणतेही सार्वजनिक कार्यालय म्हणून भरणाऱ्या व्यक्तीची स्वाक्षरी, जर अशा कार्यालयात त्यांच्या नियुक्तीची वस्तुस्थिती कोणत्याही अधिकृत राजपत्रात सूचित केली गेली असेल; भारत सरकारने मान्यता दिलेल्या प्रत्येक देशाचे किंवा सार्वभौमचे अस्तित्व, शीर्षक आणि राष्ट्रीय ध्वज; काळाचे विभाग, जगाचे भौगोलिक विभाग आणि सार्वजनिक सण, उपवास आणि सुट्टी अधिकृत राजपत्रात अधिसूचित; भारताचा प्रदेश; भारत सरकार आणि इतर कोणताही देश किंवा व्यक्तीच्या संस्था यांच्यातील शत्रुत्वाची सुरुवात, सातत्य आणि समाप्ती; न्यायालयाचे सदस्य आणि अधिकारी आणि त्यांचे प्रतिनिधी आणि अधीनस्थ अधिकारी आणि सहाय्यक यांची नावे तसेच तिची प्रक्रिया पार पाडणाऱ्या सर्व अधिकाऱ्यांची आणि वकील आणि कायद्याद्वारे अधिकृत व्यक्तीची नावे आणि न्यायालयासमोर हजर राहण्यासाठी किंवा कारवाई करण्यासाठी अधिकृत व्यक्ती आणि रस्ता किंवा जमीन किंवा समुद्राचा नियम.

या कलमात पुढे अशी तरतूद आहे की सार्वजनिक इतिहास, साहित्य, विज्ञान किंवा कलेच्या सर्व बाबींवर, न्यायालय आपल्या मदतीसाठी योग्य पुस्तके किंवा संदर्भ दस्तऐवजांचा अवलंब करू शकते आणि न्यायालयाला कोणत्याही व्यक्तीने कोणत्याही वस्तुस्थितीची न्यायालयीन दखल घेण्यास सांगितले तर, जोपर्यंत ती व्यक्ती असे कोणतेही पुस्तक किंवा दस्तऐवज तयार करत नाही तोपर्यंत ते तसे करण्यास नकार देऊ शकते.

विधेयकातील कलम 53 हे मान्य केलेल्या तथ्यांशी संबंधित आहे जे सिद्ध करण्याची गरज नाही.

या कलमात असे नमूद करण्यात आले आहे की, पक्षकार किंवा त्यांचे एजंट ज्या सुनावणीच्या वेळी मान्य करण्यास सहमत आहेत, किंवा जे सुनावणीपूर्वी ते मान्य करतात अशा कोणत्याही कार्यवाहीमध्ये कोणतेही तथ्य सिद्ध करण्याची गरज नाही.

त्यांच्या हाताखालील कोणत्याही लिखाणाद्वारे मान्य करणे, किंवा ज्या वेळी लागू असलेल्या कोणत्याही नियमानुसार त्यांनी त्यांच्या याचिकांद्वारे कबूल केले आहे असे मानले जाते, त्या अटीच्या अधीन राहून, न्यायालय, त्याच्या विवेकबुद्धीनुसार, तथ्ये मान्य करणे आवश्यक असेल. अशा प्रवेशांव्यतिरिक्त सिद्ध झाले.

विधेयकातील कलम 54 सर्व तथ्यांशी संबंधित आहे, कागदपत्रांची सामग्री मौखिक पुराव्यांद्वारे सिद्ध केली जाऊ शकते.

विधेयकाचे कलम 55 प्रत्यक्ष असण्याच्या तोंडी पुराव्याशी संबंधित आहे.

हे कलम प्रदान करते की मौखिक पुरावे, जे काही असले तरी, प्रत्यक्ष असतील; जर ते एखाद्या वस्तुस्थितीचा संदर्भ देते जे पाहिले जाऊ शकते, तर तो साक्षीदाराचा पुरावा असावा जो म्हणतो की त्याने ते पाहिले आहे; एक सत्य जे ऐकले जाऊ शकते, तो साक्षीदाराचा पुरावा असावा जो म्हणतो की त्याने ते ऐकले आहे; एखादी वस्तुस्थिती जी इतर कोणत्याही अर्थाने किंवा इतर कोणत्याही प्रकारे जाणली जाऊ शकते, तो साक्षीदाराचा पुरावा असला पाहिजे जो म्हणतो की त्याला त्या अर्थाने किंवा त्या पद्धतीने ते समजले आहे; एखादे मत किंवा ज्या आधारावर ते मत मांडले जाते, त्या आधारावर ते मत धारण करणाऱ्या व्यक्तीचा पुरावा, सामान्यतः विक्रीसाठी ऑफर केलेल्या कोणत्याही ग्रंथात व्यक्त केलेल्या तज्ञांच्या मतांच्या अधीन असणे आवश्यक आहे आणि ज्या आधारावर असे मते मांडली जातात, लेखक मृत असल्यास, किंवा सापडला नाही, किंवा पुरावा देण्यास अक्षम झाला असल्यास, किंवा न्यायालयाच्या विचारात असलेल्या विलंब किंवा खर्चाशिवाय साक्षीदार म्हणून बोलावले जाऊ शकत नाही, अशा ग्रंथांच्या निर्मितीद्वारे सिद्ध केले जाऊ शकते. अवास्तव आणि पुढे की, जर मौखिक पुरावे एखाद्या दस्तऐवजाच्या व्यतिरिक्त इतर कोणत्याही भौतिक वस्तूच्या अस्तित्वाचा किंवा स्थितीचा संदर्भ देत असतील, तर न्यायालय, त्याला योग्य वाटल्यास, त्याच्या तपासणीसाठी अशा भौतिक वस्तूच्या उत्पादनाची आवश्यकता असेल.

विधेयकातील कलम 56 दस्तऐवजांच्या सामग्रीशी संबंधित आहे हे प्राथमिक किंवा दुय्यम पुराव्याद्वारे सिद्ध केले जाऊ शकते.

विधेयकातील कलम ५७ प्राथमिक पुराव्याशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की प्राथमिक पुरावा म्हणजे न्यायालयाच्या तपासणीसाठी तयार केलेला दस्तऐवज.

विधेयकातील कलम ५८ दुय्यम पुराव्याशी संबंधित आहे.

हे कलम प्रदान करते की दुय्यम पुराव्यामध्ये प्रमाणित प्रती समाविष्ट आहेत; यांत्रिक प्रक्रियेद्वारे मूळपासून तयार केलेल्या प्रती ज्या स्वतःच कॉपीची अचूकता सुनिश्चित करतात आणि अशा प्रतींच्या तुलनेत प्रती; मूळपासून बनवलेल्या किंवा त्यांच्याशी तुलना केलेल्या प्रती; ज्या पक्षांनी त्यांची अंमलबजावणी केली नाही त्यांच्या विरुद्ध कागदपत्रांचे समकक्ष; एखाद्या व्यक्तीने दिलेल्या दस्तऐवजाच्या सामग्रीचे तोंडी खाते ज्याने ते स्वतः पाहिले आहे; तोंडी प्रवेश; एखाद्या व्यक्तीचे लेखी प्रवेश आणि पुरावे ज्याने एखाद्या कागदपत्राची तपासणी केली आहे, ज्याच्या मूळमध्ये असंख्य खाती किंवा इतर कागदपत्रे आहेत ज्यांची न्यायालयात सोयीस्करपणे तपासणी केली जाऊ शकत नाही आणि जो अशा कागदपत्रांच्या तपासणीमध्ये कुशल आहे.

विधेयकातील कलम 59 कागदपत्रांशी संबंधित आहे हे प्राथमिक पुराव्याद्वारे सिद्ध केले जाईल यानंतर नमूद केलेल्या प्रकरणांशिवाय.

विधेयकाचे कलम 60 हे प्रकरणांशी संबंधित आहे ज्यात दस्तऐवजाचे अस्तित्व, स्थिती किंवा सामग्रीचे दुय्यम पुरावे दिले जाऊ शकतात.

विधेयकातील कलम 61 इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्डच्या मान्यतेशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्डची मान्यता नाकारण्यासाठी अधिनियमातील काहीही लागू होणार नाही कारण ते इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्ड आहे आणि अशा रेकॉर्डचा कागदी रेकॉर्ड सारखाच कायदेशीर प्रभाव, वैधता आणि अंमलबजावणीक्षमता असेल. .

विधेयकातील कलम 62 इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डशी संबंधित पुराव्यांबाबत विशेष तरतुदींशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डची सामग्री त्यानुसार सिद्ध केली जाऊ शकते कलम 64 च्या तरतुदींसह.

विधेयकातील कलम 63 इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डच्या मान्यतेशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डमध्ये असलेली कोणतीही माहिती जी कागदावर छापलेली, संग्रहित, रेकॉर्ड केलेली किंवा ऑप्टिकल किंवा मॅग्नेटिक मीडिया किंवा सेमीकंडक्टर मेमरीमध्ये कॉपी केलेली आहे जी संगणक किंवा कोणत्याही संप्रेषण उपकरणाद्वारे तयार केली जाते किंवा अन्यथा कोणत्याही इलेक्ट्रॉनिकमध्ये संग्रहित, रेकॉर्ड किंवा कॉपी केली जाते. हे देखील एक दस्तऐवज आणि प्रश्नातील संगणक असल्याचे मानले जाईल आणि कोणत्याही कार्यवाहीमध्ये, मूळचा पुढील पुरावा किंवा उत्पादन न करता, पुरावा किंवा मूळ सामग्री किंवा त्यात नमूद केलेल्या कोणत्याही वस्तुस्थितीचा प्रत्यक्ष पुरावा स्वीकारण्यायोग्य असेल. .

विधेयकाचे कलम 64 हे सादर करण्याच्या सूचना देण्याच्या नियमांशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की कागदपत्रांच्या मजकुराचा दुय्यम पुरावा, असा दुय्यम पुरावा देण्याचा प्रस्ताव देणाऱ्या पक्षाने पूर्वी ज्या पक्षाच्या ताब्यात किंवा अधिकारात दस्तऐवज आहे, किंवा त्याच्या वकिलाला किंवा प्रतिनिधीला दिलेला नाही तोपर्यंत दिला जाणार नाही. कायद्याने विहित केल्याप्रमाणे ते सादर करण्याची सूचना; आणि जर कायद्याने कोणतीही नोटीस विहित केलेली नसेल, तर न्यायालयास खटल्याच्या परिस्थितीत वाजवी वाटेल अशा प्रकारची नोटीस, दुय्यम पुरावा ग्राह्य धरण्यासाठी अटीच्या अधीन राहून अशा नोटीसची आवश्यकता नाही.

विधेयकातील कलम 65 हा आरोप असलेल्या व्यक्तीच्या स्वाक्षरी आणि हस्ताक्षराच्या पुराव्याशी संबंधित आहे
स्वाक्षरी किंवा लेखी दस्तऐवज तयार केले आहेत.

हे कलम असे प्रदान करते की दस्तऐवजावर स्वाक्षरी केल्याचा आरोप आहे किंवा कोणत्याही व्यक्तीने पूर्णतः किंवा अंशतः लिहिलेला आहे, त्या व्यक्तीच्या हस्ताक्षरात असल्याचा आरोप असलेल्या दस्तऐवजाची कितीतरी स्वाक्षरी किंवा हस्तलेखन त्यात असल्याचे सिद्ध केले पाहिजे. त्याचे हस्ताक्षर.

विधेयकातील कलम 66 इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरीच्या पुराव्याशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की कोणत्याही ग्राहकाची इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डवर चिकटवली गेली असल्याचा आरोप आहे, अशी इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी ही सदस्याची इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी आहे हे सिद्ध करणे आवश्यक आहे.

विधेयकाचे कलम 67 कायद्याने साक्षांकित करणे आवश्यक असलेल्या कागदपत्रांच्या अंमलबजावणीच्या पुराव्याशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की दस्तऐवज कायद्याने प्रमाणित करणे आवश्यक आहे, जोपर्यंत एखाद्या साक्षीदार साक्षीदाराला त्याची अंमलबजावणी सिद्ध करण्याच्या उद्देशाने बोलावले जात नाही तोपर्यंत तो पुरावा म्हणून वापरला जाणार नाही, फाशीच्या पुराव्यासाठी साक्षीदार साक्षीदाराला बोलावले जात नाही. भारतीय नोंदणी कायदा, 1908 च्या तरतुदीनुसार नोंदणीकृत केलेले कोणतेही दस्तऐवज, मृत्युपत्र नसून, ज्या व्यक्तीद्वारे ते अंमलात आणले गेले आहे अशा व्यक्तीद्वारे त्याची अंमलबजावणी विशेषतः नाकारली जात नाही.

विधेयकाचे कलम 68 पुराव्याशी संबंधित आहे जेथे साक्षीदार साक्षीदार सापडला नाही.

या कलमात अशी तरतूद आहे की असा कोणताही साक्षीदार साक्षीदार सापडू शकत नाही, हे सिद्ध केले पाहिजे की एका साक्षीदाराचे साक्षीदार किमान त्याच्या हस्ताक्षरात आहे आणि कागदपत्राची अंमलबजावणी करणाऱ्या व्यक्तीची स्वाक्षरी त्या व्यक्तीच्या हस्ताक्षरात आहे.

विधेयकाचे कलम 69 हे पक्षकाराने साक्षांकित दस्तऐवजात अंमलात आणण्याच्या प्रवेशाशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की पक्षकाराने त्याच्या अंमलबजावणीच्या साक्षांकित दस्तऐवजात स्वतःहून प्रवेश करणे हा त्याच्या विरुद्धच्या अंमलबजावणीचा पुरेसा पुरावा असेल, जरी तो कायद्याने साक्षांकित करणे आवश्यक असलेला दस्तऐवज असला तरी.

विधेयकाचे कलम 70 हे साक्षीदार साक्षीदारास नकार देणाऱ्या किंवा आठवत नसण्याशी संबंधित आहे.
दस्तऐवजाची अंमलबजावणी, त्याची अंमलबजावणी इतर पुराव्यांद्वारे सिद्ध केली जाऊ शकते.

कायद्याने साक्षांकित करणे आवश्यक नसलेल्या साक्षांकित दस्तऐवजाशी संबंधित विधेयकाचे कलम 71 हे अप्रमाणित असल्यासारखे सिद्ध केले जाऊ शकते.

विधेयकाचे कलम 72 हे मान्य केलेल्या किंवा सिद्ध झालेल्या इतरांशी स्वाक्षरी, लेखन किंवा शिक्का यांची तुलना करण्याशी संबंधित आहे.

या कलमाची स्वाक्षरी, लेखन किंवा सील तपासण्याची तरतूद आहे ज्याची तुलना त्या व्यक्तीने लिहिलेली किंवा केली आहे असे न्यायालयाच्या समाधानासाठी मान्य केले आहे किंवा सिद्ध केले आहे.

जे सिद्ध करायचे आहे, जरी ती स्वाक्षरी, लेखन किंवा शिक्का इतर कोणत्याही हेतूसाठी तयार किंवा सिद्ध केलेले नाही. त्यात पुढे अशी तरतूद आहे की न्यायालय न्यायालयात उपस्थित असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीला कोणतेही शब्द किंवा आकडे लिहिण्याचे निर्देश देऊ शकते जेणेकरून न्यायालयाला अशा व्यक्तीने लिहिलेल्या कोणत्याही शब्द किंवा आकृत्यांशी तुलना करता येईल आणि त्यांना लागू होईल. कोणत्याही आवश्यक सुधारणा, बोंटांच्या छापांसाठी.

विधेयकातील कलम 73 डिजिटल स्वाक्षरीच्या पडताळणीच्या पुराव्याशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की डिजिटल स्वाक्षरी ज्या व्यक्तीद्वारे चिकटवली गेली आहे त्याची खात्री करण्यासाठी, न्यायालय त्या व्यक्तीला किंवा नियंत्रकाला किंवा प्रमाणित प्राधिकरणाला डिजिटल स्वाक्षरी प्रमाणपत्र आणि इतर कोणत्याही व्यक्तीला सार्वजनिक अर्ज करण्यासाठी निर्देश देऊ शकते. डिजिटल स्वाक्षरी प्रमाणपत्रामध्ये सूचीबद्ध केलेली की आणि त्या व्यक्तीने जोडलेली डिजिटल स्वाक्षरी सत्यापित करा.

विधेयकातील कलम 74 सार्वजनिक आणि खाजगी कागदपत्रांशी संबंधित आहे.

हे कलम सार्वजनिक दस्तऐवज प्रदान करते ज्यामध्ये कायदे तयार करणारे दस्तऐवज किंवा सार्वभौम प्राधिकरणाच्या कृत्यांच्या नोंदी समाविष्ट आहेत; अधिकृत संस्था आणि न्यायाधिकरण; सार्वजनिक अधिकारी, भारताचे किंवा परदेशी देशाचे कायदेमंडळ, न्यायिक आणि कार्यकारी; आणि खाजगी दस्तऐवजांच्या कोणत्याही राज्य किंवा केंद्रशासित प्रदेशात ठेवलेले सार्वजनिक रेकॉर्ड. वरील सर्व वगळता इतर खाजगी कागदपत्रे आहेत.

विधेयकातील कलम 75 सार्वजनिक दस्तऐवजांच्या प्रमाणित प्रतींशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की सार्वजनिक दस्तऐवज ताब्यात असलेल्या सार्वजनिक अधिकाऱ्यांना प्रमाणित प्रती म्हटले जाईल.

विधेयकाचा कलम ७६ प्रमाणित प्रतींच्या निर्मितीद्वारे कागदपत्रांच्या पुराव्याशी संबंधित आहे.

हे कलम प्रदान करते की सार्वजनिक दस्तऐवजांच्या सामग्रीच्या किंवा सार्वजनिक दस्तऐवजांच्या काही भागांच्या पुराव्यासाठी प्रमाणित प्रती तयार केल्या जाऊ शकतात ज्यांच्या प्रती आहेत.

विधेयकातील कलम 77 इतर अधिकृत कागदपत्रांच्या पुराव्याशी संबंधित आहे.

विधेयकाचे कलम 78 प्रमाणित प्रतींच्या अस्सलतेच्या गृहीतकाशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की न्यायालयाने प्रमाणपत्र, प्रमाणित प्रत किंवा इतर दस्तऐवज असण्याचा कथित केलेला प्रत्येक दस्तऐवज खरा असल्याचे गृहीत धरले जाईल, जे कायद्याने कोणत्याही विशिष्ट वस्तुस्थितीचा पुरावा म्हणून स्वीकाराई असल्याचे घोषित केले आहे आणि जे कोणत्याही अधिकाऱ्याने योग्यरित्या प्रमाणित केले पाहिजे. केंद्र सरकारचे किंवा राज्य सरकारचे, दस्तऐवजाच्या अधीन आहे आणि त्या संदर्भात कायद्याने निर्देशित केलेल्या रीतीने कार्यान्वित केले जाणे आवश्यक आहे आणि न्यायालयाने असे गृहीत धरले पाहिजे की असा कोणताही दस्तऐवज ज्या अधिकाऱ्याद्वारे अभिप्रेत आहे स्वाक्षरी केलेले किंवा प्रमाणित केलेले, धारण केलेले, जेव्हा त्याने त्यावर स्वाक्षरी केली तेव्हा अधिकृत वर्ण ज्याचा तो अशा कागदावर दावा करतो.

विधेयकाचे कलम ७९ पुराव्याच्या नोंदी म्हणून सादर केलेल्या कागदपत्रांच्या गृहीतकाशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की कोणतेही कागदपत्र कोणत्याही न्यायालयासमोर सादर केले जाते, पुराव्याचे रेकॉर्ड किंवा मेमोरॅंडम किंवा पुराव्याचा कोणताही भाग, न्यायालयीन कामकाजात साक्षीदाराने दिलेला असतो किंवा कायद्याने असे घेण्यास अधिकार दिलेल्या अधिकाऱ्यासमोर सादर केला जातो. पुरावा किंवा कोणत्याही कैद्याने किंवा आरोपी व्यक्तीचे विधान किंवा कबुलीजबाब, कायद्यानुसार घेतलेले, आणि कोणत्याही न्यायाधीश किंवा दंडाधिकाऱ्याने किंवा उपरोक्त प्रमाणे अशा कोणत्याही अधिकाऱ्याने स्वाक्षरी केली असावी, असे न्यायालयाने गृहीत धरले पाहिजे की कागदपत्र अस्सल आहे; ते कोणत्या परिस्थितीत घेतले होते, त्यावर स्वाक्षरी करणाऱ्या व्यक्तीने केले पाहिजे, अशी कोणतीही विधाने सत्य आहेत; आणि असे पुरावे, विधान किंवा कबुलीजबाब रीतसर घेतले होते.

विधेयकातील कलम 80 हे राजपत्रे, वर्तमानपत्रे आणि इतर दस्तऐवजांच्या गृहीतकाशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की न्यायालयाने अधिकृत राजपत्र किंवा वृत्तपत्र किंवा जर्नल असण्याचा कथित केलेला प्रत्येक दस्तऐवज आणि कोणत्याही व्यक्तीद्वारे ठेवल्या जाणाऱ्या कोणत्याही कायद्याद्वारे निर्देशित केलेला दस्तऐवज असल्याचे प्रतिपादन करणाऱ्या प्रत्येक दस्तऐवजाची सत्यता गृहीत धरली जाईल, जर असे असेल तर दस्तऐवज कायद्याने आवश्यक असलेल्या स्वरूपात ठेवला जातो आणि योग्य ताब्यातून तयार केला जातो.

विधेयकाचे कलम 81 हे इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्डमधील गॅझेट्सच्या गृहीतकाशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की न्यायालयाने अधिकृत राजपत्र असलेल्या कथित असलेल्या प्रत्येक इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्डच्या अस्सलपणाचा कथन करण्याची किंवा कोणत्याही व्यक्तीने ठेवण्याच्या कायद्याने निर्देशित केलेले इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्ड असल्याचे गृहीत धरले जाईल, जर असे इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल रेकॉर्ड ठेवले असेल. कायद्याने आवश्यक असलेल्या स्वरूपात आणि योग्य कोठडीतून तयार केले जाते.

विधेयकाचे कलम ८२ हे प्राधिकरणाने बनवलेल्या नकाशे किंवा योजनांच्या गृहीतकाशी संबंधित आहे. सरकारचे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की न्यायालयाने असे गृहीत धरले पाहिजे की केंद्र सरकार किंवा कोणत्याही राज्य सरकारच्या अधिकाराने बनवलेले नकाशे किंवा योजना अशा प्रकारे बनवल्या गेल्या आणि अचूक आहेत; परंतु कोणत्याही कारणासाठी तयार केलेले नकाशे किंवा योजना अचूक असल्याचे सिद्ध केले पाहिजे.

विधेयकाचे कलम 83 कायदे आणि अहवालांच्या संकलनाशी संबंधित आहे
निर्णय

या कलमात अशी तरतूद आहे की, न्यायालयाने कोणत्याही देशाच्या सरकारच्या अधिकाराखाली छापल्या जाणाऱ्या किंवा प्रकाशित केल्या जाणाऱ्या प्रत्येक पुस्तकाची आणि त्या देशाचे कोणतेही कायदे, आणि प्रत्येक पुस्तकाचा अहवाल असण्याचा दावा करणाऱ्या प्रत्येक पुस्तकाची सत्यता गृहीत धरली जाईल. अशा देशातील न्यायालयांचे निर्णय.

विधेयकातील कलम 84 पॉवर्स ऑफ अॅटर्नीच्या गृहीतकाशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की कोर्टाने असे गृहीत धरले पाहिजे की प्रत्येक दस्तऐवज पॉवर-ऑफ-अटर्नी आहे, आणि नोटरी पब्लिक, किंवा कोणतेही न्यायालय, न्यायाधीश, दंडाधिकारी, भारतीय वाणिज्य दूत किंवा व्हाईस-कॉन्सल यांच्या आधी अंमलात आणले गेले आहे आणि प्रमाणित केले गेले आहे. , किंवा केंद्र सरकारचे प्रतिनिधी, इतके कार्यान्वित आणि प्रमाणीकृत केले गेले.

विधेयकातील कलम 85 इलेक्ट्रॉनिक करारांच्या गृहीतकाशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की न्यायालयाने असे गृहीत धरले आहे की पक्षांच्या इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल स्वाक्षरी असलेला करारनामा असल्याचे कथित केलेले प्रत्येक इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड पक्षांच्या इलेक्ट्रॉनिक किंवा डिजिटल स्वाक्षरीला चिकटवून असा निष्कर्ष काढला गेला आहे.

विधेयकातील कलम 86 इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड आणि इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी या गृहीतकाशी संबंधित आहे.

हे कलम प्रदान करते की सुरक्षित इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डचा समावेश असलेली कोणतीही कार्यवाही, न्यायालयाने हे गृहीत धरले पाहिजे की जोपर्यंत हे सिद्ध होत नाही, की सुरक्षित इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डमध्ये सुरक्षित स्थितीचा संबंध असलेल्या विशिष्ट वेळेपासून बदल केला गेला नाही.

पुढे अशी तरतूद आहे की सुरक्षित डिजिटल स्वाक्षरीचा समावेश असलेल्या प्रकरणात, न्यायालयाने इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डवर स्वाक्षरी करण्याच्या किंवा मंजूर करण्याच्या उद्देशाने ग्राहकाने सुरक्षित इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी जोडली आहे असे गृहीत धरले पाहिजे आणि या विभागातील कोणतीही गोष्ट इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डच्या सत्यता आणि अखंडतेशी संबंधित कोणताही गृहीतक निर्माण करणार नाही. किंवा कोणतीही इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी.

विधेयकातील कलम 87 इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी प्रमाणपत्रांच्या गृहीतकाशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी प्रमाणपत्रामध्ये सूचीबद्ध केलेली माहिती बरोबर आहे, जर प्रमाणपत्र ग्राहकाने स्वीकारले असेल तर, ज्याची पडताळणी केली गेली नाही अशी माहिती म्हणून निर्दिष्ट केलेली माहिती वगळता.

विधेयकाचे कलम ८८ विदेशी न्यायिक नोंदींच्या प्रमाणित प्रतींच्या गृहीतकाशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की भारताच्या पलीकडे असलेल्या कोणत्याही देशाच्या न्यायालयीन नोंदीची प्रमाणित प्रत असल्याचा कथित कोणताही दस्तऐवज हा खरा आणि अचूक आहे, जर दस्तऐवज केंद्राच्या कोणत्याही प्रतिनिधीने प्रमाणित केलेल्या कोणत्याही पद्धतीने प्रमाणित केला जावा असे वाटत असेल. सरकार, अशा देशात किंवा अशा देशासाठी, न्यायिक नोंदींच्या प्रतींच्या प्रमाणीकरणासाठी त्या देशात सामान्यतः वापरल्या जाणाऱ्या पद्धती.

विधेयकातील कलम 89 पुस्तके, नकाशे आणि तक्त्यांबाबतच्या गृहीतकाशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की न्यायालय असे गृहीत धरू शकते की सार्वजनिक किंवा सामान्य हिताच्या बाबींच्या माहितीसाठी ते ज्या पुस्तकाचा संदर्भ घेऊ शकते आणि कोणताही प्रकाशित नकाशा किंवा तक्ता, ज्याची विधाने संबंधित तथ्ये आहेत आणि जी त्याच्या तपासणीसाठी तयार केली गेली आहे, व्यक्तीने लिहिलेले आणि प्रकाशित केले आहे, आणि वेळ आणि ठिकाणी, कोणाद्वारे किंवा ज्यावर ते लिहिले किंवा प्रकाशित केले गेले आहे.

विधेयकातील कलम 90 इलेक्ट्रॉनिक संदेशांच्या गृहीतकाशी संबंधित आहे.

हे कलम प्रदान करते की न्यायालय असे गृहीत धरू शकते की प्रवर्तकाने इलेक्ट्रॉनिक मेल सर्व्हरद्वारे ज्या पत्त्यावर संदेश पाठवायचा आहे त्याला पाठवलेला एक इलेक्ट्रॉनिक संदेश त्याच्या संगणकावर प्रसारित करण्यासाठी फेड केलेल्या संदेशाशी संबंधित आहे; परंतु ज्या व्यक्तीद्वारे असा संदेश पाठविला गेला होता त्याबद्दल न्यायालय कोणतेही गृहीत धरू शकत नाही.

विधेयकाचे कलम 91 सादर न केलेल्या कागदपत्रांची योग्य अंमलबजावणी करण्याच्या गृहीतकाशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की न्यायालय असे गृहीत धरेल की प्रत्येक दस्तऐवज, जे मागवले गेले आणि सादर करण्यासाठी नोटीस दिल्यानंतर सादर केले गेले नाही, ते कायद्याने आवश्यक असलेल्या पद्धतीने प्रमाणित, शिक्का मारले आणि अंमलात आणले गेले.

विधेयकातील कलम 92 तीस वर्षे जुन्या कागदपत्रांच्या गृहीतकाशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की तीस वर्षे जुने असल्याचा कोणताही दस्तऐवज, कोणत्याही कोठडीतून तयार केला जातो ज्याला विशिष्ट प्रकरणात न्यायालय योग्य मानते, न्यायालय असे गृहीत धरू शकते की स्वाक्षरी आणि अशा दस्तऐवजाचा इतर प्रत्येक भाग, ज्याचा अभिप्राय आहे. कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तीच्या हस्तलेखनामध्ये, त्या व्यक्तीच्या हस्ताक्षरात, आणि, कार्यान्वित केलेल्या किंवा प्रमाणित केलेल्या दस्तऐवजाच्या बाबतीत, ते ज्या व्यक्तीद्वारे कार्यान्वित केले जावे आणि प्रमाणित केले जावे अशा व्यक्तींनी ते योग्यरित्या अंमलात आणले आणि प्रमाणित केले गेले.

विधेयकाचे कलम ९३ हे पाच वर्षे जुन्या इलेक्ट्रॉनिक नोंदींच्या गृहीतकाशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की कोणताही इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड, ज्याचा कथित किंवा पाच वर्षे जुना असल्याचे सिद्ध झाले आहे, कोणत्याही कोठडीतून तयार केले जाते जे विशिष्ट प्रकरणात न्यायालय योग्य मानते, न्यायालय असे गृहीत धरू शकते की इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी जी कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तीची इलेक्ट्रॉनिक स्वाक्षरी आहे. या निमित्ताने त्याच्याद्वारे किंवा त्याने अधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीद्वारे व्यक्ती असे चिकटवले होते.

विधेयकाचे कलम 94 कराराच्या अटींच्या पुराव्याशी संबंधित आहे, अनुदान आणि मालमत्तेचे इतर स्वरूप दस्तऐवजाच्या स्वरूपात कमी केले आहे.

हे कलम प्रदान करते की कराराच्या अटी, किंवा अनुदान, किंवा मालमत्तेच्या इतर कोणत्याही स्वभावाच्या, दस्तऐवजाच्या स्वरूपात कमी केल्या गेल्या आहेत आणि ज्या सर्व प्रकरणांमध्ये कायद्याने कोणतीही बाब कमी करणे आवश्यक आहे. दस्तऐवजाच्या स्वरूपात, अशा कराराच्या अटी, अनुदान किंवा मालमत्तेचा इतर स्वभाव, किंवा अशा प्रकरणाचा पुरावा, दस्तऐवज स्वतः वगळता, किंवा दुय्यम पुरावा स्वीकारण्यायोग्य असलेल्या प्रकरणांमध्ये त्यातील सामग्रीचा दुय्यम पुरावा दिला जाणार नाही. तरतुदी अंतर्गत आणि काही अपवादंसह.

विधेयकातील कलम ९५ तोंडी कराराचा पुरावा वगळण्याशी संबंधित आहे.

हे कलम प्रदान करते की अशा कोणत्याही साधनाचे पक्ष किंवा त्यांचे हितसंबंध असलेले प्रतिनिधी यांच्यात, सिद्ध झालेल्या पुराव्यांमधून विरोधाभास, भिन्नता, जोडणे किंवा वजा करण्याच्या हेतूने, कोणत्याही तोंडी कराराचा किंवा विधानाचा कोणताही पुरावा स्वीकारला जाणार नाही.

विधेयकाचे कलम 96 हे अस्पष्ट स्पष्टीकरण देण्यासाठी किंवा दुरुस्त करण्यासाठी पुरावे वगळण्याशी संबंधित आहे
दस्तऐवज

हे कलम प्रदान करते की दस्तऐवजात वापरलेली भाषा, त्याच्या तोंडावर, संदिग्ध किंवा सदोष आहे, त्याचा अर्थ दर्शवेल किंवा दोष पुरवेल अशा तथ्यांचा पुरावा दिला जाऊ शकत नाही.

विधेयकाचे कलम ९७ दस्तऐवजाच्या अर्जाविरुद्ध पुरावे वगळण्याशी संबंधित आहे
विद्यमान तथ्यांकडे.

हे कलम प्रदान करते की दस्तऐवजात वापरलेली भाषा स्वतःच साधी आहे आणि जेव्हा ती अस्तित्वात असलेल्या तथ्यांना अचूकपणे
लागू होते, तेव्हा ते अशा तथ्यांना लागू करायचे नव्हते हे दाखवण्यासाठी पुरावे दिले जाऊ शकत नाहीत.

विधेयकाचे कलम 98 हे पुराव्याशी संबंधित आहे जे विद्यमान तथ्यांचा अर्थहीन संदर्भ दस्तऐवजीकरण करते.

हे कलम प्रदान करते की दस्तऐवजात वापरलेली भाषा स्वतःच साधी आहे, परंतु विद्यमान तथ्यांच्या संदर्भात ती अर्थहीन आहे, ती
विशिष्ट अर्थाने वापरली गेली हे दर्शविण्यासाठी पुरावे दिले जाऊ शकतात.

विधेयकाचे कलम 99 अनेक व्यक्तींपैकी एकाला लागू होऊ शकणाऱ्या भाषेच्या वापरासंबंधी पुराव्याशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की वस्तुस्थिती अशी आहे की वापरलेली भाषा कोणत्याही एका व्यक्तीला लागू होण्यासाठी वापरली
जाऊ शकते आणि ती एकापेक्षा जास्त व्यक्तींना किंवा गोष्टींना लागू करण्यासाठी वापरली जाऊ शकत नाही, पुरावे दिले जाऊ शकतात जे
दर्शवितात की त्या व्यक्ती किंवा गोष्टी ज्यांना ते लागू करायचे होते.

विधेयकाचे कलम 100 दोनपैकी एकाला भाषा वापरण्याच्या पुराव्याशी संबंधित आहे
तथ्यांचे संच, ज्यापैकी एकही संपूर्ण योग्यरित्या लागू होत नाही.

हे कलम प्रदान करते की वापरलेली भाषा अंशतः विद्यमान तथ्यांच्या एका संचाला लागू होते आणि अंशतः अस्तित्वात असलेल्या
तथ्यांच्या दुसऱ्या संचाला लागू होते, परंतु ती पूर्णतः दोन्हीपैकी कोणती होती हे दर्शविण्यासाठी पुरावे दिले जाऊ शकतात. अर्ज करायचा
आहे.

विधेयकातील कलम 101 अयोग्य वर्णाच्या अर्थाच्या पुराव्याशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की अप्राप्य किंवा सामान्यतः समजण्यायोग्य नसलेल्या वर्णाचा अर्थ, परदेशी, अप्रचलित, तांत्रिक किंवा
स्थानिक आणि प्रादेशिक अभिव्यक्ती, संक्षेप आणि विशिष्ट अर्थाने वापरल्या जाणाऱ्या शब्दांचा अर्थ दर्शविण्यासाठी पुरावे दिले जाऊ
शकतात.

विधेयकातील कलम 102 व्यक्तीशी संबंधित आहे ज्याने कागदपत्रांच्या भिन्न अटींवरील कराराचा पुरावा दिला आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की ज्या व्यक्ती दस्तऐवजाचे पक्ष नाहीत किंवा त्यांचे हितसंबंध असलेले प्रतिनिधी, दस्तऐवजाच्या
अटींनुसार बदलणारे समकालीन करार दर्शविणाऱ्या कोणत्याही तथ्यांचा पुरावा देऊ शकतात.

विधेयकातील कलम 103 विल्सशी संबंधित भारतीय उत्तराधिकार कायद्याच्या तरतुदींच्या बचतीशी संबंधित आहे.

विधेयकातील कलम 104 पुराव्याच्या ओझ्याशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की व्यक्ती कोणत्याही वस्तुस्थितीचे अस्तित्व सिद्ध करण्यास बांधील आहे, असे म्हटले आहे
की पुराव्याचा भार त्या व्यक्तीवर असतो.

विधेयकातील कलम 105 ज्या व्यक्तीवर पुराव्याचा भार आहे त्या व्यक्तीशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की दाव्याच्या खटल्यातील पुराव्याचा भार त्या व्यक्तीवर असतो
दोन्ही बाजूंनी कोणतेही पुरावे दिले नाहीत तर कोण अपयशी ठरेल.

विधेयकाचे कलम 106 विशिष्ट वस्तुस्थितीच्या पुराव्याच्या ओझ्याशी संबंधित आहे.

हे कलम प्रदान करते की कोणत्याही विशिष्ट वस्तुस्थितीच्या पुराव्याचा भार त्या व्यक्तीवर आहे जो न्यायालयाच्या अस्तित्वावर
विश्वास ठेवू इच्छितो, जोपर्यंत कोणत्याही कायद्याद्वारे प्रदान केले जात नाही की त्या वस्तुस्थितीचा पुरावा कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तीवर असेल.

विधेयकाचे कलम 107 हे सिद्ध करण्यासाठी तथ्य सिद्ध करण्याच्या ओझ्याशी संबंधित आहे
पुरावा स्वीकार्य.

या कलमात अशी तरतूद आहे की कोणत्याही व्यक्तीला इतर कोणत्याही वस्तुस्थितीचा पुरावा देण्यास सक्षम करण्यासाठी आवश्यक असलेली कोणतीही वस्तुस्थिती सिद्ध करण्याचा भार असा पुरावा देऊ इच्छिणाऱ्या व्यक्तीवर आहे.

विधेयकातील कलम 108 हे आरोपीचे प्रकरण सिद्ध करण्याच्या ओझ्याशी संबंधित आहे अपवादामध्ये.

या कलमात अशी तरतूद आहे की कोणत्याही गुन्ह्याचा आरोपी, भारतीय न्याय संहिता, 2023 मधील कोणत्याही सामान्य अपवादामध्ये किंवा उक्त संहितेच्या इतर कोणत्याही भागामध्ये समाविष्ट असलेल्या कोणत्याही विशेष अपवाद किंवा तरतूदीमध्ये केस आणणाऱ्या परिस्थितीचे अस्तित्व सिद्ध करण्याचा भार, किंवा गुन्ह्याची व्याख्या करणाऱ्या कोणत्याही कायद्यात, त्याच्यावर आहे आणि न्यायालय अशा परिस्थितीची अनुपस्थिती गृहीत धरेल.

विधेयकाचे कलम १०९ हे तथ्य सिद्ध करण्याच्या ओझ्याशी संबंधित आहे, विशेषतः ज्ञानात.

हे कलम प्रदान करते की कोणतीही वस्तुस्थिती विशेषतः कोणत्याही व्यक्तीच्या माहितीत असते, हे सत्य सिद्ध करण्याचे ओझे त्याच्यावर आहे.

विधेयकातील कलम 110 हे तीस वर्षांच्या आत जिवंत असल्याचे ज्ञात असलेल्या व्यक्तीचा मृत्यू सिद्ध करण्याच्या ओझ्याशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की माणूस जिवंत आहे की मेला हा प्रश्न आहे आणि तो तीस वर्षांच्या आत जिवंत होता हे दाखवले आहे, तो मेला आहे हे सिद्ध करण्याचा भार त्याची पुष्टी करणाऱ्या व्यक्तीवर आहे.

विधेयकाचे कलम 111 सात वर्षांपासून ऐकले गेलेली व्यक्ती जिवंत आहे हे सिद्ध करण्याच्या ओझ्याशी संबंधित आहे.

या कलमात एखादी व्यक्ती जिवंत आहे की मेलेली आहे याची तरतूद आहे आणि हे सिद्ध झाले आहे की तो जिवंत असता तर ज्यांनी स्वाभाविकपणे त्याचे ऐकले असते त्यांनी सात वर्षे त्याचे ऐकले नाही, तो जिवंत आहे हे सिद्ध करण्याचे ओझे हलविले जाते. याची पुष्टी करणाऱ्या व्यक्तीला.

विधेयकाचे कलम 112 भागीदार, घरमालक आणि भाडेकरू, प्रिन्सिपल आणि एजंट यांच्या प्रकरणांमध्ये पुराव्याच्या ओझ्याशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की व्यक्ती भागीदार, घरमालक आणि भाडेकरू, किंवा मुख्य आणि एजंट आहेत आणि असे दर्शविले गेले आहे की ते एकमेकांना उभे राहत नाहीत किंवा उभे राहणे बंद केले आहेत हे सिद्ध करण्याचे ओझे ते तसे वागत आहेत. ते संबंध अनुक्रमे, त्याची पुष्टी करणाऱ्या व्यक्तीवर असतात.

विधेयकाचे कलम 113 मालकीच्या पुराव्याच्या ओझ्याशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की कोणतीही व्यक्ती ती कोणत्याही वस्तूची मालक आहे ज्याचा तो ताब्यात असल्याचे दाखवण्यात आले आहे, तो मालक नाही हे सिद्ध करण्याचा भार तो मालक नसल्याची पुष्टी करणाऱ्या व्यक्तीवर आहे.

विधेयकाचे कलम 114 एक पक्ष असलेल्या व्यवहारातील सद्भावनाच्या पुराव्याशी संबंधित आहे सक्रिय आत्मविश्वासाच्या संबंधात.

हे कलम असे प्रदान करते की पक्षांमधील व्यवहाराचा सद्भावना, ज्यापैकी एक सक्रिय आत्मविश्वासाच्या स्थितीत दुसऱ्याशी उभा असतो, व्यवहाराचा सद्भाव सिद्ध करण्याचा भार सक्रिय आत्मविश्वासाच्या स्थितीत असलेल्या पक्षावर असतो.

विधेयकाचे कलम 115 काही गुन्ह्यांच्या गृहीतकाशी संबंधित आहे.

विधेयकाचे कलम 116 विवाहादरम्यान जन्माशी संबंधित आहे, कायदेशीरपणाचा निर्णायक पुरावा.

या कलमात अशी तरतूद आहे की कोणत्याही व्यक्तीचा जन्म तिची आई आणि कोणताही पुरुष यांच्यात वैध विवाह सुरू असताना किंवा विघटन झाल्यानंतर दोनशे ऐंशी दिवसांच्या आत, आई अविवाहित राहिली आहे, तो वैध असल्याचा निर्णायक पुरावा असेल. त्या माणसाचे मूल.

विधेयकाचे कलम 117 विवाहित व्यक्तीला आत्महत्येस प्रवृत्त करण्याच्या गृहीतकाशी संबंधित आहे

या कलमात अशी तरतूद आहे की आत्महत्या केलेल्या महिलेला तिच्या पतीने किंवा तिच्या पतीच्या कोणत्याही नातेवाईकाने प्रवृत्त केले होते आणि असे दर्शविले जाते की तिने तिच्या लग्नाच्या तारखेपासून सात वर्षांच्या आत आत्महत्या केली होती आणि तिचा पती किंवा तिचा असा नातेवाईक पतीने तिच्यावर क्रौर्य केले होते, न्यायालय असे गृहीत धरू शकते की, खटल्यातील इतर सर्व परिस्थिती लक्षात घेऊन, अशा आत्महत्येला तिच्या पतीने किंवा तिच्या पतीच्या नातेवाईकाने प्रवृत्त केले होते.

विधेयकातील कलम 118 हुंडा मृत्यूच्या गृहितकाशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की एखाद्या व्यक्तीने एखाद्या महिलेचा हुंड्यासाठी मृत्यू केला आहे आणि असे दाखवण्यात आले आहे की तिच्या मृत्यूपूर्वी, अशा महिलेचा अशा व्यक्तीने हुंड्याच्या मागणीसाठी किंवा त्या संबंधात, कोर्टाने क्रूरता किंवा छळ केला होता. अशा व्यक्तीने हुंड्यामुळे मृत्यू झाला असे गृहीत धरावे.

न्यायालयाशी संबंधित विधेयकाचे कलम 119 काही तथ्यांचे अस्तित्व मानू शकते.

या कलमात अशी तरतूद आहे की न्यायालय नैसर्गिक घटना, मानवी वर्तन आणि सार्वजनिक आणि खाजगी व्यवसायाच्या सामान्य मार्गाच्या बाबतीत, त्यांच्या विशिष्ट वस्तुस्थितींच्या संबंधात, कोणत्याही वस्तुस्थितीचे अस्तित्व मानू शकते जे त्याला घडले असण्याची शक्यता आहे.

केस.

विधेयकातील कलम १२० बलात्काराच्या खटल्यात संमती नसल्याच्या गृहीतकाशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की बलात्काराचा खटला चालवला जातो, जिथे आरोपीने केलेला लैंगिक संबंध सिद्ध होतो आणि तो बलात्काराचा आरोप असलेल्या महिलेच्या संमतीशिवाय होता का असा प्रश्न उपस्थित होतो आणि अशा महिलेने कोर्टसमोर आपल्या पुराव्यात असे म्हटले आहे की तिने संमती दिली नाही. , न्यायालयाने असे गृहीत धरावे की तिने संमती दिली नाही.

विधेयकातील कलम १२१ एस्टोपेलशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की, एखाद्या व्यक्तीने, त्याच्या घोषणा, कृती किंवा वगळून, हेतुपुरस्सर दुसऱ्या व्यक्तीला एखादी गोष्ट खरी मानण्यास आणि अशा विश्वासावर कृती करण्यास कारणीभूत किंवा परवानगी दिली आहे, त्याला किंवा त्याच्या प्रतिनिधीला कोणत्याही खटल्यात किंवा कार्यवाहीमध्ये परवानगी दिली जाणार नाही. स्वतः आणि अशा व्यक्ती किंवा त्याच्या प्रतिनिधी दरम्यान, त्या गोष्टीचे सत्य नाकारणे.

विधेयकाचे कलम १२२ हे भाडेकरू आणि ताब्यात असलेल्या व्यक्तीच्या परवानाधारकाच्या एस्टोपेलशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की स्थावर मालमत्तेचा कोणताही भाडेकरू, किंवा अशा भाडेकरूमार्फत दावा करणाऱ्या व्यक्तीला, भाडेकरार चालू असताना किंवा त्यानंतर कधीही, अशा भाडेकरूच्या घरमालकाने, भाडेकराराच्या सुरुवातीला, ए. अशा स्थावर मालमत्तेचे शीर्षक; आणि त्याच्या ताब्यात असलेल्या व्यक्तीच्या परवान्याने कोणत्याही जंगम मालमत्तीवर आलेल्या कोणत्याही व्यक्तीला असा परवाना दिल्याच्या वेळी अशा व्यक्तीकडे असा ताबा होता हे नाकारण्याची परवानगी दिली जाणार नाही.

विधेयकाचे कलम १२३ हे बिल ऑफ एक्सचेंज, जामीनदार किंवा परवानाधारक स्वीकारणाऱ्याच्या एस्टोपेलशी संबंधित आहे.

हे कलम प्रदान करते की एक्सचेंजचे बिल स्वीकारणाऱ्याला असे बिल काढण्याचा किंवा त्यास मान्यता देण्याचा अधिकार ड्रॉवरला दिला जाईल; किंवा कोणत्याही जामीनदाराला किंवा परवानाधारकाला हे नाकारण्याची परवानगी दिली जाणार नाही की त्याच्या जामीनदाराला किंवा परवानाधारकाला, जामीन किंवा परवाना सुरू झाला तेव्हा, असा जामीन देण्याचा किंवा असा परवाना देण्याचा अधिकार होता.

विधेयकाचे कलम १२४ साक्ष देऊ शकणाऱ्या व्यक्तीशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की जोपर्यंत न्यायालयाने त्यांना विचारले जाणारे प्रश्न समजून घेण्यापासून किंवा त्या प्रश्नांची तर्कशुद्ध उत्तरे देण्यापासून प्रतिबंध केला जात नाही तोपर्यंत सर्व व्यक्ती साक्ष देण्यास सक्षम असतील. मन, किंवा त्याच प्रकारचे इतर कोणतेही कारण.

विधेयकाचे कलम १२५ साक्षीदाराला तोंडी संवाद साधता येत नाही.

६५

या कलमात अशी तरतूद आहे की जो साक्षीदार बोलू शकत नाही तो इतर कोणत्याही प्रकारे त्याचा पुरावा देऊ शकतो ज्यामध्ये तो लेखी किंवा चिन्हांद्वारे समजण्यायोग्य बनवू शकतो; परंतु असे लिखाण लिखित असणे आवश्यक आहे आणि खुल्या न्यायालयात केलेली चिन्हे आणि दिलेले पुरावे हे दुभाष्याच्या सहाय्याच्या अधीन राहून तोंडी पुरावा मानले जातील.

विधेयकातील कलम १२६ काही प्रकरणांमध्ये साक्षीदार म्हणून पती-पत्नीच्या सक्षमतेची संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की सर्व दिवाणी कार्यवाहीमध्ये दाव्यातील पक्षकार आणि दाव्यातील कोणत्याही पक्षकाराचे पती किंवा पत्नी सक्षम साक्षीदार असतील आणि कोणत्याही व्यक्तीविरुद्ध फौजदारी कारवाईमध्ये, अशा व्यक्तीचा पती किंवा पत्नी, अनुक्रमे साक्षीदार असतील. एक सक्षम साक्षीदार.

विधेयकातील कलम १२७ न्यायाधीश आणि दंडाधिकारी यांच्याशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की, कोणत्याही न्यायाधीश किंवा दंडाधिकार्याला, ज्या न्यायालयाच्या तो अधीनस्थ आहे त्या न्यायालयाच्या विशेष आदेशाशिवाय, न्यायाधीश किंवा दंडाधिकारी या नात्याने न्यायालयातील त्याच्या स्वतःच्या वर्तनाबद्दल किंवा आलेल्या कोणत्याही प्रश्नांची उत्तरे देण्यास भाग पाडले जाणार नाही. न्यायाधीश किंवा दंडाधिकारी म्हणून न्यायालयात त्याच्या माहितीनुसार; परंतु तो असा अभिनय करत असताना त्याच्या उपस्थितीत घडलेल्या इतर बाबींबद्दल त्याची तपासणी केली जाऊ शकते.

विधेयकातील कलम १२८ विवाहादरम्यान संप्रेषणाशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की ज्या व्यक्तीचा विवाह झालेला आहे किंवा झालेला आहे, तो ज्याच्याशी विवाहित आहे किंवा विवाहित आहे अशा कोणत्याही व्यक्तीने विवाहादरम्यान त्याच्याशी केलेला कोणताही संवाद उघड करण्यास भाग पाडले जाणार नाही; किंवा त्याला असे कोणतेही संप्रेषण उघड करण्याची परवानगी दिली जाणार नाही, जोपर्यंत तो बनवलेल्या व्यक्तीने, किंवा त्याच्या हितसंबंधित प्रतिनिधीने, विवाहित व्यक्तीमधील खटल्यांशिवाय, किंवा एका विवाहित व्यक्तीवर दुसऱ्याविरुद्ध केलेल्या कोणत्याही गुन्हासाठी खटला चालवल्याशिवाय, संमती दिली जात नाही.

विधेयकातील कलम 129 राज्याच्या व्यवहाराशी संबंधित पुराव्यांशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की, राज्याच्या कोणत्याही प्रकरणाशी संबंधित अप्रकाशित अधिकृत नोंदींमधून मिळवलेले कोणतेही पुरावे देण्याची परवानगी कोणालाही दिली जाणार नाही, संबंधित विभागाच्या प्रमुखाच्या परवानगीशिवाय, जो त्याला वाटेल तशी परवानगी देईल किंवा रोखेल. फिट

विधेयकातील कलम 130 अधिकृत संप्रेषणांशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की कोणत्याही सार्वजनिक अधिकाऱ्याने त्याला अधिकृत विश्वासात केलेले संप्रेषण उघड करण्यास भाग पाडले जाणार नाही, जेव्हा त्याला असे वाटते की प्रकटीकरणामुळे सार्वजनिक हितांना त्रास होईल.

विधेयकातील कलम 131 हा गुन्हा घडण्याच्या माहितीशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की कोणताही दंडाधिकारी किंवा पोलीस-अधिकारी यांना कोणताही गुन्हा केल्याची माहिती मिळाल्यावर सांगण्यास भाग पाडले जाणार नाही आणि कोणत्याही महसूल अधिकाऱ्याला कोणताही गुन्हा केल्याची माहिती मिळाल्यावर सांगण्यास भाग पाडले जाणार नाही. सार्वजनिक महसूल विरुद्ध.

विधेयकातील कलम १३२ व्यावसायिक संप्रेषणाशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की कोणत्याही वकिलाला, त्याच्या क्लायंटच्या स्पष्ट संमतीशिवाय, त्याच्याशी केलेल्या कोणत्याही संप्रेषणाचा खुलासा करण्याची परवानगी दिली जाणार नाही आणि अशा वकील म्हणून त्याच्या सेवेच्या उद्देशाने, त्याच्या क्लायंटद्वारे किंवा त्याच्या वतीने, किंवा कोर्समध्ये आणि त्याच्या व्यावसायिक सेवेच्या उद्देशाने त्याला परिचित झालेल्या कोणत्याही दस्तऐवजातील सामग्री किंवा स्थिती सांगणे किंवा त्याच्या क्लायंटने कोर्समध्ये आणि अशा सेवेच्या उद्देशाने दिलेल्या कोणत्याही सल्ल्याचा खुलासा करणे.

विधेयकाचे कलम 133 हे विशेषाधिकाराशी संबंधित आहे जे स्वयंसेवा पुराव्यांद्वारे माफ केले जात नाही.

या कलमात अशी तरतूद आहे की खटल्यातील कोणताही पक्षकार त्यात स्वतःच्या उदाहरणावर पुरावा देतो किंवा अन्यथा, त्याने अशा प्रकटीकरणास संमती दिली आहे असे मानले जाणार नाही.

कलम 132 मध्ये नमूद केले आहे; आणि, खटल्यातील किंवा खटल्यातील कोणत्याही पक्षकाराने अशा कोणत्याही वकिलाला साक्षीदार म्हणून बोलाविल्यास, त्याने अशा वकिलाला प्रश्न केला तरच त्याने अशा प्रकटीकरणास संमती दिल्याचे मानले जाईल, परंतु अशा प्रश्नासाठी तो उपस्थित नसेल उघड करण्याचे स्वातंत्र्य.

विधेयकातील कलम १३४ कायदेशीर सल्लागारांशी गोपनीय संवादाशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की जोपर्यंत तो स्वतःला साक्षीदार म्हणून सादर करत नाही तोपर्यंत तो आणि त्याचा कायदेशीर सल्लागार यांच्यात झालेला कोणताही गोपनीय संवाद न्यायालयासमोर उघड करण्यास कोणालाही भाग पाडले जाणार नाही, अशा परिस्थितीत त्याला असे कोणतेही संप्रेषण उघड करण्यास भाग पाडले जाऊ शकते. त्याने दिलेल्या कोणत्याही पुराव्याचे स्पष्टीकरण देण्यासाठी ओळखले जाणे आवश्यक आहे, परंतु इतर नाही.

विधेयकाचे कलम १३५ साक्षीदारांच्या टायटल-डीड्सच्या निर्मितीशी संबंधित आहे, पक्षकार नाही.

या कलमात अशी तरतूद आहे की, दाव्याचा पक्षकार नसलेल्या कोणत्याही साक्षीदाराला कोणत्याही मालमत्तेवर त्याचे टायटल-डीड सादर करण्यास भाग पाडले जाणार नाही, किंवा ज्याच्या नावाने त्याने कोणतीही मालमत्ता तारण किंवा गहाण म्हणून ठेवली असेल किंवा कोणतेही दस्तऐवज तयार केले जातील. त्याच्यावर गुन्हा करण्याची प्रवृत्ती आहे, जोपर्यंत त्याने अशी कृत्ये तयार करू इच्छिणाऱ्या व्यक्तीकडे किंवा ज्याच्याद्वारे तो दावा करतो अशा एखाद्या व्यक्तीसोबत तयार करण्यास त्याने लेखी सहमती दर्शवली नाही.

विधेयकातील कलम १३६ दस्तऐवज किंवा इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डच्या निर्मितीशी संबंधित आहे जे दुसरी व्यक्ती, ज्याचा ताबा आहे, तो उत्पादन करण्यास नकार देईल.

या कलमात अशी तरतूद आहे की कोणालाही त्याच्या ताब्यातील कागदपत्रे किंवा त्याच्या नियंत्रणाखालील इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्ड्स सादर करण्यास भाग पाडले जाणार नाही, जे इतर कोणत्याही व्यक्तीला त्याच्या ताब्यात किंवा नियंत्रणात असल्यास ते सादर करण्यास नकार देण्याचा अधिकार असेल, जोपर्यंत शेवटचा उल्लेख केलेली व्यक्ती संमती देत नाही. त्यांचे उत्पादन.

या विधेयकाचे कलम १३७ साक्षीदाराशी संबंधित आहे की उत्तर गुन्हा होईल या आधारावर उत्तर देण्यास माफ केले जात नाही.

या कलमात अशी तरतूद आहे की साक्षीदाराला कोणत्याही खटल्यातील प्रकरणाशी संबंधित कोणत्याही प्रश्नाचे उत्तर देण्यापासून किंवा कोणत्याही दिवाणी किंवा फौजदारी कार्यवाहीमध्ये, अशा प्रश्नाचे उत्तर अपराधी ठरेल या कारणावरून माफ केले जाणार नाही. अशा साक्षीदाराला प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे गुन्हा करण्यासाठी, किंवा तो उघड करेल, किंवा प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे उघड करेल, अशा साक्षीदाराला दंड किंवा कोणत्याही प्रकारची जप्ती:

विधेयकातील कलम १३८ सहयोगीशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की आरोपी व्यक्तीविरुद्ध साक्षीदार सक्षम साक्षीदार असेल; आणि दोषसिद्धी केवळ बेकायदेशीर नाही कारण ती एखाद्या साक्षीदाराच्या अप्रमाणित साक्षीवर पुढे जाते.

विधेयकातील कलम १३९ साक्षीदारांच्या संख्येशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की कोणत्याही परिस्थितीत साक्षीदारांची विशिष्ट संख्या असू नये कोणत्याही तथ्याच्या पुराव्यासाठी आवश्यक.

विधेयकातील कलम 140 साक्षीदारांच्या उत्पादन आणि तपासणीच्या आदेशाशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की ज्यामध्ये साक्षीदार हजर केले जातात आणि त्यांची तपासणी केली जाते ते क्रमशः दिवाणी आणि फौजदारी प्रक्रियेशी संबंधित कायद्याने आणि सरावाने नियमन केले जाईल आणि अशा कोणत्याही कायद्याच्या अनुपस्थितीत, न्यायालयाच्या विवेकबुद्धीने.

विधेयकातील कलम 141 पुराव्याच्या ग्राह्यतेचा निर्णय घेण्यासाठी न्यायाधीशांशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की जर न्यायाधीशाला वाटत असेल की सत्य सिद्ध झाले तर ते संबंधित असेल, अन्यथा नाही आणि सिद्ध होण्यासाठी प्रस्तावित केलेली वस्तुस्थिती ही ज्यापैकी एक पुरावा आहे तो केवळ इतर काही तथ्यांच्या पुराव्यावरच स्वीकारता येईल, जसे की प्रथम नमूद केलेल्या वस्तुस्थितीचा पुरावा देण्यापूर्वी शेवटची नमूद केलेली वस्तुस्थिती सिद्ध करणे आवश्यक आहे, जोपर्यंत पक्ष अशा वस्तुस्थितीचा पुरावा देण्याचे वचन देत नाही आणि न्यायालय अशा हमीपत्रावर समाधानी आहे.

हे पुढे प्रदान करते की जर एका कथित तथ्याची प्रासंगिकता दुसऱ्यावर अवलंबून असेल

कथित वस्तुस्थिती प्रथम सिद्ध केल्यामुळे, न्यायाधीश, त्याच्या विवेकबुद्धीनुसार, दुसरी वस्तुस्थिती सिद्ध होण्यापूर्वी प्रथम वस्तुस्थितीचा पुरावा देण्यास परवानगी देऊ शकेल किंवा पहिल्या वस्तुस्थितीचा पुरावा देण्यापूर्वी दुसऱ्या वस्तुस्थितीचा पुरावा देण्याची आवश्यकता असेल.

विधेयकातील कलम 142 साक्षीदारांच्या तपासणीशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की परीक्षक म्हणून साक्षीदाराची तपासणी आणि प्रतिकूल पक्षाकडून साक्षीदाराची तपासणी ही त्याची उलटतपासणी म्हटली जाईल आणि उलटतपासणीनंतर, ज्या पक्षाने त्याला बोलावले आहे, त्याला त्याचे नाव म्हटले जाईल. पुन्हा परीक्षा.

विधेयकातील कलम 143 परीक्षांच्या क्रमांशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की साक्षीदारांची प्रथम तपासणी केली जाईल, नंतर संबंधित तथ्यांवर उलटतपासणी केली जाईल आणि नंतर पुन्हा तपासली जाईल, परंतु उलटतपासणी ही साक्षीदाराने त्याच्या तपासणीत साक्ष दिलेल्या तथ्यांपुरती मर्यादित नसावी- प्रमुख

त्यात पुढे अशी तरतूद आहे की उलटतपासणीमध्ये संदर्भित बाबींच्या स्पष्टीकरणासाठी पुनर्परीक्षा निर्देशित केली जाईल; आणि, जर नवीन बाब, न्यायालयाच्या परवानगीने, पुनर्तपासणीमध्ये सादर केली गेली असेल, तर प्रतिकूल पक्ष त्या प्रकरणाची अधिक उलटतपासणी करू शकेल.

विधेयकाचे कलम 144 अ
दस्तऐवज

या कलमात अशी तरतूद आहे की कागदपत्र सादर करण्यासाठी बोलावण्यात आलेली व्यक्ती केवळ त्याने ते सादर केल्यामुळे तो साक्षीदार बनत नाही आणि जोपर्यंत त्याला साक्षीदार म्हणून बोलावले जात नाही तोपर्यंत त्याची उलटतपासणी होऊ शकत नाही.

चारित्र्याच्या साक्षीदारांशी संबंधित विधेयकाच्या कलम 145 मध्ये उलटतपासणी आणि पुनर्तपासणी केली जाऊ शकते.

विधेयकातील कलम 146 अग्रगण्य प्रश्नांशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की अग्रगण्य प्रश्नांची व्याख्या आणि जेव्हा ते उपस्थित केले जातात तेव्हा ते साक्षीदाराच्या परीक्षेत उपस्थित केले जाऊ शकतात आणि परिस्थिती न्यायालय अग्रगण्य प्रश्नांसाठी परवानगी देऊ शकते.

विधेयकातील कलम 147 लिखित बाबींच्या पुराव्याशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की कोणत्याही साक्षीदाराला, तपासणी चालू असताना, कोणताही करार, अनुदान किंवा मालमत्तेचा अन्य प्रकार, ज्याचा तो पुरावा देत आहे, तो कागदपत्रात समाविष्ट नव्हता, आणि तो असे म्हणत असल्यास, किंवा असल्यास, विचारले जाऊ शकते. तो कोणत्याही दस्तऐवजाच्या मजकुराविषयी कोणतेही विधान करणार आहे, जे न्यायालयाच्या मते, सादर केले जावे, असा दस्तऐवज तयार होईपर्यंत किंवा वस्तुस्थिती येईपर्यंत असा पुरावा दिल्याबद्दल प्रतिकूल पक्ष आक्षेप घेऊ शकतो. दुय्यम पुरावा देण्यासाठी साक्षीदाराला बोलावलेल्या पक्षाला कोणता अधिकार आहे हे सिद्ध केले.

विधेयकाचे कलम 148 हे लेखी स्वरूपातील मागील विधानांच्या उलटतपासणीशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की साक्षीदाराने लेखी स्वरूपात केलेल्या मागील विधानांची उलटतपासणी केली जाऊ शकते किंवा लिखित स्वरूपात कमी केली जाऊ शकते आणि प्रश्नातील प्रकरणांशी संबंधित आहे, असे लेखन त्याला न दाखवता किंवा सिद्ध न करता; परंतु, लिखाणातून त्याचा विरोध करायचा असेल, तर लेखन सिद्ध होण्याआधी त्याचे लक्ष त्याच्या विरोधाभासासाठी वापरण्यात येणाऱ्या भागांकडे वळवले पाहिजे.

विधेयकाचे कलम 149 उलटतपासणीत कायदेशीर प्रश्नांशी संबंधित आहे.

हे कलम उलटतपासणी दरम्यान साक्षीदाराची सत्यता तपासण्यासाठी आणि त्याच्या जीवनातील स्थान शोधण्यासाठी आणि त्याचे श्रेय सांगण्यासाठी तरतूद करते आणि भारतीय न्याय संहिता, 2023 च्या 64 अंतर्गत दाखल केलेल्या प्रकरणांमध्ये फियदीची उलटतपासणी करण्यास परवानगी नाही.

विधेयकाचे कलम 150 साक्षीदाराला उत्तर देण्यास भाग पाडण्याच्या परिस्थितीशी संबंधित आहे.

विधेयकाचे कलम 151 प्रश्न केव्हा विचारले जावे आणि साक्षीदाराला उत्तर देण्याची सक्ती केव्हा करावी हे ठरवण्यासाठी न्यायालयाशी संबंधित आहे.

विधेयकाचे कलम 152 वाजवी कारणाशिवाय प्रश्न विचारू नये याच्याशी संबंधित आहे.

विधेयकाचे कलम 153 वाजवी कारणाशिवाय प्रश्न विचारल्यास न्यायालयाच्या कार्यपद्धतीशी संबंधित आहे.

या कलमात असे नमूद केले आहे की कोणताही प्रश्न वाजवी कारणाशिवाय विचारण्यात आला होता, असे न्यायालयाचे मत आहे, जर तो कोणत्याही वकिलाने विचारला असेल तर, ते प्रकरणाची परिस्थिती उच्च न्यायालयाला किंवा अशा वकिलाच्या अधीन असलेल्या अन्य प्राधिकरणाला कळवू शकते. त्याच्या व्यवसायाचा व्यायाम.

विधेयकाचे कलम १५४ हे असभ्य आणि निंदनीय प्रश्नांशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की न्यायालय कोणतेही प्रश्न किंवा चौकशी करण्यास मनाई करू शकते ज्यांना ते अशोभनीय किंवा निंदनीय मानतात, जरी असे प्रश्न किंवा चौकशी न्यायालयासमोरील प्रश्नावर काही परिणाम करू शकतात, जोपर्यंत ते प्रकरणातील तथ्यांशी किंवा आवश्यक बाबींशी संबंधित नसतात. प्रकरणातील तथ्य अस्तित्वात आहे की नाही हे निर्धारित करण्यासाठी ओळखले जाते.

विधेयकातील कलम 155 अपमान किंवा त्रास देण्याच्या उद्देशाने प्रश्नांशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की ज्याचा अपमान करणे किंवा त्रास देणे हे दिसते किंवा जे स्वतः योग्य असले तरी न्यायालयाला अनावश्यकपणे आक्षेपार्ह वाटेल अशा कोणत्याही प्रश्नास न्यायालयाने मनाई करावी.

विधेयकाचे कलम 156 सत्यतेची चाचणी करणाऱ्या प्रश्नांची उत्तरे खंडित करण्यासाठी पुरावे वगळण्याशी संबंधित आहे.

विधेयकातील कलम 157 हा पक्षकाराने त्याच्या स्वतःच्या साक्षीदाराच्या प्रश्नांशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की न्यायालय, आपल्या विवेकबुद्धीनुसार, साक्षीदाराला बोलावणाऱ्या व्यक्तीला प्रतिकूल पक्षाकडून उलटतपासणीसाठी विचारले जाणारे कोणतेही प्रश्न त्याच्यासमोर मांडण्याची परवानगी देऊ शकते.

विधेयकातील कलम १५८ साक्षीदाराच्या महाभियोगाशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की साक्षीदाराच्या क्रेडिटवर प्रतिकूल पक्षाकडून किंवा न्यायालयाच्या संमतीने महाभियोग चालविला जाऊ शकतो.

विधेयकाचे कलम 159 संबंधित पुराव्याची पुष्टी करणाऱ्या प्रश्नांशी संबंधित आहे
खरं, मान्य.

या कलमात अशी तरतूद आहे की, ज्या साक्षीदाराची पुष्टी करण्याचा हेतू आहे तो साक्षीदार कोणत्याही संबंधित वस्तुस्थितीचा पुरावा देतो, जर न्यायालयाने अशी संबंधित वस्तुस्थिती घडली त्या वेळी किंवा ठिकाणी किंवा त्या ठिकाणी त्याने पाहिलेल्या इतर कोणत्याही परिस्थितीबद्दल त्याला विचारले जाऊ शकते. असे मत आहे की अशी परिस्थिती, सिद्ध झाल्यास, साक्षीदाराच्या साक्षीला त्याने साक्ष दिलेल्या संबंधित वस्तुस्थितीची पुष्टी होईल.

विधेयकातील कलम 160 साक्षीदाराच्या पूर्वीच्या विधानांशी संबंधित आहे हे सिद्ध केले जाऊ शकते
त्याच वस्तुस्थितीची नंतरची साक्ष पुष्टी करा.

या कलमात अशी तरतूद आहे की साक्षीदाराच्या साक्षीला पुष्टी देण्यासाठी, अशा साक्षीदाराने त्याच वस्तुस्थितीशी संबंधित कोणतेही पूर्वीचे विधान, वस्तुस्थिती घडली त्या वेळी किंवा त्याबाबत किंवा वस्तुस्थितीचा तपास करण्यास कायदेशीरदृष्ट्या सक्षम असलेल्या कोणत्याही प्राधिकरणासमोर केले जाऊ शकते. सिद्ध करणे.

विधेयकातील कलम 161 प्रकरणांशी संबंधित आहे हे सिद्ध केल्याच्या संदर्भात सिद्ध केले जाऊ शकते
कलम 26 किंवा 27 अंतर्गत संबंधित विधान.

विधेयकातील कलम 162 साक्षीदाराच्या स्मृती ताज्या करण्याशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की, साक्षीदार, तपासत असताना, त्याला ज्या व्यवहाराबाबत प्रश्न विचारला गेला होता त्या वेळी स्वतः केलेल्या कोणत्याही लिखाणाचा संदर्भ देऊन त्याची स्मृती ताजी करता येईल, किंवा त्यानंतर लगेचच न्यायालयाने हा व्यवहार होण्याची शक्यता मानली असेल.

त्या वेळी त्याच्या स्मृती ताज्या होत्या आणि पुढे साक्षीदार कोणत्याही दस्तऐवजाचा संदर्भ देऊन त्याची स्मृती ताजी करू शकतो, तो न्यायालयाच्या परवानगीने, दस्तऐवजाची प्रत पाहू शकतो.

विधेयकाचे कलम 163 कलम 162 मध्ये नमूद केलेल्या दस्तऐवजात नमूद केलेल्या तथ्यांच्या साक्षीशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की साक्षीदार कलम 162 मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे अशा कोणत्याही दस्तऐवजात नमूद केलेल्या तथ्यांची साक्ष देखील देऊ शकतो, जरी त्याला स्वतःला वस्तुस्थितीची कोणतीही विशिष्ट आठवण नसली तरीही, जर त्याला खात्री असेल की दस्तऐवजात तथ्ये अचूकपणे नोंदवली गेली आहेत.

विधेयकातील कलम 164 स्मृती ताज्या करण्यासाठी वापरल्या जाणाऱ्या लेखनाशी प्रतिकूल पक्षाच्या अधिकाराशी संबंधित आहे.

हे कलम असे प्रदान करते की दोन शेवटच्या आधीच्या कलमांच्या तरतुदीनुसार संदर्भित केलेले कोणतेही लेखन तयार केले पाहिजे आणि प्रतिकूल पक्षाला आवश्यक असल्यास ते दाखवले पाहिजे; अशा पक्षकाराने, जर तो इच्छित असेल तर, साक्षीदाराची उलटतपासणी करू शकतो.

विधेयकातील कलम 165 कागदपत्रांच्या निर्मितीशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की साक्षीदाराने ताब्यात किंवा अधिकारातील कागदपत्र सादर करण्यासाठी, ते न्यायालयाच्या निर्णयाच्या अधीन आणण्यासाठी आणि त्याच्या स्वीकाराहतेवर पुढे ठरवावे.

विधेयकाचे कलम 166 पुरावा म्हणून, मागवलेले आणि नोटीसवर सादर केलेले दस्तऐवज देण्याशी संबंधित आहे.

या कलमात अशी तरतूद आहे की पक्षकाराने एखादे दस्तऐवज मागवले आहे जे त्याने दुसऱ्या पक्षाला सादर करण्यासाठी नोटीस दिलेली आहे, आणि अशा दस्तऐवजाची निर्मिती आणि तपासणी केलेल्या पक्षाने त्याच्या उत्पादनासाठी बोलावले आहे, जर ते तयार करणाऱ्या पक्षाला आवश्यक असेल तर तो पुरावा म्हणून देण्यास बांधील आहे. त्याला तसे करणे.

विधेयकातील कलम 167 पुरावा म्हणून वापरण्याशी संबंधित आहे, ज्याचे दस्तऐवज तयार करण्यास नकार देण्यात आला होता.

या कलमात अशी तरतूद आहे की पक्षकाराने कागदपत्र सादर करण्यास नकार दिला की त्याला सादर करण्याची नोटीस आली आहे, तो नंतर इतर पक्षाच्या संमतीशिवाय किंवा न्यायालयाच्या आदेशाशिवाय दस्तऐवज पुरावा म्हणून वापरू शकत नाही.

विधेयकाचे कलम १६८ प्रश्न मांडण्याच्या किंवा उत्पादनाचे आदेश देण्याच्या न्यायाधीशांच्या अधिकाराशी संबंधित आहे.

या कलमाची तरतूद आहे की न्यायाधीश, संबंधित तथ्यांचा पुरावा शोधण्यासाठी किंवा मिळवण्यासाठी, त्याला आवश्यक वाटेल असे कोणतेही प्रश्न, कोणत्याही स्वरूपात, कोणत्याही वेळी, कोणत्याही साक्षीदाराला किंवा पक्षकारांना कोणत्याही वस्तुस्थितीबद्दल विचारू शकतात; आणि कोणतेही दस्तऐवज किंवा वस्तू तयार करण्याचे आदेश देऊ शकतात; आणि कोणत्याही पक्षांना किंवा त्यांच्या प्रतिनिधींना अशा कोणत्याही प्रश्नावर किंवा आदेशावर आक्षेप घेण्याचा किंवा न्यायालयाच्या रजेशिवाय, अशा कोणत्याही प्रश्नाच्या उत्तरात दिलेल्या कोणत्याही साक्षीदाराची उलटतपासणी करण्याचा अधिकार असणार नाही.

विधेयकातील कलम 169 अयोग्य प्रवेश किंवा पुरावे नाकारल्याबद्दल नवीन चाचणी न घेण्याशी संबंधित आहे.

या कलमात असे नमूद केले आहे की पुराव्याचा अयोग्य प्रवेश किंवा नाकारणे हे नवीन खटल्यासाठी किंवा कोणत्याही परिस्थितीत कोणताही निर्णय उलटविण्याचे कारण असू शकत नाही, जर ते ज्या कोर्टासमोर असे आक्षेप घेतले गेले असेल तर, पुराव्यांवरून स्वतंत्रपणे आक्षेप घेतला जाईल. आणि कबूल केले की, निर्णयाचे औचित्य सिद्ध करण्यासाठी पुरेसे पुरावे आहेत, किंवा नाकारलेले पुरावे प्राप्त झाले असल्यास, निर्णयात फरक नसावा.

विधेयकातील कलम 170 रद्द करणे आणि बचत यांच्याशी संबंधित आहे.

आर्थिक मेमोरेंडम

भारतीय साक्ष्य विधेयक, 2023, जर लागू केले गेले तर, कोणत्याही खर्चाचा समावेश होण्याची शक्यता नाही, एकतर आवर्ती किंवा आवर्ती, भारताच्या एकत्रित निधीतून आणि बाहेर.

लोकसभा

ए

बिल

एकत्रित करणे आणि निष्पक्ष मार्गासाठी पुराव्याचे सामान्य नियम आणि तत्त्वे प्रदान करणे.

(श्री अमित शहा, गृह आणि सहकार मंत्री)